

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 157
STUDENI-PROSINAC 2018.
HEŠVAN / KISLEV / TEVET 5779.

TEMA BROJA:
SIMBOLI

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 APEL “TRAŽIMO OSUDU” UPUĆEN HRVATSKOM POLITIČKOM VRHU I MEDIJIMA
- 8 PUČKA PRAVOBRANITELJICA: REVITALIZACIJA ZLOČINA NDH NARUŠAVA TEMELJNE VRIJEDNOSTI USTAVA, A IZOSTANAK REAKCIJA OTVARA PROSTOR MRŽNJI
- 9 80. OBLJETNICA KRISTALNE NOĆI – UPOZORENJE NA ONO ŠTO SE I DANAS MOŽE DOGODITI
12. TJEDAN IZRAELA 2018.
- 15 EVA AKERMAN PROGLAŠENA POČASNOM VARAŽDINKOM
- 17 DAVID MEISEL – SVESTRANI ČOVJEK KOJI JE ZADUŽIO KARLOVAC
- 19 KOMEMORACIJA BORISU BRAUNU: “NE MOGU BAŠ REĆI DA SAM PONOSAN ŠTO SAM ČOVJEK”
- 21 BORBA PROTIV PREDRASUDA: DIJALOG, UPOZNAVANJE, TOLERANCIJA, OBRAZOVANJE
- 23 DESETI JUBILARNI TJEDAN IZRAELSKOG FILMA
- 24 SKOPLJE: KONFERENCIJA O SIGURNOSTI ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA
- 24 PROSLAVA 50. GODIŠNJICE ECJC-A
- 25 RETROSPEKTIVNA IZLOŽBA JECHESKIELA DAVIDA KIRSZENBAUMA U MUZEJU MIMARA
- 26 MONOGRAFIJA “IZVAN VIDLJIVOG: JAVNA PLASTIKA VERE DAJHT KRALJ”
- 27 ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTVA
- 31 MAGEN DAVID – NAJČEŠĆI SIMBOL ŽIDOVSKOG IDENTITETA
- 32 PRONAĐENE KNJIGE O ESTERI IZ VARŠAVSKOG GETA
- 32 VELIKA IZLOŽBA POSVEĆENA MENORAMA U RIMU
- 33 HANUKIJE IZ HOLOKAUSTA – SIMBOLI OČUVANJA ŽIDOVSKOG IDENTITETA
- 34 SEVIVON – NERASKIDIVI DIO TRADICIJE
- 37 ŽELITE POSEBNI KIPA?
- 37 NAJVEĆA MEZUZA NA SVIJETU
- 38 PRIVJESAK ŽRTVE HOLOKAUSTA OKUPIO ROĐAKE IZ SVIH KRAJEVA SVIJETA
- 40 MENORA ŽRTAVA AUSCHWIT ZA VRAĆENA NJIHOVOM UNUKU
- 41 ZABORAVILI STE TEFILIN? ISPROBAJTE APLIKACIJU WRAPP
- 42 MI POLIN – NOVI ŽIVOT STARIH POLJSKIH MEZUZA
- 43 “HAMSA, HAMSA, HAMSA”
- 44 “ŽIVI DUGO I USPJEŠNO” – KARAKTERISTIČNI VULKANSKI ILI ŽIDOVSKI POZDRAV?
- 45 PRVI SLUŽBENI ŽIDOVSKI TARTAN
- 45 SIDUR MARILYN MONROE STAVLJEN NA PRODAJU
- 46 LEA DEUTSCH I BRACO REISS
- 49 TKO JE UISTINU BILA FANNY KAPLAN, ATENTATORICA NA LENJINA
- 53 ANTISEMITSKI OSJEĆAJI U EUROPI I DALJE ŽIVI, A SJEĆANJE NA HOLOKAUST BLIJEDI
- 54 EUROPSKA UNIJA USVOJILA POVIJESNU DEKLARACIJU O BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA
- 55 IZLOŽBA DAVIDA OLEREA, SVJEDOKA PLINSKIH KOMORA I KREMATORIJA

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

MAŠA TAUŠAN, DEAN FRIEDRICH, FRAN FRIEDRICH, FILIP BEUSAN, TENA BUNČIĆ, ZVONIMIR KUSTIĆ, MILIVOJ DRETAR, OGNJEN KRAUS, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, RENATA DEBELJAK, FREDI KRAMER, JAROSLAV PECNIK

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

proteklo je razdoblje bilo vrlo burno i u ovom ćemo broju pokušati našim čitateljicama i čitateljima dati barem kratak uvid u sve ono što se događalo. Predstavnici manjina u Hrvatskoj, nezadovoljni stanjem u zemlji, uputili su apel “Tražimo osudu” hrvatskom vrhu. Apel je zatim upućen i medijima, ali reakcija sigurno nije bila zadovoljavajuća. Možda više reakcije izazove analiza pučke pravobraniteljice Lore Vidović, koja je detaljno analizirala stanje u RH te zaključila da se u Hrvatskoj relativiziraju zločini tzv. NDH, a izostanak reakcija otvara prostor s jedne strane mržnji, a s druge strane strahu.

Obilježena je i 80. godišnjica Kristalne noći, na kojoj u Zagrebu nije bilo predstavnika službenih vlasti.

I ove je godine bogatim programom održan još jedan Tjedan Izraela, zagrebačka publika mogla je ponovno uživati u izraelskoj kinematografiji na jubilarnom desetom Tjednu izraelskog filma. Grad Varaždin odao je počast jednoj i jedinstvenoj Evi Akerman, a Karlovac — zahvaljujući angažmanu prije svega obitelji — velikom Davidu Meiselu, koji je zadužio grad u

kojem je živio. Objavljenom monografijom odana je počast i Veri Dajht-Kralj, koja je dugo bila i članica našeg uredništva.

Ovaj broj posvetili smo važnoj i zanimljivoj temi — židovskim simbolima. Uvodni tekst napisao je naš rabin, Luciano Moše Prelević, koji će vam otkriti koje značenje imaju određeni židovski simboli s vjerskog stanovišta. Neki od židovskih simbola poput Davidove zvijezde i menore su nam bolje poznati, o nekima možda ne znamo dovoljno, pa je ovo prava prilika da saznate ili obnovite “gradivo”. Židovski simboli često su prkosili vremenu i svim nedaćama koje su zadesile židovski narod — pa tako pronalazimo predmete koji su nekada pripadali žrtvama Holokausta a danas na čudan način spajaju prošle, sadašnje i buduće generacije. Upravo tu poveznicu pokušavaju sačuvati u Poljskoj, stvarajući replike davno izgubljenih i zaboravljenih mezuza, a indirektno i njihovih vlasnika. A davno izgubljeni privjesak spojio je jednu obitelj, koja je počela vjerovati da se ništa ne događa slučajno. Postoje, međutim, i židovski simboli na koje možda ne biste odmah pomislili — jeste li znali da Židovi

imaju i svoj službeni tartan? Ili znate li što povezuje poznati serijal “Zvezdane staze” i židovstvo? O jednom od veselijih simbola — sevivonu ili dreidelu — piše Renata Debeljak, upravo nakon proslave Hanuke, koja je kao i svake godine obilježena i u židovskim općinama Hrvatske.

Fredi Kramer podsjeća na dva nekadašnja mala zagrebačka “wunderkinda” Leu Deutsch i Bracu Reissa, a Jaroslav Pecnik piše tekst o pomalo zaboravljenoj Fanny Kaplan i nizu kontroverzi vezanih uz njezin slučaj.

Antisemitizam je i danas prisutan pa je u Skoplju održana konferencija o sigurnosti židovskih zajednica u Europi, na kojoj je sudjelovao i predsjednik Koordinacije židovskih općina RH, Ognjen Kraus. Ugledni CNN objavio je zanimljive i poražavajuće rezultate ankete o antisemitizmu u Europi, a Europska unija usvojila povijesnu deklaraciju o borbi protiv antisemitizma.

Nadamo se da će nova 2019. donijeti neke bolje i vedrije teme.

*Do sljedećeg puta
Nataša Barac*

APEL “TRAŽIMO OSUDU” UPUĆEN HRVATSKOM POLITIČKOM VRHU I MEDIJIMA

Predstavnici židovske, srpske i romske nacionalne manjine, te antifašista uputili su krajem listopada apel hrvatskim institucijama u kojemu traže da, u skladu s Ustavom i Kaznenim zakonom, Hrvatska osudi i suzbije širenje mržnje prema pripadnicima naroda žrtava fašizma i antifašistima, kao i širenje neistina o tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), sazdanom na rasnim zakonima. Apel upućen predsjednici RH Kolindi Grabar Kitarović, predsjedniku Hrvatskog sabora Gordanu Jandrokoviću, premijeru Andreju Plenkoviću te glavnom državnom odvjetniku Draženu Jeleniću potpisali su predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH Ognjen Kraus, saborski zastupnici Milorad Pupovac i Veljko Kajtazi te predsjednik Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske Franju Habulin.

Mjesec dana kasnije, nakon što nisu dobili odgovor, apel je poslan i hrvatskim medijima uz priopćenje u kojem se ističe: “Mi, predstavnici naroda žrtava — Srba, Roma, Židova, antifašističkih boraca i antifašista u Republici Hrvatskoj i svih Hrvata koji su se usprotivili tom režimu, obraćamo Vam se i izražavamo ozbilj-

nu zabrinutost zbog sve brojnijeg i sve raširenijeg vrijeđanja sjećanja na naše sunarodnjake, suborce i protivnike režima NDH koji su bili žrtve samudaripe/ holokausta/genocida i ratnog zločina, umanjivanja broja njihovih žrtava ili negiranja da su ti zločini počinjeni u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Ti su zločini, kao i NDH zasnovani na rasnim zakonima. Umjesto da predsjednica, Vlada, Sabor, DORH, sudovi i policija osude takve događaje, njihovi predstavnici i sami znaju sudjelovati u njima”.

Način na koji se prema tim pojavama odnose Njemačka i Austrija trebao bi biti način na koji se prema njima treba odnositi i Hrvatska, poručili su u priopćenju potpisnici.

“APEL — TRAŽIMO OSUDU”

Posljednjih godina hrvatsko se društvo suočava s vrlo snažnom plimom revizije povijesnih događaja i krivotvorenjem povijesne realnosti fašističke Nezavisne Države Hrvatske (1941.–1945.). Ovdje donosimo samo neke recentne primjere, ali naglašavamo da takve pojave doživljavaju izrazitu plimu još od 2012. godine

kada je na čelo Hrvatske demokratske zajednice došao Tomislav Karamarko. U borbi za političku vlast Karamarkova je stranka otvorenije nego dotad koketirala i surađivala sa širokim spektrom desničarskih organizacija; od udruga veterana preko ultrakonzervativnih i klerikalnih nevladinih organizacija do istaknutih pojedinaца na desnici. Prve važnije radnje, koje ulaze u kalup retradicionalizacije, revizionizma i šovinističkog nacionalizma, jesu veteranski prosvjedi protiv upotrebe ćirilice u Vukovaru 2013. godine. Vrhunac je prva polovica 2016. godine, kada u vrijeme kratkotrajne vlade Tihomira Oreškovića dolazi do juriša ultrakonzervativaca na mnoge državne institucije. Uz to, utjecajni dijelovi Katoličke crkve u Hrvatskoj postigli su to da ona danas predstavlja instituciju koja je najizraženije involvirana u promoviranje negatora zločina ustaškog režima i viktimizacije ustaša poginulih u Drugom svjetskom ratu.

Eskalacija negacionizma i ekstremnog historijskog revizionizma u Hrvatskoj doводи do negiranja i prikriivanja masovnih zločina ustaškog režima i prikazivanja

drastično iskrivljene slike događaja tokom Drugog svjetskog rata na tlu Hrvatske, čime se želi postupno rehabilitirati NDH i njegovo nasljeđe. Naročito se nastoji umanjiti povijesna realnost ustaškog koncentracijskog logora Jasenovac i negirati činjenica da Jasenovac predstavlja objektivnu paradigmu masovnih zločina ustaškog režima. Proteklih godina istaknutu ulogu u promicanju takvih stavova ima Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac na čelu s predsjednikom Stjepanom Razumom, visoko rangiranim u crkvenoj hijerarhiji, i tajnikom Igorom Vukićem, pseudopovjesničarom i autorom neznanstvene publikacije *Radni logor Jasenovac* koja je objavljena ove godine. Djelovanje ovog društva, poput polaganja vijenaca stradalima u Jasenovcu nakon 1945., pozdravio je i tadašnji ministar kulture u Vladi Republike Hrvatske Zlatko Hasanbegović. U promoviranju Vukićeve knjige i drugih akcija Društva posebnu je logističku ulogu odigrala i katolička crkva — primjerice, knjiga je predstavljena u brojnim crkvenim prostorijama diljem Hrvatske i u *Glasi koncila*, službenom glasilu Zagrebačke nadbiskupije. No najskandalozniju ulogu odigrao je HRT kada je 30. svibnja ove godine ugostio Vukića u udarnom terminu gledane televizijske emisije ‘Dobar dan, Hrvatska’ u kojoj je negirao povijesnu realnost i masovne zločine u logoru Jasenovac. Važno je napomenuti da je Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac krajem prošle godine Ministarstvo hrvatskih branitelja odobrilo financijska sredstva, čime je Vlada postala financijer jednog negacionističkog, pseudoznanstvenog udruženja koje permanentno plasira neistine o povijesti logora Jasenovac.

Kako se promoviraju ovo društvo i Vukićeve neznanstvene publikacije tako se čini i u slučaju kontroverznog slovenskog publiciste Romana Leljaka i njegove knjige *Mit o Jasenovcu*, koji je čest gost

skandalozne televizijske emisije ‘Bujica’, kontroverznog, ekstremnog desničara Velimira Bujanca, koja se emitira na brojnim lokalnim televizijskim stanicama. Leljak je u dva navrata gostovao i na HRT-u u gledanim političkim emisijama. U njima je iznosio neznanstvene i propagandne teze o događajima vezanim za stradanje poražene strane u ratu, prije svega o kažnjavanju pripadnika ustaškog pokreta. Krajem rujna Leljak je objavio neznanstvenu i ekstremno negacionističku publikaciju, uz popratni propagandni film, *Mit o Jasenovcu*. U knjizi negira genocid i Holokaust u Jasenovcu, u kojem tvrdi da je tokom rata smrtno stradalo samo oko 1 600 zatočenika i to uglavnom od bolesti. Takva teza predstavlja najskandaloznije umanjivanje broja stradalih u tom logoru s obzirom na to da znanstveni konsenzus podrazumijeva da je u sistemu logorâ Jasenovac stradalo najmanje 83 000 zatočenika. Katolička crkva također je učestvovala u promoviranju Leljakovih knjige i filma jer je u nekoliko hrvatskih gradova ustupala prostor za njihovo predstavljanje, uključujući i prostorije Zagrebačke nadbiskupije. Da stvar bude skandaloznija, pobrinula se državna televizija (HRT) koja je 25. listopada u emisiji ‘Dobro jutro, Hrvatska’ predstavila Leljakove negacionističke knjige i film.

Valja izdvojiti i tri vrlo recentna službena događaja koja su se odvila uz prisustvovanje visokih predstavnika Vlade Republike Hrvatske i Katoličke crkve. Prvo, sisački biskup Vlado Košić 8. srpnja ove godine blagoslovio je u gradu Glini tzv. ‘križ istine’ posvećen ‘golorukim mučenicima’, odnosno, navodno, tisućama hrvatskih domobrana i, navodno, oko 30 000 ubijenih pripadnika Wehrmachta, koje su, kako je proizvoljno naveo biskup u homiliji izrečenoj toga dana, likvidirali partizani posljednjih mjeseci i neposredno nakon Drugog svjetskog rata.

Najskandalozniji dio Košićeve homilije odnosio se na negiranje historičnosti masakra u glinskoj pravoslavnoj crkvi. (Ustaše su krajem srpnja i početkom kolovoza 1941. godine u pravoslavnoj crkvi u Glini na najokrutniji način likvidirali preko tisuću srpskih muškaraca s područja Topuskog, Vrginmosta i Gline.) Drugo, ministar Goran Marić i dvojica biskupa — Vlado Košić, sisački biskup, i Ivica Petanjak, krčki biskup, 8. rujna prisustvovali su komemoraciji 75. godišnjice pada Zrina, poznatog ustaškog uporišta, odakle su ustaše tokom 1941.–1943. godine vršili upade u susjedna srpska sela. U njima su pobili nekoliko stotina ljudi svih uzrasta i oba spola, a ubijanje je praćeno pljačkom i potpunim uništavanjem okolnih naselja. U navedene zločine bio je uključen velik broj mještana Zrina. Treće, u organizaciji Ministarstva hrvatskih branitelja i uz nazočnost ministra Tome Medveda, u mjestu Vaganac održano je 14. rujna pokapanje ostataka 55 neidentificiranih osoba, ekshumiranih proteklih mjeseci na više lokacija na širem području Vaganca, za koje državna i crkvena propaganda tvrde da su ih ubili partizani samo zbog toga što su bili katolici i Hrvati. Međutim, nisu ponuđeni nikakvi dokazi da su neidentificirane osobe ubijene izvan borbe i da su likvidirane zbog etničke i vjerske pripadnosti. Tomu je događaju prisustvovala i izaslanica predsjednice RH Silvana Oruč-Ivoš koja je održala skandalozni govor u kojem su demonizirani antifašisti i partizani.

Od ostalih događaja valja još posebno izdvojiti negiranje realnosti dječjeg logora u Jastrebarskom koji revizionisti, poput umirovljenog biskupa Mile Bogovića i bivšeg desničarskog političara Ante Belje, nazivaju ‘dječjim domom za ratnu siročad’. Kada je riječ o negiranju povijesne realnosti dječjeg logora u Jastrebarskom, možda je najskandaloznije to što je Zagrebačka nadbiskupija 2016.

ustupila vlastiti prostor za održavanje pseudoznanstvenog skupa posvećenog masovnom stradanju djece tokom ustaškog režima, na kojem su učestvovali negacionisti Igor Vukić i Ante Beljo. Na tome je skupu prešućena odgovornost režima za masovno ubijanje i mučenje djece u logorima. Slično tomu, *Glas Koncila* je 15. listopada ove godine objavio članak u kojem se retušira i banalizira povijesna realnost logora za djecu u NDH-u.

Najnoviji primjer negiranja genocida ili uopće masovnih zločina koje je sproveo ustaški režim Nezavisne Države Hrvatske ujedno je jedan od najskandaloznijih jer podrazumijeva neskrivenu afirmaciju i glorifikaciju Vjekoslava Maksa Luburića, ustaškog oficira najo-

dgovornijeg za organiziranje i sprovođenje masovnih zločina u ustaškim logorima. Knjiga je krajem rujna ove godine promovirana u prostorijama *Hrvatskog slova*, časopisa za kulturna i politička pitanja koji slovi kao ultrakonzervativan i ekstremnonacionalistički, pri čemu je povremeno financiran sredstvima iz državnoga proračuna. Knjigu pod naslovom *Sluga domovine: Život hrvatskoga viteza Vjekoslava Maksa Luburića* potpisao je teolog i filozof Vlado Vladić, nekadašnji predavač na Fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. U desničarskim medijima najavljena je promocija knjige o Luburiću u nekoliko lokalnih crkava.

Navedeni primjeri predstavljaju dio većeg broja primjera koji su navedeni u du-

žoj verziji apela. U svim ovim primjerima nikako se ne iscrpljuju sve negacionističke i revizionističke manifestacije koje se odvijaju zadnjih godina, s naglaskom na zadnje mjesece, ali predstavljaju ogledan presjek djelovanja raznih organizacija i udruga, vjerskih i državnih institucija s ciljem likvidacije antifašističkog nasljeđa i rehabilitacije zločinačkoga NDH-a. Takva praksa izdvaja Republiku Hrvatsku u odnosu na sve države članice Europske unije kada je riječ o normalizaciji i rehabilitaciji fašističkog povijesnog nasljeđa.”

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA DJELATNOST ŽOZ-A

- UGRENOVIČ-LAPID, LJUBLJANA — 736,00 KN
(U SPOMEN NA BRANKA POLIĆA I PROF. SA
ŠUMARSKOG FAKULTETA ALEKSANDRA UGRENOVIĆA)

ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- MIRA SPITZER ADIR — 200,00 KN
(U SPOMEN NA RODITELJE DR. PAVLA I RUŽIGU)
- OBITELJ SINGER — 300,00 KN
(U SPOMEN NA ĐURIJA LEITNERA)

PUČKA PRAVOBRANITELJICA: REVITALIZACIJA ZLOČINA NDH NARUŠAVA TEMELJNE VRIJEDNOSTI USTAVA, A IZOSTANAK REAKCIJA OTVARA PROSTOR MRŽNJI

PRIPREMILO UREDNIŠTVO HA-KOLA

Pučka pravobraniteljica Lora Vidović u studenome je objavila opsežnu analizu na svojoj internetskoj stranici (www.obudsman.hr) u kojoj je upozorila da relativizacija zločina NDH narušava temeljne vrijednosti Ustava, a izostanak reakcija otvara prostor mržnji. Ovo je prvi puta da je u Hrvatskoj objavljena ovako detaljna analiza na ovu temu.

“Pojava negiranja karaktera NDH i razmjera zločina ustaškog režima, isticanja simbola u javnom prostoru ili korištenje sintagmi kojima se prema njemu izražavaju simpatije, u hrvatskom su društvu toliko učestale, da su gotovo prešutno prihvaćene.... S obzirom da su reakcije vlasti često nekonzistente ili izostaju, sjeće se dojam da ih se prešutno toleriraju pa se u društva stvara atmosfera koja potiče osnaživanje revizionističkih stavova o karakteru NDH”, ističe Lora Vidović.

“Na nužnost edukacije, ali i razvijanje tolerancije i kulture povijesnog sjećanja, ukazuju i rezultati Istraživanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj (rujan 2015.), prema kojima čak polovina učenika nije sigurna je li NDH bila fašistička tvorevina”, navodi pravobraniteljica u zaključku teksta.

Podsjeća da je radi suzbijanja nesnošljivosti i govora mržnje među mladima Europska komisija protiv rasizma i nesnošljivosti Vijeća Europe (ECRI) u Izvješću upućenom Hrvatskoj 2018. preporučila uvođenje obvezatnog obrazovanja iz ljudskih prava kao dijela građanskog obrazovanja u sve nastavne planove i programe, osobito kad je riječ o pravu na jednakost i zabrani diskriminacije.

“Zbog toga je na svim odgovornim članovima društva važna uloga kontinuiranog reagiranja na pojave relativiziranja karaktera ustaške države, kako bi one prestale biti značajnim čimbenikom u kreiranju javnog mnijenja. No daleko najveća odgovornost je na vlasti, koja mora ponijeti odgovornost za poštivanje i primjenu Ustava te pridržavanje zakona i stati na put ponašanjima kojima se simbolički ili direktno podržava ili veliča NDH te negiraju ili umanjuju zločini koje je ona proizvela.

Treba jasno istaknuti da je prema Ustavu državni suverenitet RH nastao nasuprot proglašenju NDH, da je NDH suprotstavljena suvremenoj Hrvatskoj, kao i da je Hrvatski sabor Deklaracijom o antifazišizmu 2005. godine potvrdio antifazišičku demokratsku utemeljenost i opredijeljenost Republike Hrvatske te pozvao na potrebu afirmacije i njegovanja antifazišičkih vrijednosti”, ističe pravobraniteljica.

Dodaje i da je potrebno “uvažiti zahtjeve predstavnika romske, srpske i židovske

zajednice i antifazišičkih udruga i time stvoriti uvjete za održavanje jedinstvene komemoracije, kojom bi se na primjeren način odala počast žrtvama i izrazila solidarnost sa zajednicama stradalima od ustaškog režima, a Spomen područje Jasenovac ispunilo svoju ulogu — podsjećalo na strahote koje je čovjek u stanju učiniti čovjeku”.

Pučka pravobraniteljica u opsežnoj je analizi pedantno navela niz primjera za svoje navode, kao i reakcije, odnosno izostanak reakcije pravosudnih i drugih organa u RH.

“Negiranje zločina počinjenih u NDH ili njihovih razmjera, negiranje je prošlosti prepune mržnje i nasilja prema Romima, Srbima, Židovima i političkim protivnicima ustaškog režima. Ono ohrabruje, a ponekad i jest, govor mržnje koji vodi ka diskriminaciji, pa i nasilju prema pripadnicima ovih skupina. Time se njeguje kontinuitet mržnje — i narušavaju vrijednosti jednakosti, vladavine prava i ljudskih prava, na kojima počiva Ustav Republike Hrvatske”, zaključila je pučka pravobraniteljica.

Ova analiza bit će dio godišnjeg izvještaja pučke pravobraniteljice koji će biti dostavljen Hrvatskom saboru i Vladi i o kojem će se raspravljati na nadležnim saborskim odborima. Nakon ovog izvještaja uslijedilo je niz negativnih reakcija u kojoj se Loru Vidović optuživalo da djeluje protiv interesa Hrvatske.

80. OBLJETNICA KRISTALNE NOĆI

— UPOZORENJE NA ONO ŠTO SE I DANAS MOŽE DOGODITI

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Predsjednik Židovske općine Zagreb Ognjen Kraus na 80. godišnjicu Kristalne noći koja je obilježena na Trgu žrtava fašizma 9. studenoga, oštro je kritizirao hrvatsku vlast zbog, kako je rekao, prodavanja časti zemlje, kao i činjenicu da je upravo na taj dan održana premijera filma Jakova Sedlara “Sto godina srbijskog terora u Hrvatskoj”.

“Poštovani ministre policije gospodine Božinoviću, poštovani ministre pravosuđa gospodine Bošnjakoviću, poštovani državni odvjetniče gospodine Jeleniću, poštovani predsjedniče vlade RH gospodine Plenkoviću, poštovani predsjedniče Sabora gospodine Jandrokoviću, poštovana gospođo predsjednice Republike Hrvatske gospođo Grabar-Kitarović, poštovani predsjedniče Ustavnog suda RH gospodine Šeparoviću! Jeste li vi gospodo pročitali Ustav RH, na koji ste prisegli prilikom preuzimanja dužnosti u Saboru RH? I je li vam poznat Kazneni zakon? Do kada ćete prodavati čast ove zemlje, koja je antifašističkim pokretom oprala obraz od jedne od najnečasnijih tvorevina u

FOTOGRAFIJA: ZVONIMIR KUSTIĆ DOCUMENTA/HINA, 80. OBLJETNICA KRISTALNE NOĆI — UPOZORENJE NA ONO ŠTO SE I DANAS MOŽE DOGODITI

Europi, od ustaškog pokreta?”, rekao je Kraus na obilježavanju koje su zajednički organizirali Židovska općina Zagreb i Antifašistička liga RH.

Obraćajući se nadalje hrvatskoj vlasti, on je rekao da ona dopušta “da se tolerira rehabilitacija ustaškog pokreta i tvorevine sazdane na rasnim zakonima”. “Vi dopuštate izjednačavanje te zločinačke tvorevine s antifašističkim pokretom i to sve financirate — novu povijest Hrvatske

i dajete potporu da se infiltrira u sve pore ovog društva. Čestitam!”, kazao je Kraus.

Na 80. obljetnicu dana kada je započeo Holokaust — koji se danas obilježava i kao Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma — na obljetnicu nacističkog divljanja, jednog od najmračnijih dana u ljudskoj povijesti, održana je premijera Sedlarova filma, koji, kao i neki poznati likovi iz mračne nacističke povijesti propagandom usmjerava

mržnju prema jednom narodu, gdje sto puta izgovorena laž na kraju postaje istina, upozorili su i Kraus i predsjednik Antifašističke lige RH Zoran Pusić.

“Na današnji dan dozvoljavate prikazivanje filma gospodina Jakova Sedlara ‘Sto godina srbijanskog terora u Hrvatskoj’. Tako je došlo i do Kristalne noći. Prije tri godine, nakon predizborne kampanje gospođe predsjednice i predizborne kampanje gospodina Karamarka, rekao sam da me događanja podsjećaju na tridesete godine 20. stoljeća. Mislim da smo napredovali i da smo sve bliže kraju tridesetih”, kazao je.

Na tu se premijeru osvrnuo i Zoran Pusić, rekavši da je upravo Kristalna noć upozorenje do kuda može dovesti netrpeljivost koja se pomalo gradi. “Ma koliko plitke bile klevete i laži, one malo po malo stvaraju javno mnijenje”, rekao je. Sedlar je, kazao je Pusić, dao jedan

intervju u kojem je ovako govorio o filmu: “Film se bavi velikosrpskom agresijom na Hrvatsku. Uključujući sve figure koje su provodile velikosrpsku politiku i teror nad Hrvatima, od Račana i Sanadera, do Josipovića i Mesića. Potom cijela plejada novinara, od Tomića, Jergovića, Pavičića, Hedla i drugih, uz neizostavnog Milorada Pupovca i njegovih ‘Novosti’”.

Pusić upozorava: “Ako u tom Sedlarovom opisu promijenite imena — takvi su filmovi izlazili i iz Goebbelsovog ministarstva čitavo vrijeme, usmjereni da podjaruju netrpeljivost prema jednoj manjini koja je bila proglašena najvećom opasnošću”.

Kraus je naglasio kako danas ni u Njemačkoj ni u Austriji kao ni u jednoj drugoj zemlji zapadne Europe nije dopuštena relativizacija nacističkih zločina, što je moguće u Hrvatskoj.

“Ni u Njemačkoj ni u Austriji, kao ni u jednoj zemlji zapadne Europe nije mo-

guće relativizirati ili negirati postojanje koncentracijskih logora smrti, izjednačavati žrtve nacizma i antifašizma, sila osovine i savezničkih snaga...To je moguće u Republici Hrvatskoj, našoj domovini: izjednačavati žrtve NDH, koja je jedina u Europi donijela svoje rasne zakone i imala svoje koncentracijske logore, više od 50 njih, od čega 15-ak logora smrti. Danas se u RH izjednačavaju antifašistički pokret i ustaški pokret, žrtve i koljači, to je naša stvarnost, naša sramota. Pseudo povjesničari stvaraju novu povijest Hrvatske i NDH, države sazdane na rasnim zakonima, zločinu, koja je prodala veliki dio današnjeg teritorija koji je vraćen zahvaljujući upravo tom antifašističkom pokretu. Oni žele rehabilitirati NDH na najpodliji način. To je naša stvarnost”, istaknuo je.

“Na javnoj televiziji HRT reklamiraju se takvi uradci, daje se takvim ljudima

FOTOGRAFIJA: ZVONIMIR KUSTIĆ DOCUMENTA/HINA, 80. OBLJETNICA KRISTALNE NOĆI — UPOZORENJE NA ONO ŠTO SE I DANAS MOŽE DOGODITI

prostor u udarnim terminima. Ti ljudi, nekakvi povjesničari kao što su Roman Ljeljak, Igor Vukić, Vlado Vladić, Stjepan Razum, Jakov Sedlar, uz svesrdnu pomoć i podršku crkve i biskupa pišu novu hrvatsku povijest. Takve knjige promoviraju se po župama, mjesnim zajednicama, a pokušava se to i uškolama uz nastavu vjeronauka. Vladu Košića, biskupa Milu Bogovića, sve to nažalost financira vlada RH, njena ministarstva, odnosno građani ove zemlje. A ministri vlade RH pokapaju ustaše s državnim i vojnim počastima”, nastavio je Kraus.

Podsjetio je da su Židovi bili prve žrtve rasnih zakona Trećeg Reicha, u Kristalnoj noći kao vrhuncu državnog antisemitizma koji je započeo 1933. dolaskom nacista na vlast.

U noći 9/10. studenoga 1938. u nacističkom su ludilu u cijeloj Njemačkoj i Austriji gorjele sinagoge, zgrade židovskih općina, razbijani izlozi židovskih trgovina, demolirani su židovski stanovi, zlostavljani stanari i vlasnici, starci, žene, djeca, a sve iz jednog jedinog razloga jer su bili Židovi.

Na dan 9. studenoga ubijeno je 1.300 osoba, rekao je Kraus, razoreno je 1.400 sinagoga i židovskih općina u Njemačkoj i Austriji. Dan kasnije 10. studenog u koncentracijske logore sprovedeno je 30.000 Židova koji su većinom po dolasku u logore i umoreni.

Stoga ova prigoda, obilježavanje Kristalne noći, treba biti i mjesto s kojeg će se upozoriti na opasnost ksenofobije i nacionalizma, opasnosti koja su pred vratima, zaključio je Kraus.

Kristalna noć nije nešto što se nama više ne može dogoditi. Svi osnovni sastojci za pripremu sličnih događaja postoje i u današnjem svijetu. Mržnja prema drugima i drugačijima, njihova dehumanizacija pod utjecajem agresivne nacionalističke propagande, kao i netrpeljivost tamo gdje bi trebalo stajati

suosjećanje, zaključeno je na skupu. U okviru obilježavanja obljetnice Kristalne noći i Međunarodnog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma prikazan je i film “Zaboravljeni/The Forgotten Ones” izraelske redateljice Nitze Gonen, što je bila i hrvatska premijera tog filma.

Radi se o redateljici rođenoj u bivšoj Jugoslaviji a koja kao 11-ogodišnja djevojčica napušta ratno Sarajevo i s obitelji odlazi u Izrael. O filmu je govorio Eugen Jakovčić iz Dokumente.

“Film je jedan od prvih koji se na sveobuhvatan način bavi i osvjetljava Holokaust nad Židovima u bivšoj Jugoslaviji. Holokaust na prostorima bivše Jugoslavije rezultira umorstvom više od 80 posto članova židovske zajednice koja do tada nije bila diskriminirana ni na koji način”, kazao je Jakovčić.

Redateljica istražuje prirodu istrebljivanja Židova u svim regijama i republikama bivše Jugoslavije, a istovremeno istražuje i sudbinu svog pradjeda, bosanskog muslimana, koji je spasio Židove tijekom Holokausta te ga je Yad Vashem proglasio za Pravednika među narodima.

“Kamera na cijelom prostoru bivše Jugoslavije prati puteve očajnih židovskih zajednica, načine na koji su odvođeni u smrt i bilježi mjesta ubojstva gdje redateljica sluša osobne i jako potresne priče onih koji su preživjeli Holokaust”, kazao je Jakovčić. Naglasio je također da ekipa tijekom snimanja filma uglavnom nije imala problema, osim u Hrvatskoj, i to na otoku Pagu.

U HRVATSKOJ BEZ PREDSTAVNIKA VLASTI, U NJEMAČKOJ OBLJETNICU KRISTALNE NOĆI OBIJEŽILI MERKEL, STEINMEIER, SCHAEUBLE

Dok na obilježavanju na Trgu žrtava fašizma nije bilo nikoga od hrvatske vlasti, u Njemačkoj je kancelarka Angela Merkel bila u staroj sinagogi u berlinskoj

četvrti Prenzlauer Berg, jednoj od rijetkih sinagoga koje su preživjele nacionalso-cijalističku vladavinu. Merkel je na toj središnjoj komemoraciji bila zajedno s predsjednikom Židovskog vijeća Josefom Schusterom, a obilježavanje je izravno prenosila njemačka javna televizija. Na njemu su sudjelovali i čelni ljudi iz političkog i javnog života, znanosti, industrije te vjerskog i kulturnog miljea. Sinagoga u ulici Ryke s više od 2000 sjedećih mjesta najveća je u Njemačkoj i jedna od najvećih u Europi.

Njemačka je, osim toga, brojnim manifestacijama obilježila 9. studenoga, datuma koji u toj zemlji ima trostruko značenje — stvaranje Republike Njemačke 1918., Kristalnu noć 1938. i pad Berlinskog zida 1989. godine.

“Ovaj datum 9. studeni je sudbonosni dan za Nijemce. U njemu je zbijena naša novija prošlost u svoj svojoj ambivalentnosti, kontradiktornosti i suprotnosti”, rekao je predsjednik Bundestaga Wolfgang Schaeuble obraćajući se zastupnicima tijekom svečane sjednice.

Demokršćanski političar u svom je obraćanju pozvao na to da se mir i sloboda više ne dovode u pitanje.

Njemački predsjednik Frank-Walter Steinmeier u svom je obraćanju Bundestagu ukazao na ambivalentnost datuma 9. studenoga i povijesnih događaja koji su se dogodili na taj dan.

“Možemo biti ponosni na našu tradiciju slobode i demokracije, ali pritom ne smijemo skretati pogled s ponora koji je donio Holokaust”, rekao je Steinmeier. Njemački predsjednik založio se za “prosvijećeni, demokratski patriotizam” umjesto “agresivnog nacionalizma” koji se uvijek iznova pojavljuje u javnosti. “9. studeni 1938. simbol je prekida s civilizacijom i potonuća Njemačke u barbarstvo”, rekao je njemački predsjednik.

TJEDAN IZRAELA 2018.

PIŠE: DEAN FRIEDRICH

FOTOGRAFIJA FRAN FRIEDRICH: TJEDAN IZRAELA 2018, KONCERT GITANES BLONDES

U Domu mladih u Koprivnici, u nedjelju, 18. studenoga 2018. održan je posljednji ovogodišnji program u okviru Tjedna Izraela, a manifestacija je i službeno zabilježila 20 godina postojanja i uzastopnih prezentacija izraelske i židovske kulture i tradicije. Od samih je početaka projekt lišen ceremonijalnih predstavljanja, osobnih promocija i suvišnih uvodnika. Naglasak je oduvijek bio na sadržaju, umjetnosti i umjetnicima, pažljivo oda-

branim gostima čiji nastupi govore sami za sebe. U skladu s tradicijom, ciljevima i afinitetima organizatora, izostale su i službene i neslužbene proslave dvadesete obljetnice. Sami smo sebi na dar, izradili i otvorili novu, modernu i funkcionalnu web stranicu.

Program je započeo u palači HAZU na Zrinskom trgu, u subotu, 10. studenoga 2018. koncertom posvećenom djelu Bennyja Goodmana. Ideju za ovaj koncert

dala je Mira Wolf u jednom neformalnom razgovoru po završetku koncerta održanog u HGZ-u 2017. također u okviru Tjedna Izraela. Nakon dvije godine posvećene predstavljanju suvremene izraelske glazbe u izvedbi renomiranih hrvatskih pjevača, razmišljajući o budućim sadržajima, spomenula je činjenicu da nitko i ne pamtiti kad je posljednji put u Hrvatskoj predstavljen dio Goodmanova opusa. Sjajnu zamisao pokušali smo uobličiti

u koncert koji bi premijeru doživio na konvenciji DOR 2018. no nije bilo dovoljno vremena za pripremu, produkciju i probe. Srećom, novonastali spoj renomiranih glazbenika realizirao je nezahvalnu zadaću na Tjednu Izraela. Naime, Benny Goodman je legenda, pojam izvrsnosti, Kralj Swinga, neosporni talent, perfekcionista, klarinetist kojeg pamte po najboljem bez obzira u kojem je formatu i s kojim glazbenicima nastupao, filantrop i začetnik borbe protiv rasne segregacije u glazbi, jednom riječju ikona. Benny Goodmana "odsvirao" je Bruno Philipp, a nastupili su još Mario Igrac (gitara), Mladen Baraković (kontrabas), Ante Reljić (klavir) i Salih Sadiković (udaraljke). U program u trajanju od četrdesetak minuta uklopljeni su svezvremenski hitovi: Bei Mir Bist du Schön, Bouncin' Oldfashioned, Crazy Rhythm, Avalon, Whispering, Memories of You, After You Have Gone, If I Had You, Ispunjeni atrij HAZU tražio je još, ali bez uspjeha....Vjerujem da je naš Around Benny Goodman koncert ispunio očekivanja i najzahtjevnijih slušatelja.

Već sljedeći dan, u nedjelju, 11. studenoga 2018. program je nastavljen otvorenjem izložbe slika na akrilu pod nazivom Onkraj duge (Over The Rainbow) umjetnika mlađe generacije, Renea Bachracha Krištofića, u Galeriji Matice Hrvatske u Zagrebu. Izložba koju je osmislio Savjet galerije Milan i Ivo Steiner savršeno je pristajala konceptu Tjedna Izraela. Povjesničarka umjetnosti i likovna kritičarka, Leila Topić, u predgovoru katalogu zabilježila je sljedeće: "Pogrom, taj strahoviti civilizacijski zaokret nije donio samo smrt milijunima, nego ih je i razbaštinio sjećanja. Istražujući sudbine žrtava Holokausta, Rene Bachrach Krištofić analizirao je složene odnose kolektivne memorije i privatnog sjećanja zaključivši da se mnogo pripovijeda o sjećanju upravo zato što ga je tako malo ostalo. (...) I dok svijet ulazi u još jedan ciklus netolerancije i

mržnje prema onima koji su protjerani iz svojih domova, bez zemlje, dokumenata, krova nad glavom i saznanja o sudbinama najbližih, njihovi životi postaju temeljem manipulacija u dnevno-političkim konjunkturama Zapada, upravo kao da se tridesete godine prošlog stoljeća u Europi nisu nikada dogodile. Međutim, Rene Bachrach Krištofić nije angažirani umjetnik koji tendenciozno reagira u skladu sa zahtjevima umjetničke scene. Prije bih zaključila kako je njegov najnoviji ciklus svojevrsni nastavak autobiografske prakse borbe oko značenja komemorativne tradicije, prisutno već i u ranijem ciklusu *Western Lands* iz 2011. kada je zapisao da "kroz radove preispitujem priče nestalih članova obitelji koja se prepliću sa sjećanjima onih koji su preživjeli. Kolažiranjem svih elemenata stvaram svijet u kojem se više razina stvarnosti (prošle i sadašnje) miješa s onim imaginarnim." Iskoristivši arhive kojima smo, pilatovski čistih ruku, delegirali zadatak pamćenja, Rene je istražio živote umrlih ne bi li nadoknadio ili barem ublažio uzalud-

nost njihove smrti....Gotovo sablasna nadrealnost prikazanih portreta, svoj referentni okvir, rekla bih, nalazi u sofisticiranom ukazivanju na razliku između onoga nekoć — života i ovoga trenutka — zaborava. K tomu, zlokobna, nelagodna ljepota naslikanih ukazuje i na prijelaz s onu stranu, onkraj duge, kako je Rene naslovio ovaj ciklus postajući upravo tako onaj živi srodnik s viktorskih fotografija, na čija se platna, kao da su i dalje živi, naslanjaju preminuli. "U utorak, 13. studenoga 2018. u auditoriju Židovske općine Zagreb predstavljena je knjiga izraelskog pisca Nira Barama "Dobri ljudi" (Fraktura, Zagreb, 2018.). Domaćin programa bilo je Kulturno društvo Miroslav Šalom Freiburger, a uvodnu riječ dao je Živko Gruden, predsjednik društva. Knjigu i autora predstavili su Laila Šprajc, prevoditeljica s hebrejskog, Iva Karabaić, urednica, Nataša Barac, glavna urednica glasila Ha-Kol, a ulomke iz knjige čitao je Zoran Babić. Prisutni su kratko predstavili i drugu knjigu istog autora prevedenu na hrvatski "Sjena svi-

FOTOGRAFIJA F. BEUSAN: TJEDAN IZRAELA 2018, ŽIDOVSKI SUVENIR

jeta” (Frakutura, Zagreb, 2016.), također u prijevodu s hebrejskog Laile Šprajc.

U četvrtak, 15. studenoga 2018. u novootvorenom prostoru Elfs Bubbles bara u Amruševoj ulici, u neformalnoj atmosferi, predstavljena je izložba radova Saše Petroševskog Novaka. Nakon otvaranja Židovskog muzeja u Zagrebu, a u pokušaju osmišljavanja zagrebačkog umjetničkog židovskog suvenira, Sašo Petroševski Novak je u suradnji s organizatorima Tjedna Izraela izradio kolekciju slika u formatima 50x50 cm i 50x60 cm (ulja na platnu), odnosno motive koji bi mogli predstavljati jednu od budućih linija zagrebačkog židovskog suvenira. Ovu kolekciju krasi slične odlike u kombinaciji s prepoznatljivim izričajem umjetnika. U međuvremenu izrađena je i probna serija suvenira koju čine motivi Saše Petroševskog preslikani na drvene podloge formata 15x15 cm.

Program u Zagrebu završio je u subotu, 17. studenoga 2018. u Palači HAZU, koncertom sastava Gitanes Blondes (Njemačka). Zagrebačka publika poznaje Gitanes Blondes još iz 2012. kada ih je Tjedan Izraela predstavio u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog kao prateći sastav Giore Feidmana. U zagrebačkim glazbenim krugovima poznati su i zbog svog voditelja, violinista Maria Korunića, Zagrepčana s prebivalištem u Njemačkoj. Gitanes Blondes zasigurno je jedan najpoznatijih europskih sastava koji njeguje klezmer, a njihov se stil dodatno može definirati kao Etno, Balkan, Gypsy, Celtic... Sastav čini kvartet akademskih profesionalnih glazbenika. Pored spomenutog Maria Korunića tu su Christoph Peters (gitara), Konstantin Ishchenko (harmonika) te Simon Ackermann (kontrabas). Svaki od njih ima i osobnu paralelnu karijeru, ljubav prema klezmeru veže ih od 1999., a velika popularnost jamči im 2 do 3 koncerta tjedno na europskim pozornicama te je stoga prava sreća da

FOTOGRAFIJA FRAN FRIEDRICH: TJEDAN IZRAELA 2018, KONCERT AROUND BENNY GOODMAN

smo ih uspjeli angažirati. Krasi ih individualna virtuoznost, ležeran i neformalan nastup, odlična komunikacija s publikom te vrhunska uigranost uz visok stupanj improvizacije. Izveli su koloplet židovskih i balkanskih tradicijskih melodija, jedan broj iz irske tradicije te jedno djelo iz klasičnog repertoara, sve u najboljoj klezmerskoj maniri: Balkonia, Skaska, Ljeto (A. Vivaldi), Irish Rain, Havdala, SHERELE, Camel Dance, Goldene Chasene, Hora Panonia. Gitanes Blondes nastupio je još jednom, u nedjelju, 18. studenoga 2018. u Koprivnici. Oduševivši tamošnju publiku na najbolji su mogući način zadržali Tjedan Izraela 2018.

AUTORICA PROJEKTA: Laila Šprajc

PRODUCENT: Dean Friedrich

UMJETNIČKI SURADNICI:

Bruno Philipp, Mario Korunić

FOTOGRAFIJA: Fran Friedrich,

Filip Beusan

TEHNIKA: Didi Sound

VIZUALI: Domagoj Franc, Sašo Petroševski Novak

WEB STRANICA: Laila Šprajc
(www.tjedan-izraela.org)

OBLIKOVANJE I TISAK DEPLIJANA:
Offset NPGTO

© Židovska općina Zagreb, studeni, 2018.

Kulturnu manifestaciju Tjedan Izraela potpomogao je Savjet za nacionalne manjine RH.

PARTNERI PROGRAMA:

Matica Hrvatska, ELFS, Grad Zagreb — Gradski ured za kulturu, Ministarstvo kulture RH, Kulturno društvo Miroslav Šalom Freiburger, Frakutura, Slastičarnica Horak, Židovska općina Koprivnica

EVA AKERMAN PROGLAŠENA POČASNOM VARAŽDINKOM

TEKST I FOTOGRAFIJE: MILIVOJ DRETAR

U središtu baroknog grada Varaždina već stoljećima se nalazi Crkva sv. Nikole oko koje je u srednjem vijeku bilo groblje. Kasnije je groblje preseljeno, ali župna crkva ostala je u srcima Varaždinaca čak i onda kad je isusovačka crkva postala katedralom. Toliko je sentimentata vezano uz nju da Varaždinci slave blagdan sv. Nikole (6. prosinca) kao dan svog grada. Upravo je ove godine Dan grada bio posebno svečan za jednu štičenicu Doma zaklade Lavoslava Schwarza, svima znanu gospođu Evu Akerman. Kakve veze ima Varaždin s našom Evom? Velike! Više od dva desetljeća Eva je slušala otkucaje gradskog sata sa zvonika sv. Nikole u svojoj tadašnjoj obiteljskoj kući.

U obližnjoj Gundulićevoj ulici obitelj Krajanski desetljećima je držala ljekarnu "K zlatnom angjelu", jednu od prvih u gradu. Osnovao ju je Evin djed Benjamin Kräuterblüth kada je stigao u Varaždin u drugoj polovici 19. stoljeća. Iako su u Varaždinu rođeni njegovi sinovi Artur i Ernest, pa i sama Eva te njen brat Franjo, tragedija Holokausta učinila je da se ime Krajanskih nakon 1945. izgubilo iz lista gradske povijesti. A članovi

FOTOGRAFIJA: EVA AKERMAN PROGLAŠENA POČASNOM VARAŽDINKOM

te obitelji desetljećima su se isticali u dobrotvornom radu, angažmanom u humanitarnim organizacijama, bavili se znanstveno-istraživačkim radom, promovirali glazbenu umjetnost. Artur Krajanski (1884.–1941.) završio je farmaciju u Beču te je pisao istraživačke radove iz područja farmakologije u studijske svr-

he i održavao predavanja u Innsbrucku, Zagrebu i Beču. Bio je član Muzealnog društva, član i privremeni predsjednik varaždinskih rotarijanaca. Bavio se i glazbom, kao vrstan violončelist održavao je koncerte u Beču i Šopronu. Uz sve to bio je aktivan u Izraelitičkoj općini, član Cionističkog društva. Gradskom muzeju

Varaždin darovao je apoteku s predmetima i instrumentarijem koji su korišteni u ljekarnama prije više stoljeća. Suprugu Jelisavu (1891.–1942.) upoznao je za vrijeme Prvog svjetskog rata, vrsnu pijanisticu i glazbenu pedagoginju. Zajedno s njom i bratom Ernestom (1885.–1941.), odvjetnikom i poznatim violinistom, davao je koncerte u Varaždinu. Dolaskom ustaša na vlast započeli su progoni Židova te je u jednom danu prestala postojati varaždinska židovska zajednica. Artur to nije dočekao, na dan napada na Kraljevinu Jugoslaviju počinio je samoubojstvo. Jedne srpanjske večeri 1941. više od 350 Židova otpremljeno je stočnim vagonima u koncentracijski logor u Gospiću, a odatle su pojedinci završili u Jadovnom, na Pagu, Jasenovcu, Loborgradu. Jelisava je skončala u Auschwitzu, a Ernest i Evin brat Franjo (1920.–1942.) u Staroj Gradiški.

Eva se uspjela izvući iz gospićkog logora, nakon zatočeništva u Kamporu, pobjegla je u partizane i s njima propješačila cijelu Hrvatsku. Kraj rata dočekala je u Osijeku. Najteži trenutak u životu bio je kada se vratila u Varaždin i shvatila da nitko od njezinih nije preživio. Jedina utjeha bio joj je suprug Đuro s kojim je podigla obitelj. I sama se bavila farmacijom i radila u laboratoriju, a većinu života provela u Zadru. U Varaždin je povremeno navratila, tu su živjele njene prijateljice iz djetinjstva, na Židovskom groblju bio je grob njenog oca i djeda.

Za razliku od mnogih žrtava koje su potisnule svoja sjećanja na ratna stradanja, Eva je jasno govorila o svim događanjima. Njena pisana svjedočanstva i audiovizualni zapisi pomogli su mnogima da shvate užas ustaškog terora i logora, užas gubitka najmilijih. Preko publikacija

i svjedočanstava do Eve su došli i učenici Gospodarske škole Varaždin s profesoricom Šteficom Pokorny koji su pratili njen život. Predložili su Gradskom vijeću da se povodom ovogodišnjeg Dana grada među nagrađene uvrsti i gđa Eva Akerman kao počasna građanka Varaždina. To je veliko priznanje jer je isto dosad dodijeljeno samo jednom 1997. kardinalu Franji Kuhariću. Gradsko vijeće prijedlog je prihvatilo i tako se naša Eva našla u društvu ovogodišnjih zaslužnih Varaždinaca Rudolfa Lončarića, Zlatka Dalića, Željka Krajana, Ljerke Albus, fra Bone Šagija...

Eva Akerman priznanje je osobno primila na svečanoj sjednici u varaždinskom HNK. Bila je okružena članovima svoje obitelji koji su ponosno pratili svaku riječ. *“Predivna svečanost! To mogu samo Varaždinci privrediti”*, oduševljeno je govorila Eva. Zahvalivši se na priznanju, gradu Varaždinu poklonila je stari klavir svoje majke Jelisave koji je pred 70-ak godina odnijela u Zadar. Poslije svečanosti svi su Akermani krenuli prema nedalekoj Gundulićevoj gdje je sada neka druga trgovina. Eva se fotografirala ispod onog istog prozora s kojeg je kao mala djevojčica visjela po cijele dane. Iako su umor i prohladno vrijeme uzimali snagu, Eva je odlučila da kratko obiđe ulicama Varaždina i opet vidi poznatu gradsku vijećnicu i prisjeti se lijepih dana svoje mladosti. Po povratku u dom na Bukovečkoj, uzbuđeno je prepričavala štićenicima što se pred koji sat zbilo u njenom rodnom Varaždinu. Jedinstvena i neponovljiva Eva Akerman.

FOTOGRAFIJA: EVA AKERMAN PROGLAŠENA POČASNOM VARAŽDINKOM

DAVID MEISEL

— SVESTRANI ČOVJEK KOJI JE ZADUŽIO KARLOVAC

PIŠE: F.C.

Grad Karlovac je, otkrivanjem spomen-ploče u Gradskom kazalištu Zorin dom, početkom prosinca odao počast jednoj od prvih žrtava Holokausta u Karlovcu — Davidu Meiselu, Karlovčaninu koji je pronio slavu svoga grada i Prvog hrvatskog pjevačkog društva Zora. Glavna inicijatorica bila je Tena Bunčić, pravnuka Davida Meisela, a na otkrivanju spomen-ploče uz članove obitelji i brojne Karlovčane bili su i predsjednik Koordinacije židovskih općina RH Ognjen Kraus te vrhovni rabin RH Luciano Moše Prelević. Ognjen Kraus je s nekoliko riječi posebno naglasio stradanje značajne židovske zajednice u Karlovcu — zajednica koja je krajem 19. stoljeća brojila oko 900 članova nestala je u Holokaustu.

Ali tko je bio svestrani David Meisel i čime je on zadužio Karlovac i Karlovčane?

David Meisel rođen je 1885. godine u Holešovu u Češkoj, u strogo religioznom okruženju. Glazbeno i vjersko obrazovanje stekao je u Brnu u sklopu židovske općine, a nakon trogodišnje službe u židovskoj općini u Ostravi dolazi 1906. godine u Karlovac gdje preuzima mjesto nadkantora i tajnika židovske općine.

FOTOGRAFIJA: DAVID MEISEL — SVESTRANI ČOVJEK KOJI JE ZADUŽIO KARLOVAC

Njegova dobroćinstva ostala su zapamćena — pomogao je siročadi a 1931. godine osnovao je i zakladu za pomoć djeci. David Meisel bio je glazbeno obrazovan, pa je to iskoristio i organizirao mješoviti zbor u sinagogi. Nakon toga je bio dirigent Obrtničko-radničkog zbora Nada a 1906. član Zore, u čijem je kvartetu bio zapažen kao lirski tenor. Ali Karlovčani ga možda najviše pamte kao zborovođu Prvog hrvatskog pjevačkog društva Zora. David Meisel posjedovao je veliku radnu disciplinu i energiju, i sa svojim je zborom uvježbavao vrlo zahtjevne programe te je pod njegovim ravnanjem “Zora” ostvarila svoje najveće uspjehe. David Meisel je od “Zore” stvorio zbor kojem se divila Europa, “Zora” je punila koncertne dvorane u Europi i dobivala ovacije za svoje nastupe, te 1935. stekla titulu najboljeg amaterskog zbora u Europi. Nakon tog velikog uspjeha, u Karlovcu je organiziran doček na kojem je bilo oko osam tisuća Karlovčana.

U životu Davida Meisela muzika je igrala važnu ulogu, ali važno je bilo i njegovo židovstvo, pa je on i svoj poziv nadkantora podigao na umjetničku razinu: bio je predsjednik Saveza kantora Jugoslavije, te pokretač i urednik časopisa “Mjesečnik jevrejskih kantora” koji je izlazio od 1928. do 1930. godine. Sakupio je zavidnu kolekciju nota poznatih europskih kantora te je i sam skladao napjeve za službe u sinagogi. Uz kantorsku službu ovaj svestrani čovjek jedno vrijeme je vršio i dužnost rabina, bio profesor židovskog vjeronauka u karlovačkoj pučkoj školi i realnoj gimnaziji te poslovođa tvornice sapuna Weiss. Amaterski se bavio i fotografijom, te za sobom ostavio mnoštvo fotografija. Njegova supruga Zagrepčanka Olga, zbog ljubavi prema Davidu promijenila je vjeru. Imali su troje djece: Zlatka, Edit i Ernu.

Meisel je bio jedan od najuglednijih i naomiljenijih karlovačkih građana, ali to

FOTOGRAFIJA: DAVID MEISEL — SVESTRANI ČOVJEK KOJI JE ZADUŽIO KARLOVAC

ga nije spasilo od progona i smrti. Zajedno s Ivom Goldsteinom i Filipom Reinerom uhićen je već 13. travnja 1941. i odveden u koncentracijski logor Danica, odakle su ga nakratko uspjeli spasiti neki karlovački prijatelji. Međutim, ubrzo je ponovno uhićen i ubijen u logoru Jadovno zajedno s 21-ogodišnjim sinom Zlatkom.

Praunuka Davida Meisela, Tena Bunčić rođena je Karlovčanka a geni njezinog pradjeda vidljivi su i u njezinoj karijeri glazbenice. Tena Bunčić nije dozvolila da Karlovac zaboravi njezinog pradjeda te je prije nešto više od godinu dana počela pregledavati obiteljske arhive u kojima je pronašla fotografije, knjige, notne zapise... U pokušaju da sazna što više o životu svog pradjeda, posjetila je i njegov rodni grad Holešov u Češkoj.

Na otvaranju spomen-ploče Davidu Meiselu i izložbi posvećenoj njegovom životu bilo je puno emotivnih trenutaka — jedan od takvih trenutaka bila je izvedba poznate židovske pjesme “Hava Nagila”, koju je u čast i u spomen svog nekadašnjeg zborovođe izveo zbor “Zora”. A u zboru, kojem je kako je sam David Meisel kazao “dao svoje srce i dušu...na ponos Karlovcu” bilo je i pet potomaka Davida Meisela. Supruga Davida Meisela i njihove dvije kćeri čudom su preživjele Drugi svjetski rata, a danas David Meisel ima petnaest potomaka koji s ponosom čuvaju sjećanje na svog velikog pretka.

(UREDNIŠTVO HA-KOLA ZAHVALJUJE NA PODACIMA, TEKSTU I FOTOGRAFIJI TENI BUNČIĆ)

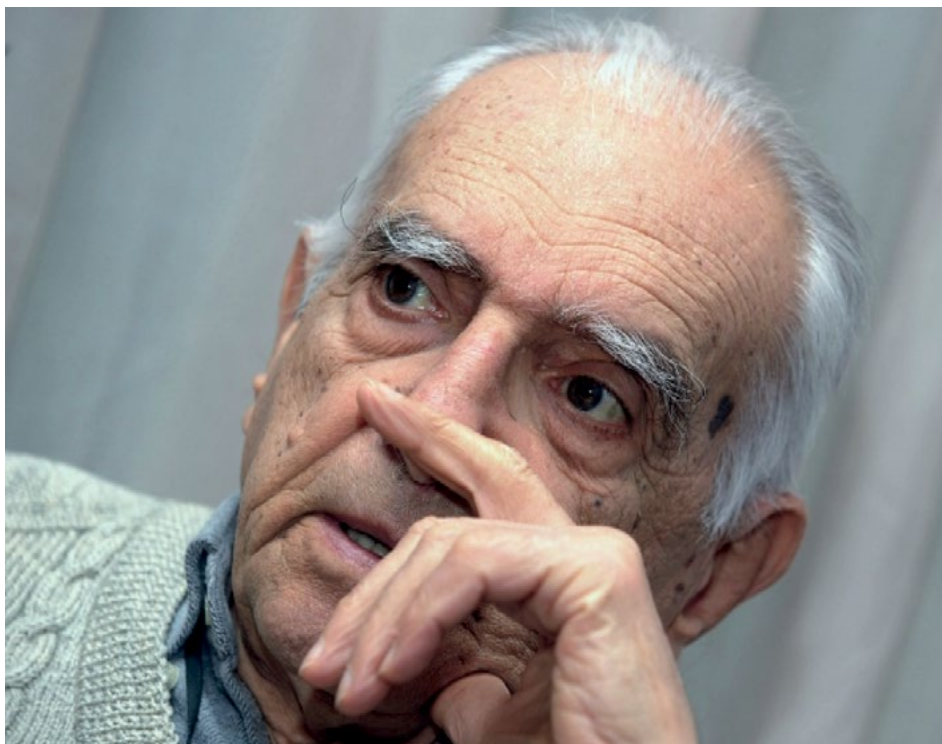
KOMEMORACIJA BORISU BRAUNU: “NE MOGU BAŠ REĆI DA SAM PONOSAN ŠTO SAM ČOVJEK”

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

“Ne mogu baš reći da sam ponosan što sam čovjek. Jer čovjek ima razum i s tim razumom je napravio najljepše ljudske tvorevine. A s druge strane, čisto životinjske stvari”, riječi su umirovljenog sveučilišnog profesora Borisa Brauna, preminulog 6. listopada ove godine, u 99. godini života, a tih su se riječi prisjetili prisutni na komemoraciji u Židovskoj općini Zagreb, održanoj točno mjesec dana nakon njegove smrti.

Boris Braun te je riječi izrekao nedavno, pred kraj svojeg dugog i bogatog života u kojem je zaista puno toga proživio i preživio. A upravo ono što je preživio vjerojatno ga je potaknulo na riječi iznesene u prvoj rečenici. Prije svega, pet nacističkih logora smrti. Boris Braun preživio je pet logora i vjerojatno je jedini Židov kojemu je to uspjelo. “Imao sam ludu sreću”, znao je govoriti.

O životu Borisa Brauna govorili su na komemoraciji predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije Židovskih općina u Hrvatskoj Ognjen Kraus, glavni rabin u Republici Hrvat-

FOTOGRAFIJA S INTERNETA: KOMEMORACIJA BORISU BRAUNU: “NE MOGU BAŠ REĆI DA SAM PONOSAN ŠTO SAM ČOVJEK”

skoj Luciano Moše Prelević i dugogodišnji član ŽOZ-a i Braunov prijatelj Oto Konstein.

I svi su se oni složili oko jednoga: bez obzira na sve što je u životu preživio i proživio, Boris Braun ostao je normalna, nasmiješena, vedra i optimistična osoba, koja je uživala u životu, ovom drugom životu koji mu je dan, nakon Auschwitzta

u kojem su pobijeni svi članovi njegove obitelji, osim sestre.

Boris Braun rođen je 1920. godine u Đurđevcu, u velikoj, imućnoj, poduzetničkoj obitelji koja je obilježila grad Đurđevac. “Imao je bezbrižno djetinjstvo, puno svega što si jedan dječak može zamisliti”, kazao je Kraus. U kući Braunovih primani su značajni ljudi, iz društvenog, političkog i

crkvenog života toga doba. Učio je jezike, s ocem je puno putovao.

Nakon osnovne škole u Đurđevcu, u gimnaziju je išao u Bjelovar, Koprivnicu i Osijek. Prije početka Drugog svjetskog rata započeo je studij, prvo strojarstva po volji roditelja, da bi ubrzo prešao na Poljoprivredni fakultet.

U Europi je već počeo rat, a 1941. godine rat stiže i u tadašnju Kraljevinu Jugoslaviju. Nekoliko dana nakon toga, uspostavljena je zloglasna NDH. Isti mjesec stupio je na snagu rasni zakon i Borisu Braunu je zabranjeno studiranje na Sveučilištu u Zagrebu, te mora napustiti studij i vraća se u Đurđevac, u roditeljsku kuću. Tu je naučio mnoge poslove, među ostalim električarske, a to znanje kasnije mu je spasilo život.

U jesen 1942. godine roditelji i Boris Braun su uhapšeni i sprovedeni u zatvor na Savskoj cesti u Zagrebu te osam mjeseci kasnije, deportirani su u Auschwitz. Roditelji su odmah likvidirani. Boris Braun rekao je da je električar. Spašen je jer je održavao instalacije u plinskim komorama. Postao je broj 120598.

Preživio je Auschwitz, Marš smrti, a kraj rata i oslobođenje dočekao je u Buchenwaldu.

Ognjen Kraus je rekao kako je strašno bilo slušati i čitati što je Braun proživio i upitao se kako je uopće to moguće preživjeti i ostati normalna osoba, vedra, nasmijana, koja zrači optimizmom, nastavlja život i uživa u njemu. "Divim se njemu i svima onima koji su uspješni živi i normalni izaći iz logora smrti", rekao je Kraus.

Po povratku u zemlju vraća se u Zagreb i od cijele obitelji nalazi preživjelu jedino sestru. Sve im je opljačkano. Nova vlast nacionalizirala je imovinu obitelji Braun. On počinje novi život, nastavlja studij, diplomira, radi i doktorira.

Do 1971. godine radio je kao profesor na Poljoprivrednom fakultetu. Kada se

pobunio protiv izbacivanja kolega i studenata tijekom Hrvatskog proljeća, bio je prisiljen napustiti fakultet.

Godine 1977. postaje savezni inspektor za peradarstvo u Mariboru, a na toj dužnosti ostao je do mirovine.

Govorio je o užasima iz NDH i nacističkim logorima, bio aktivan u Šoa akademiji, aktivan u klubu preživjelih žrtava Holokausta, borio se za ljudska prava, planinario. Želio je prenijeti mladima svoja iskustva jer je vjerovao da je sve ono što se danas događa u Hrvatskoj i u svijetu, uvelike posljedica neznanja.

"Nije patio od PTSP-a kao ni itko od onih koje poznajem od preživjelih iz logora smrti. Nije dobio ni bilo kakvu odštetu. Danas ih se želi izjednačiti s onima koji su organizirali njihov progon rasnim zakonima", istaknuo je Ognjen Kraus.

Traženi povrat imovine nije doživio, iako je imao na to pravo i po ovom krajnje restriktivnom zakonu, rekao je Kraus. "Predmet se vukao i vuče se po ladicama, kao i mnogi drugi predmeti Židova koji su na žalost ove vlasti preživjeli. A za one koji su preživjeli, čeka se da umru. To je jedan vid državnog antisemitizma", kazao je.

Na kraju svog vrlo nadahnutog govora o Borisu Braunu, Ognjen Kraus je zaključio. "Ponosan sam što sam ga poznao jer je zaista bio gospodin, čovjek. Pamtit ću njegove vedre, nasmiješene oči, pune života, nade, optimizma. Njegovo lice, osmijeh, vedrinu. Njegovu predanost općini, do kraja ovog nevjerojatnog života". O životu Borisa Brauna govorio je i glavni rabin RH Luciano Moše Prelević.

"Ovo bi trebalo biti vrijeme tugovanja, jer otišao je Boris. I komemoracije obično tome služe. Ali mi smo se ovdje večeras okupili da slavimo život jedne divne osobe, našeg dragog Borisa Brauna", rekao je rabin.

U trenutku kad čovjek odlazi s ovog svijeta, mi znamo što je za sobom ostavio,

nešto dobro ili nešto loše, kazao je rabin. Tako znamo i s našim Borisom, a njegovo će ime ostati upisano zlatnim slovima u anale ove općine, nastavio je. Stoga trebamo slaviti njegov život, kazao je rabin, život koji je morao izgraditi u potpunosti ispočetka, nakon rata koji ga je zaustavio. On kao da je imao dva života, onaj prije i onaj nakon Auschwitzta.

Uvijek je bio borac za pravdu, ponekad pomalo i naivno, ali toplog srca, vjerovao da se stvari mogu popraviti. Imao je želju i hrabrost promijeniti svijet, svoja znanja i iskustva prenijeti mladima.

U današnje doba porasta populizma, rasizma, antisemitizma, želio je ući u škole i mladima prenijeti svoja iskustva, vjerujući da se ono što se čini, čini iz neznanja. Bio je jako razočaran, jer većina škola ga je odbila. Vjerovao je da se kroz razgovor sve može objasniti, jer da mladi često ne razumiju o čemu se radi.

"Čast mi je da sam barem netko vrijeme bio dio njegove obitelji", kazao je rabin.

Braunov prijatelj Oto Konstein govorio je o svemu onome što je njega i nekolicinu njihovih zajedničkih prijatelja povezivalo s Borisom Braunom.

"Imao je uvijek jednu vedru narav, a čovjek ne može zamisliti da netko tko je prošao što je on prošao može ostati tako vedra duha, raspoložen, i uživati u životu. To me se jako dojmilo i zbog toga sam ga jako cijenio i jako volio", istaknuo je.

O ratnim strahotama Boris nije govorio u našim druženjima, nikad nas nije opterećivao sa svojim stradanjima, ali se rado odazivao na pozive da o tome govori, bilo novinarima ili u školama, kazao je Konstein. Posebno ga je veselilo ako je mogao govoriti djeci.

Na kraju komemoracije održane 6. studenoga u Židovskoj općini Zagreb, prikazan je film o Borisu Braunu redateljice Mire Wolf.

BORBA PROTIV PREDRASUDA: DIJALOG, UPOZNAVANJE, TOLERANCIJA, OBRAZOVANJE

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Koji su uzroci predrasuda? Kako ih pokušati razbiti i otkloniti? Do čega sve predrasude mogu dovesti? I konačno, zašto se zbog predrasuda rađa mržnja? Pitanja su to na koja su pokušali odgovoriti čelnici četiriju vjerskih zajednica na tribini "Religijske predrasude kao poticaj mržnji", održanoj krajem listopada u Zagrebu, u prepunoj dvorani Novinarskog doma. Radi se o drugoj tribini u ciklusu "Zašto se mrzimo", koje organizira Centar za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na Holokaust.

Na tribini su govorili rabin Židovske zajednice i glavni rabin u Hrvatskoj Luciano Moše Prelević, dubrovački biskup Mate Uzinić, mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije Perić i zagrebački muftija i predsjednik Mešihata Islamske zajednice Aziz efendija Hasanović.

Vjerski su čelnici istaknuli da je međusobno nepoznavanje često uzrok pre-

drasuda te su pozvali građane i vjernike na međusobno upoznavanje, dijalog i toleranciju, istaknuli važnost obrazovanja o drugima, te kazali da je važno stvari pokušati vidjeti iz perspektive drugih.

Rabin Prelević, ističući da pripada narodu oko kojeg se isprepliće najviše predrasuda, rekao je da je "tajna života cjeloživotni proces učenja kako da volimo druge i tako da na taj način ostavimo sebe u drugima". "Najveće pravilo Tore je 'ljudi bližnjeg svog kao samog sebe'", rekao je rabin Prelević. Svi o tome govorimo a malo se ljudi tog zakona drži, kazao je. Bit svega jest ne činiti drugima ono što ne želimo da drugi čine nama.

Njegova je poruka kako je u borbi protiv predrasuda i mržnje najvažnija sustavna edukacija unutar svih slojeva društva, posebno među djecom koja su otvorena i žele učiti, ali i roditeljima jer djeca od njih mnogo čuju. Dijete od se-

dam godina koje dolazi u školu tako već može biti puno predrasuda. Djecu treba dovesti u sinagoge, u džamije, u crkve, kako bi naučili o drugim vjerama.

U borbi protiv predrasuda potrebno je djelovati "na svim razinama", kazao je rabin Prelević.

Vjerski su čelnici zaključili da se religijske i ostale predrasude koje su potencijalni izvor mržnje mogu otkloniti dijalogom koji ne predstavlja samo razmjenu informacija već istinski pokušaj upoznavanja drugoga. Predrasude, ali ne samo one vjerske već i sve druge, pa posljedično i mržnja, najčešće postoje zbog nepoznavanja drugog, pa je osnovna pretpostavka za suživot dijalog.

Dubrovački biskup i predsjednik Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za život i obitelj, monsignor Mate Uzinić izdvojio je isključivost i pristranost kao glavne razloge za predrasude i stvaranje

mržnje, te je pozvao građane i vjernike na dijalog i toleranciju.

”Povijest drugih mnogo puta čitamo iz vlastite perspektive, a to često znači površno i pristrano i nismo spremni pokušati shvatiti stajališta drugih i uvidjeti da u povijesti nisu griješili samo drugi. Njih ne vidimo onakvima kakvi jesu nego o njima stvaramo svoju sliku, često pogrešnu”, rekao je biskup Uzinić.

Istaknuo je kako je važno priznati krivnju vlastite zajednice i žaliti žrtve druge zajednice. “Rabin je govorio o predrasudama koje postoje u odnosu na židovski narod kroz povijest i za koje smo mi kršćani krivi i zbog kojih trebamo tražiti oprost i uvijek se ponovno kajati i preispitivati razloge i predrasude”, kazao je monsignor Uzinić.

Istaknuo je da predrasude nisu bile same po sebi uzrok Holokausta, ali da su upravo one razlog što se kršćani nisu postavili na pravi način.

“Ono za što predrasude jesu krive jest to što se mi kršćani u vrijeme dok se odvijao Holokaust nismo znali postaviti na pravi način, da smo se previše brinuli za svoju sigurnost a nismo vidjeli brata koji je u potrebi jer smo o njemu imali predrasude koje su nas spriječile da u tom konkretnom progonjenom čovjeku, samo zato što je Židov, prepoznamo brata kojeg je potrebno zaštititi”, pojasnio je biskup Uzinić.

U konačnici, on je ustvrdio da se pripadnici različitih religija ne mrze samo zbog predrasuda, nego i stoga što ih politika zna upregnuti u svoja kola. ”Mi, pripadnici različitih religija se znamo mrziti ne samo zbog predrasuda, nego se ne znamo ni oduprijeti različitim svjetovnim i političkim interesima. Politika nas ponekad upregne u svoja kola i zbog svjetovnih stvari otiđemo od onog što jesmo i postanemo nešto drugo”.

Porfirije Perić upozorio je na izrazitu opasnost religijskih predrasuda koje

stvaraju mržnju među narodima i pripadnicima drugih vjerskih zajednica unutar društva. Najteže je prepoznati vlastitu mržnju, kazao je.

”Mržnja je nešto s čime se suočavamo svakodnevno, ne samo kroz medije nego i u svojoj neposrednoj blizini. No, ono što je najteže prepoznati, mržnja postoji i u nama. I zato, da bismo na pravi način spoznali svu tragiku i užas mržnje, moramo upoznavati sebe”, rekao je Perić. Mržnja u nama nas sputava i osiromašuje, ona je otrov, kazao je mitropolit.

On smatra da nas upravo predrasude spriječavaju da upoznamo autentičnu vrijednost u svakom čovjeku. Ali čovjek je dinamično biće i može se mijenjati na bolje.

Naglasio je da je najveći problem u religijskim predrasudama unutar vjerskih zajednica, uključivši i SPC, ”samozaljubljenost, samozatvorenost i elitizam koji spriječava svaku vrstu komunikacije i dijaloga”.

Muftija Hasanović, ističući kako skup doživljava kao pokušaj preveniranja svih oblika mržnje, rekao je da je ključni razlog predrasuda međusobno nepoznavanje, malo ili nikakvo. Ključno je razbijati predrasude i promovirati mir kao univerzalnu vrijednost.

“Živimo s predrasudama, i imamo predrasude prema drugima. Ali važno je znati kako ćemo razbijati predrasude i učiniti svijet boljim, svijet u ozračju ljubavi, povjerenja i zajedništva. To mi se čini ključnim”, kazao je.

Muftija Hasanović je istaknuo nekoliko koraka kroz koje bi se trebale pokušati razbiti predrasude: prevenirati radikalizme, zajednički javno osuditi neke pojave u društvu, imati ista mjerila za iste pojave i međusobno se upoznavati. Pozvao je i medije da dodatno ne radikaliziraju stanje.

Njegovo je mišljenje da isključivost, radikalizam, ekstremizam, terorizam,

nemaju vjeru ni naciju i da spadaju u kategoriju općeg zla, te je najveća pogreška pristupiti zločinu s naslova vjere, nacije ili domovine.

”Neophodna je suradnja između svih vjerskih, ali i političkih subjekata jednoga društva”, rekao je.

Upozorio je da se politička pozornica u Europi radikalizira korištenjem migrantske krize za stvaranje percepcije o radikalnom islamu i muslimanskim teroristima, što udaljava jedne od drugih, zatvara mogućnost dijaloga i dodatno potiče ekstremizam.

I papa Franjo rekao je da se tragedija migranata ne smije zloupotrebjavati za skupljanje političkih bodova već se treba pokazati istinsko humano lice kršćanstva. “Nažalost, tu nisu iznimka ni muslimanski autoriteti koji istom mjerom uzvraćaju u želji da pokažu svoju snagu”, kazao je.

Nadamo se da će ovakve tribine pomoći u borbi protiv predrasuda koje vrlo često proizlaze iz nepoznavanja onih “drugih”.

DESETI JUBILARNI TJEDAN IZRAELSKOG FILMA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Deseto jubilarno izdanje Tjedna izraelskog filma u organizaciji Veleposlanstva Države Izrael u RH održano je početkom prosinca u zagrebačkom Kaptol Boutique Cinema, a publika je mogla pet dana uživati u besplatnim projekcijama najnovijih i najboljih filmova izraelske kinematografije

Ove godine izraelsko veleposlanstvo omogućilo je prikazivanje deseti igranih i dva dokumentarna filma, a tim su projekcijama, kako je na svečanom otvaranju istaknula veleposlanica Zina Kalay Kleitman, hrvatskoj javnosti željeli prikazati život u Izraelu i potaknuti Hrvate da u većem broju posjete Izrael.

Izabrani filmovi, snimljeni 2017. i 2018. godine, govorili su o temama iz svakodnevnog života, temama koje zaokupljaju Izraelce ali i ljude diljem svijeta — o ljubavi, odrastanju, vjeri, sukobima.

U odabiru filmova organizatori su se trudili kroz različite žanrove odabrati izuzetne filmove koji najbolje predstavljaju život u Izraelu i njegovo stanovništvo. Među prikazanim filmovima bili su i filmovi koji su dobili prve nagrade na festivalima u Jeruzalemu i Haifi ove godine.

Tjedan izraelskog filma otvorio je odličan film “Zaposlena žena”, s pričom o Orni, ženi koja se suočava sa svakodnevnim obiteljskim problemima ali i problemima na radnom mjestu.

Publika je svakoga dana mogla birati između brojnih filmova i pronaći nešto po svome ukusu: od filma “Spašavajući Netu”, priče o četiri žene čiji se životi mijenjaju nakon kratkog susreta s čovjekom po imenu Neta, do “Crvene krave”, priče o odrastanju jedne šesnaestogodišnjakinje u danima neposredno prije Rabinova ubojstva.

Dokumentarac “Kishon” Eliava Liltija posvećen je velikom književniku Ephraimu Kishonu, koji je prodao milijune knjiga i osvojio dva Zlatna globusa, a ipak nije nikada napisao svoju biografiju. Kada je imao 70 godina pozvao je novinara Yarana Londona da mu pomogne. Film sadrži i animaciju kojom se Kishon “vraća u život” i time se stvara neobičan dijalog.

Najvažnija sporedna stvar na svijetu — nogomet — tema je filma “Nogometni rat”. Može li se možda dugogodišnji izraelsko-palestinski sukob riješiti na nogometnom terenu — to je pitanje na koje je na smiješan način odgovor pokušao dati redatelj Eyal Halfon.

Posljednjeg dana Tjedna izraelskog filma prikazan je zanimljivi izraelsko-njemački dokumentarni film “Mossad”, posvećen legendarnoj izraelskoj obavještajnoj agenciji čiji je rad godinama bio zatvoren za javnost i medije. Po prvi puta nakon osnutka Mossada, desetak njegovih bivših špijuna pruža

FOTOGRAFIJA VELEPOSLANSTVO DRŽAVE IZRAEL U RH: DESETI JUBILARNI TJEDAN IZRAELSKOG FILMA

uvid u unutrašnju organizaciju i njihove moralne dileme.

Posljednji prikazani film bio je “Tel Aviv u plamenu”, film o šarmantnom 30-godišnjem Palestincu koji stažira na setu popularne palestinske sapunice koja se snima u Ramali, pa svaki dan mora proći izraelske kontrolne točke da bi došao do televizijskog studija.

Izraelski filmovi osvojili su poštovanje publike i kritike i prikazuju se u svjetskim kinematografima i na festivalima na kojima dobivaju prestižne nagrade. Neki liko puta ušli su u uži izbor za Oskara za najbolji film na stranom jeziku a godišnje se u Izraelu snimi više od stotinu filmova. Nadamo se da će se lijepa tradicija Tjedna izraelskog filma nastaviti i iduće godine.

SKOPLJE: KONFERENCIJA O SIGURNOSTI ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA

PIŠE: OGNJEN KRAUS

U Skoplju je sredinom studenoga održana dvodnevna regionalna konferencija na temu “Kako održati sigurnost židovskih zajednica od antisemitskih napada” u organizaciji OESS-a (Organizacija za europsku sigurnost i suradnju), ODIHR-a (Ured za demokratske institucije i ljudska prava OESS-a) i Ministarstva vanjskih poslova Makedonije.

Posljednjih nekoliko godina više smrtonosnih antisemitskih napada izvršeno je u području koje pokriva OESS i ti su napadi stvorili osjećaj straha i nesigurnosti među židovskih zajednicama. Mete antisemitskih napada bile su razne: ponekad se radilo o napadima na Židove, a oskvrnuta su i židovska groblja, sinagoge,

židovski kulturni centri ili spomenici žrtvama Holokausta. Sve to negativno je utjecalo na članove židovskih zajednica a osim toga takve pojave nisu prihvatljive u demokratskim društvima, istaknuo je OESS u najavi konferencije.

Konferencija o ovoj važnoj temi održana je u Memorijalnom centru Holokausta u Skoplju a na njoj su sudjelovali predstavnici Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Bugarske, Grčke, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije.

Osim predstavnika židovskih zajednica navedenih zemalja konferenciji su prisustvovali i predstavnici policija. Hrvatsku su na konferenciji predstavljali, uz mene u svojstvu predsjednika Koordinacije židovskih općina u RH, rabin Luciano Moše Prelević, Drago Kohn iz Židovske općine Osijek, kao i predstavnici policije iz Osijeka, Splita i Zagreba.

Na panelu o izazovima, prilika i prijedlozima za osiguravanje sigurnosti židovskih zajednica govorio sam o našim iskustvima i izazovima.

Tijekom zanimljive konferencije iznesena su iskustva pojedinih zajednica u borbi s rastućim antisemitizmom, a govorilo se i o načinu borbe i podignutim razinama sigurnosnih sustava u židovskim općinama Europe i regije. Posebno su bila interesantna izlaganja predstavnika policije koji su govorili o njihovim iskustvima, načinima rada i preporukama o tome što treba činiti kako bi se na vrijeme spriječe neželjene situacije.

Osnovna preporuka je dobra suradnja židovskih općina i policije, a posebno je istaknuto kako je važno reagirati na svaki pojedini slučaj.

PROSLAVA 50. GODIŠNJICE ECJC-A

PIŠE: OGNJEN KRAUS

U Pragu je u studenome obilježena 50. godišnjica osnutka ECJC-a, europskog udruženja židovskih općina.

Sama proslava, koja je po prvi puta okupila predstavnike židovskih općina iz svih dijelova Europe, iskorištena je i za sastanak s nekoliko tema koje su od interesa za situaciju u kojoj se danas nalaze židovske zajednice u Europi. Teme su pokrivala široka područja: od židovskog

života do održavanja rituala i održavanje malih zajednica, zatim se govorilo o problemu asimilacije i miješanih brakova, sigurnosti zajednica uz porast antisemitizma, kao i o iseljavanju Židova iz Francuske, te situaciji u Engleskoj. Jedna od važnih tema bilo je pitanje kako bi trebale danas djelovati židovske općine.

Ovaj sastanak bio je i odlična prilika za razgovore s čelnim ljudima Claims konferencije i Jointa. S predstavnicima Claims konferencije — izvršnim potpredsjednikom i glavnim pregovaračem Gregoryem Schneiderom, te Charlesom Roseom i

Markusom Feuersteinom koji su zaduženi za naše programe pomoći žrtvama Holokausta — razgovarali smo Ana Hermanović i ja. Dogovorena je povećana pojedinačna pomoć preživjelima kao i povećanje ukupnih sredstava za pomoć u kući, medicinske usluge i ostalo za 2019. godinu iz fondova za žrtve Holokausta.

Poseban problem je to što korisnici u domovima za starije osobe nisu uključeni u pomoć, jer su fondovi još uvijek usmjereni samo na korisnike koji žive u vlastitim domovima. S druge strane, pregovori s vladom Njemačke još uvijek

traju i predstavnici Claims-a nas uvjeravaju da će ponovno iznijeti problem korisnika domova za starije osobe, s posebnim naglaskom na naše specifičnosti. Mi smo predstavnike Claimsa upoznali sa specifičnom situacijom u Hrvatskoj i mogućnosti odnosno problemima korištenja našeg doma za starije, s obzirom da se naši članovi suočavaju s problemom zbog malih mirovina koje nisu dostatne za život. Dogovoreno je da i ŽOZ uputi pismo nadležnoj službi Claims-a s molbom

za pomoć žrtvama Holokausta kada se odluče da svoj dom zamijene odlaskom u Dom zaklade Lavoslava Schwarza.

Drugi sastanak održali smo s predstavnikom JOINT-a Israelom Sabagom, a tema tog sastanka također je bila povezana s Domom zaklade Lavoslav Schwarz i financiranjem obnove. Kao što je poznato, s gospodinom Sabagom razgovarano je u nekoliko navrata i Dom je imao mogućnost raspolagati sredstvima od 100. 000 dolara za obnovu jednog kata, prizemlja

sjevernog krila. Na žalost dogovori su se zakomplicirali promjenama u Domu i pokušajem spajanja dva projekta: obnove sredstvima JOINT-ovim i i energetske obnove aplikacijama na europske fondove.

Ponovnim razgovorima gospodin Sabag je potvrdio daljnju mogućnost suradnje ali uz predhodnu odluku Vijeća ŽOZ-a i Upravnog vijeća Doma zaklade Lavoslav Schwarz o njegovom sadržaju odnosno budućnosti. Prema najavama, postoji spremnost i za druge vidove pomoći.

RETROSPEKTIVNA IZLOŽBA JECHEZKIELA DAVIDA KIRSZENBAUMA U MUZEJU MIMARA

PIŠE: F. C.

Retrospektivnom izložbom hrvatskoj je javnost po prvi puta u Muzeju Mimara predstavljena umjetnost značajnog židovskog slikara Jechezkiela Davida Kirszenbauma. Posjetitelji na izložbi mogu razgledati više od 60 djela, među kojima su ulja na platnu, akvareli, crteži ali i arhivski materijal koji predstavljaju umjetnički ali i težak i tragičan životni koji je u velikoj mjeri utjecao i na izričaj ovog velikog umjetnika. Jechezkiel David Kirszenbauma rođen je 1900. godine u poljskom Staszówu kao najmlađi sin u rabinskoj obitelji. Slikati i crtati počeo je s 12 godina, kada je uglavnom radio portrete ljudi kojima se divio. Kirsszenbaum je studirao u Weimaru gdje se upoznao s Bauhausom i umjetnošću Paula Kleea i Wassilya Kandinskog. Tridesetih godina 20. stoljeća odlazi u Berlin gdje postaje

dijelom avangardnih krugova te izlaže u Der Sturm galeriji upijajući utjecaje njemačkog ekspresionizma. Djelovao je i kao ilustrator za nekoliko berlinskih novina pod nadimkom "Duvdivan".

Dolazak nacista na vlast promijenio je životni tijek ovog umjetnika. Zajedno sa suprugom Helmom on se 1933. preselio u Pariz gdje je otkrio slikarske tehnike francuskog impresionizma i ekspresionizma, te se upoznao s radom židovskih umjetnika poznatih kao "Pariška škola". Iako je prihvatio utjecaj Pariške škole razvio je snažan individualni ekspresionistički stil u kojem se susreću motivi mističnih priča iz njegovog najranijeg djetinjstva, kao i židovskog folklor. Kirszenbaumova djela puna su živih boja i snaženih poteza, ali na njima je vidljiva i bol teškog životnog puta umjetnika.

Drugi svjetski rat okončao je snove Jechezkiela Davida Kirszenbauma. Za vrijeme njemačke okupacije Francuske njegov je umjetnički studio opljačkan, nestalo

je više od 600 njegovih djela — praktički sve što je tijekom života naslikao. On sam bio je zatočenik nekoliko radnih logora u Francuskoj, a jedno je vrijeme proveo i u koncentracijskom logoru Camp du Vernte. Njegova supruga je uhićena i ubijena, a svi članovi njegove obitelji u Poljskoj stradali su tijekom Holokausta.

Nakon rata vratio se slikarstvu, a jedno vrijeme svog života živio je i radio u Brazilu i Maroku. Izlagao je diljem svijeta a preminuo je u Parizu 1954. godine.

Kritičari umjetnosti smatraju da je Kirszenbaum sudjelovao u renesansi židovske umjetnosti, avangardnom pokretu koji je svoj put otpočeo u Rusiji i proširio se Poljskom, a pripadali su mu Marc Chagall, El Lissitzky i drugi. Kirszenbaumovi radovi danas se nalaze u brojnim galerijama i privatnim zbirkama diljem svijeta.

Izložbu ovog značajnog umjetnika možete razgledati u Muzeju Mimara do 3. veljače 2019. godine.

MONOGRAFIJA “IZVAN VIDLJIVOG: JAVNA PLASTIKA VERE DAJHT KRALJ”

PIŠE: J. C.

Istaknutoj hrvatskoj kiparici i uglednoj članici naše zajednice i uredništva Ha-Kola Veri Dajht-Kralj u listopadu je odana počast objavom monografije “Izvan vidljivog: javna plastika Vere Dajht-Kralj”.

Autorica Ana Kršinić-Lozica monografiju je predstavila u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) kroz razgovor o dvije osnovne teme knjige: suradnji Vere Dajht-Kralj s arhitektima na zajedničkim projektima javne plastike, te radu na obradi, očuvanju i prezentaciji zbirke te istaknute hrvatske kiparice.

Monografija na 224 stranice, na hrvatskome i engleskome jeziku, predstavlja dosad najmanje istražen dio opusa umjetnice koji obuhvaća dvadesetak skulptura, bista, reljefa i spomeničkih obilježja, te više od trideset natječajnih projekata za javnu plastiku većinom na području Hrvatske, ali i inozemstva. Prvi put su u monografiji predstavljeni i brojni nerealizirani natječajni projekti i prijedlozi u razdoblju od više od pet desetljeća, ali i izvedene skulpture. Monografija daje uvid i u kiparičin proces rada na koncipiranju skulpture u javnome prostoru predstavljajući idejne skice, crteže, makete, natječajne projekte, skulpture i pjesme koji ilustriraju idejni razvoj kiparičinih vizualnih, ali i misaonih istraživanja. Izložba istoga imena postavljena je u

Hrvatskome muzeju arhitekture u četiri tematske cjeline: u prvoj se prikazuju različiti pristupi reprezentaciji žene, druga pokazuje motiv grupa ljudi kao polazište za eksperimentiranje s ritmičkim kompozicijama, treća cjelina odnosi se na metamorfoze kao oblikovni, konceptualni i medijski princip, dok se četvrta fokusira na odnos skulpture i prostora.

Monografija i izložba završna su faza višegodišnjeg istraživačkog rada i dio su širega projekta arhivske i digitalne obrade, te konzervacije i restauracije Zbirke Vere Dajht-Kralj, koja je preventivno zaštićena kao kulturno dobro Republike Hrvatske. Projekt se provodi u okviru Živog Ateljea DK, u njemu sudjeluje tim stručnjaka i studenata, a cilj mu je sačuvati ostavštinu od propadanja i učiniti je vidljivom i trajno dostupnom široj publici.

Vera Dajht-Kralj rođena je 11. prosinca 1928. kao Vera Deucht u Zagrebu u židovskoj obitelji koja je u Hrvatsku stigla iz Mađarske prije 200 godina. Prabaka s majčine strane bila je rođena u slavnoj židovskoj obitelji Schwartz iz koje potječu brojni zagrebački uglednici poput skladatelja, dirigenta i dugogodišnjeg profesora Hrvatskog glazbenog zavoda Antuna Schwartza. Djed s očeve strane bio je trgovac, a Verin otac Slavko bio je blizak prijatelj s dr. Aleksandrom Lichtom s kojim je osnovao cionističku organizaciju u Zagrebu. Nezadovoljan time što kajkavci ne mogu točno izgovoriti prezime Deucht, odlučio ga je fonetizirati u Dajht. Obitelj Dajht tijekom Drugog svjetskog rata bježi iz Zagreba u Crikvenicu, a zatim je

FOTOGRAFIJA: MONOGRAFIJA IZVAN VIDLJIVOG JAVNA PLASTIKA VERE DAJHT KRALJ

bila internirana u logoru Kraljevica. Vera Dajht-Kralj diplomirala je na Akademiji likovnih umjetnosti u klasi profesora Frana Kršinića i Antuna Augustinčića, te je 1953. završila poslijediplomski studij na Akademiji likovnih umjetnosti u Parizu. Od 1952. izlagala je na više od 70 samostalnih i grupnih izložaba u domovini i inozemstvu. Izradila je deset spomenika i predložila idejna rješenja za dvadesetak skulptura smještenih na javnim površinama diljem Zagreba. Njezina skulptura “Prozor” je 1991. prihvaćena kao idejno rješenje i postavljena u Tkalčičevoj ulici u Zagrebu. Ova skulptura simbolizira “noće dame” koje su čekale mušterije na svojim prozorima u toj zagrebačkoj ulici.

Vera Dajht-Kralj za svoj je rad dobila brojne nagrade i priznanja. 1956. otvorila je vlastiti atelje u Ilici 110 u Zagrebu u kojem je radila do kraja svog radnog i životnoga vijeka, a posebno je voljela izrađivati i originalan nakit. Preminula je 2014. a svi koji su je poznavali uvijek će pamtiti njezinu energiju, duhovitost i vječnu mladost.

B'H ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTA

PIŠE: LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ,
GLAVNI RABIN RH

Ako u Google ukucate pojam „židovski simboli” naći ćete veliki broj članaka uglavnom o manje-više istim simbolima, a najviše članaka ima o onim najpoznatijima Davidovom zvijezdom (Magen David) i menorom (sedmokraki svjećnjak). Tu su još mezuzah, hanukija, šofar, Šabatni svjećnjak, hamsa itd. Židovstvo nije klasična religija, ili barem religija na način na koji su druge religije organizirane. Vjera je ontološka stvar, čovjek vjeruje ili ne, dok je religija organizirani sustav vjerovanja, bogoslužnja, pravila, običaja i tradicije. Već na samom početku nailazimo na veliku razliku u odnosu na druge religije. Kao što neki rabini kažu, Židovi ne moraju vjerovati da postoji B-g, nego samo moraju raditi ono (micvot, B-žje zapovijedi) što im je On zapovijedio da rade, jer B-žje zapovijedi formiraju ljudski karakter, a ne obrnuto. Ja volim kazati da drugi vjeruju ili ne vjeruju da postoji B-g, dok mi moramo znati da On postoji. Židovstvo nije klasična religija, jer sociolozi religije kažu da bi neku ideologiju mogli nazvati religijom ona mora sadržavati sljedeće tri stvari. Kao prvo ta ideologija mora nuditi spasenje, što židovstvo ne nudi. Talmud govori o

FOTOGRAFIJA: B'H — ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTA

Olam Haba (svijet koji treba doći), ali bez razrađene eshatologije, jer židovstvo je u potpunosti fokusirano na Olam Haze (ovaj svijet) i razrađuje svaki, pa i najmanji detalj u ovom životu. Druga stvar koju ta ideologija mora imati je razrađena teologija. Ali kako sam već ranije napisao, u židovstvu ne moramo vjerovati da postoji B-g, nego samo raditi ono što je On naredio. To se posebno vidi kad netko želi konvertirati na židovstvo, Bet Din (rabinski sud) ne pita kandidata vjeruje li da postoji B-g, nego ga samo pitaju prihvaća li raditi sve B-žje zapovijedi. I treće, ta ideologija, da bi bila proglašena religijom, mora u sebi imati ugrađenu želju za svojim širenjem (prozelitizam). Židovstvo ne samo da nema u sebi ugrađenu potrebu širenja, nego čak ima mehanizam odbijanja i odgovaranja kandidata. Za židovstvo bi prije mogli kazati da je način življenja a ne religija, i zato je židovski pristup izboru svojih simbola sasvim drugačiji.

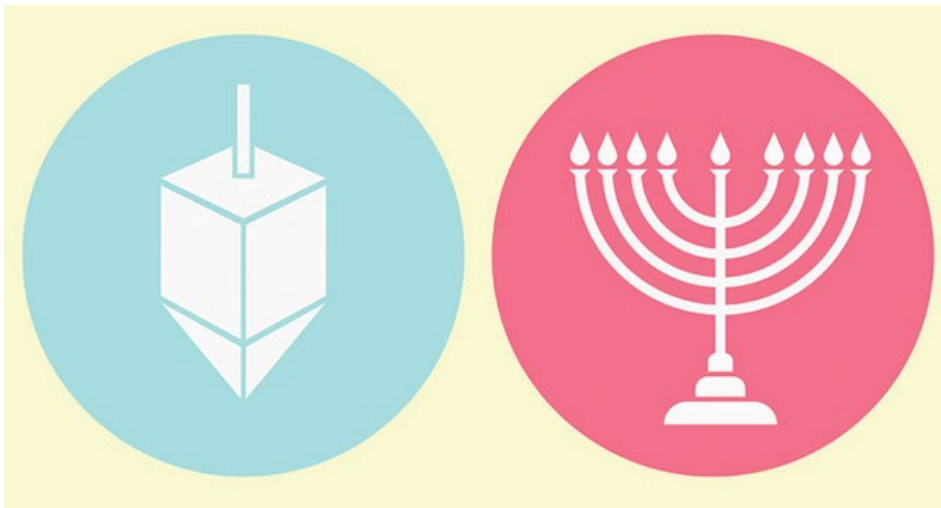
Židovstvo je jedna od najstarijih religija (u nedostatku boljeg termina), koju karakterizira vjerovanje (znanje) u jednog B-ga, koji ne samo da je stvorio svijet i čovjeka, nego mu je dao i uputstva za život. Zato za židovstvo kažemo da je etički monoteizam. Zato bih kao prvi simbol u židovstvu uzeo čovjeka, jer sam čovjek je svrha B-žjeg stvaranja. B-g je prvo stvorio prvog čovjeka Adama, muško i žensko, po obličju svom, što znači da je čovjek s potencijalom daljnjeg stvaranja. U priči o stvaranju Adam simbolizira čitavo čovječanstvo. Židovstvo je staro oko 4000 godina i njegovim začetnikom se smatra Abraham s kojim je B-g napravio savez. Savez s cijelim židovskim narodom B-g je napravio na Sinaju, kada je Mojsiju dao dvije ploče zakona (štei luhot), koje je B-g osobno napisao. Zbog toga što je židovski narod slavio Zlatno tele, Mojsije razbija prvi komplet ploča zakona i po B-žjoj zapovijedi piše drugi kom-

plet. Dvije ploče zakona simboliziraju bit židovstva, bit etičkog monoteizma. Na pločama je zapisano Deset zapovijedi (aseret dibrot) koje je B-g dao židovskom narodu na Sinaju. Na prvoj ploči je zapisano prvih pet zapovijedi između B-ga i čovjeka (mitzvot ben adam leMakom), a na drugoj drugih pet zapovijedi između čovjeka i čovjeka (mitzvot ben adam lehavero). Židovstvo se naziva etički monoteizam, jer B-g ne samo da određuje odnose između čovjeka i Sebe, nego što je još važnije, između čovjeka i sebe samog, kao i čovjeka s drugim čovjekom, i to kako osobne, tako i društvene, u koje ulazi formiranje i rad države, kao i ulogu kralja, sudstva, vojske, policije, zdravstva, poreza i socijale, brige o siromašnima, kao najvažnijeg, ako ne i jedinog razloga postojanja države. Na Sinaju i za vrijeme 40 godina života u pustinji B-g diktira Mojsiju Toru, čiji tekst on zapisuje na svitak. Životom svakog Židova upravlja skup pravila, kako Tora, tako i rabinskih zapovijedi, običaja i tradicije. Prije nego što počnem pisati o samim simbolima želio bih napisati još samo par riječi o tzv. židovskoj izabranosti, čije pogrešno razumijevanja smo često plaćali krvlju. B-g u Tori kaže da židovski narod mora

biti mamlehet kohanim (kraljevstvo svećenika) i goi kadoš (sveti narod), drugim riječima mora biti primjer ostalim narodima i kao najstariji narod u B-žanskoj žetvi naroda, kao najstarije dijete u obitelji, mora uvijek biti primjer drugim narodima. Izabranost znači odgovornost, a ne privilegije. Zato većina zapovijedi u Tori, kao i brojne rabinske, prvenstveno imaju ulogu podsjećanja židovskog naroda, kako svakog pojedinca, tako i čitavog naroda, na svoju ulogu primjera drugima kao i odgovornosti za čitav svijet. Uz B-žje zapovijedi kao podsjednik služe i razni znaci i simboli. U židovstvu posvećujemo tri stvari: vrijeme, prostor i ljude. Posvećivanje vremena sastoji se od određivanja praznika, izdvajanje odvedenih dana kada imamo zakazani sastanak s B-gom. To se prvenstveno odnosi na tri hodočasna blagdana (šaloš regalim) kada je čitav narod morao doći u Jeruzalem i prinijeti korban (krivo prevedeno kao žrtvu). Simbolika korbana je približavanje B-gu darivanjem i zajedništvom. Ta tri blagdana su Pesah, Šavuot i Sukot. Svaki od njih nosi u sebi i posebnu simboliku, kako na osobnom, tako i na kolektivnom nivou. Pesah simbolizira slobodu, što iskazujemo pashalnom večerom i konzumirajući maces, beskvasni kruh, koji od hrane robova postaje hrana slobode. Šavuot simbolizira davanje Tore, a Sukot radost, življenja prema B-žjim zapovijedima. Simboli Roš Hašane (Nove godine) su šofar (ovnujski rog), te jabuke i med kao znaci da želimo dobru i slatku Novu godinu. Među blagdanima Šabat ima posebno mjesto i simbolizira da je B-g stvorio svijet. Židovski narod slavljenjem Šabata svjedoči o tome. Kada govorimo o posvećivanju prostora mislimo na Hram u Jeruzalemu. Znamo da je Drugi Hram srušen i opljačkan u 2. st n.e. Kovčeg saveza i svo zlatno posuđe, uključujući zlatnu menoru, je nestalo. Hram je simbolizirao B-žju kuću na zemlji i mjesto susreta s

FOTOGRAFIJA: B'Ḥ — ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTA

FOTOGRAFIJA: B’’H — ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTA

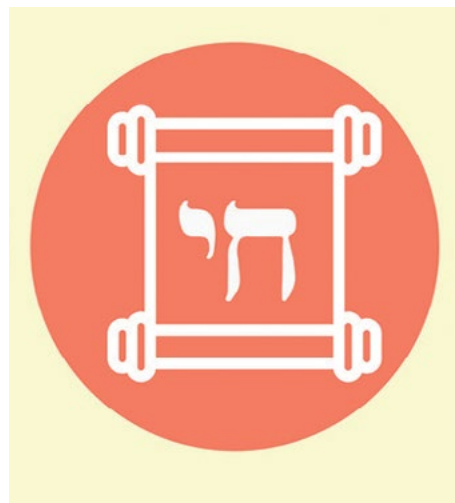
Njim (otvoreno B-žje lice). Od tada tijekom vjenčanja mladoženja (hatan) razbija čašu. Taj čin simbolizira srušeni Hram. Uz postojanje Hrama vezana su dva vrlo važna simbola Židovstva. Prvi, a ujedno i najvažniji kao i najstariji simbol židovstva je menorah, sedmokraki svijećnjak. Njegova izrada kao i način upotrebe je dat u Tori (II 25:31–40). Svake večeri menoru je palio Veliki svećenik (Kohen Gadol), a ujutro je čistio. Prema kabali maslinovo ulje simbolizira židovski narod, jer je židovski narod kao i maslina, što ga više pritišćeš to je bolji. Fitolj (ptila) simbolizira molitvu (tefila), a sam plamen simbolizira stremljenje židovskog naroda. Danas se menora nalazi na grbu Države Izrael. Iz menore se razvila hanukija, deveterokraki svijećnjak. Paljenje svjećica na hanukiji, svaki dan pod jednu, simbolizira rast u duhovnosti, kao i spremnost Židova da bore za vrijednosti židovstva.

Uz menoru, najpoznatiji simbol židovstva je Davidova zvijezda (Magen David), šestokraka zvijezda. Iako je to danas najpoznatiji židovski simbol, on je relativno nov znak. U rabinskoj literaturi se spominje tek u srednjem vijeku. Značenje riječi magen je štit i najbolji prijevod izraza Magen David bio bi Da-

vidov zaštitnik, gdje se misli na B-ga. Nije svaka šesterokraka zvijezda Magen David. Često se sjetim čuđenja koje nakon posjeta Mirogoju iskazuju židovski turisti, jer na nadgrobnim pločama ne-židova uz godinu rođenja najčešće stoji šesterokraka zvijezda, a križ uz datum smrti. I većina obično začuđeno pita, zar su ti ljudi rođeni kao Židovi, a umrli kao kršćani, ne uočavajući da se ne radi o Magen Davidu, jer na zvijezdi nisu naznačena dva trokuta, jedan prema dole i jedan prema gore. Prije desetak godina gledao sam dokumentarni film o Konverzozima, Židovima koji su prisilno pokršteni u Španjolskoj i Portugalu, a koji su u potaji i dalje živjeli židovskim životom. U filmu je prikazano da su na nadgrobnim spomenicima crtali otvoreni cvijet ljiljana, koji ima šest latica, tako da je podsjećao na Magen David, a u sredini cvijeta bi nacrtali tučak, a zapravo su to bila hebrejska slova. Ovdje želim napomenuti da većina ljudi pri prvom posjetu sinagogi bude iznenađena, jer u sinagogi ne postoji nikakav obavezan simbol ili znak židovstva, nema ni menore ni Magen Davida. Najčešće se u Aron Hakodešu (svetom ormaru u kojem čuvamo Tore) nalaze dvije ploče

zakona. Neki Aron Hakodeši na vrhu mogu imati Magen David, ali ne moraju.

Najpoznatiji simbol židovstva vezan uz kuću je mezuz. Po tome se prepoznaju židovski domovi. U Tori (V 6:9,11:9) B-g zapovijeda židovskom narodu da Njegove riječi stavi na dovratku (mezuz), na počeonik (totafot) i na ruku (tefilin). Ta zapovijed je sastavni dio najpoznatije židovske molitve Šema Israel (Čuj Izraelu). Mezuz sadrži tekst dijela Šema Israel pisan na posebno obrađenoj koži košer životinja, pisan tintom s guščjim perom prema propisanim pravilima. Mezuz se postavlja na desnom dovratku vrata svake sobe u stanu, osim toaleta i ostave. Svitak se stavlja u kutijicu i pričvršćuje na dovratku. Želim naglasiti da mezuzu ne stavljamo s ciljem zaštite kuće, nego da ispunimo B-žju zapovijed. Treću stvar koju posvećujemo su ljudi. Židovski narod se dijeli na Kohanim (svećenike), Leviim (Levite) i Israel (Izrael). Jedan od najpoznatijih simbola židovstva vezanih uz čovjeka je Brit Mila (savez obrezivanjem). Osmog dana poslije rođenja, ukoliko mu zdravlje dopušta, dječak se donosi u sinagogu i medicinski obrazovani čovjek (mohel) u sterilnim uvjetima obrezuje dječaka. Radi se veliko

FOTOGRAFIJA: B’’H — ŽIDOVSKI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE S VJERSKOG STANOVIŠTA

slavlje, dječak dobiva ime i postaje dio zajednice. Brit Mila simbolizira židovsku povezanost s B-gom i podsjeća na stalan i neraskidiv savez B-ga sa židovskim narodom. Svaki Židov u sinagogi tokom službe nosi tri prepoznatljiva znaka. Prvi je kipa (jarmulka) ili bilo koje drugo pokrivalo za glavu, jer Židovi pokrivanjem glave iskazuju poštovanje i poniznost prema B-gu. Iako je obaveza imati pokrivenu glavu samo u sinagogi i kad se izgovara B-žje ime, mnogi Židovi nose kipa čitavo vrijeme. U Tori (1v 15:3-40) piše da na svaki komad odjeće koji ima četiri prava kuta, moramo staviti rese (cicit). Molitveni šal može na sebi imati pruge raznih boja (crne, plave, sive, bijele). Brojevna vrijednost riječi cicit je 613. Prema našoj tradiciji u Tori je B-g dao 613 zapovijedi (micvot) i omotavajući se u molitveni šal (talit) svako jutro čovjek simbolično šalje poruku da želi živjeti u svijetu u kojem vladaju B-žji zakoni. U Tori (V 6:9) također je zapovjeđeno nošenje tefilina (molitvenog remenja). Kao

i mezusa, tefilin nas mora podsjetiti na činjenje B-žjih zapovijedi. Tefilin dolazi u paru, jedan za glavu, i jedan za ruku. Tefilin i talit židovski dječak dobiva na svoj trinaesti rođendan, kada ima Bar Micvu (postaje vjerski punoljetan). Tefilin, i onaj na glavi, kao i onaj na ruci u sebi sadrže tekst Šema Israel.

Uz Magen David među nežidovima najpoznatiji simbol židovstva je hamsa, popularno nazvana Fatimina ruka i jako je popularan motiv kao suvenir, a služi kao zaštita od uroka (ajin hara), na što ukazuju i nacrtani motivi (često oko ili riba). Ovaj simbol praznovjerja nije baš u duhu židovstva i veza hamse sa židovstvom je jako upitna. Na lančiću oko vrata uz Magen David, koji je i najrašireniji, i hamsu, Židovi često nose dva spojena slova het i jud. Riječ haj označava život i ima brojevnju vrijednost 18. Ovaj znak simbolizira važnost života u židovstvu. Židovstvo se bazira na učenju Tore i rađenju micvot, kroz koje se s jedne strane povezuju sa svojim Tvorcem, i istovremeno

popravljaju svijet (tikun olam). Tijekom naše duge povijesti mnogo se simbola, od kojih smo u tekstu prikazali neke, povezovalo sa židovskim narodom i židovskom kulturom. Ali simbol svega, cjelokupnog židovstva, simbol bez kojeg ništa ne bi bilo moguće je Tora. Tora ima poseban značaj i ulogu u životu svakog Židova, jer je smatramo direktno B-žjom rječju. Piše se na svitku (koži košer životinja) i ima dva drvena valjka na koje se namotava. Otvoreni svitak Tore se često upotrebljava kao simbol brojnih ješiva (vjerska učilišta). Talmudski mudraci kažu da 600000 slova u Tora svitku korespondira sa 600000 židovskih duša, jer svaki Židov ima udio u Tori. Poruka Tore kao simbola je da Tori nije mjesto samo u Aron Kodešu (svetom ormaru) u sinagogi, nego da je svaki član židovskog naroda treba otvoriti, čitati i proučavati. Nije važno koliko će netko puta proći kroz Toru, nego koliko će puta Tora proći kroz njega.

MAGEN DAVID — NAJČEŠĆI SIMBOL ŽIDOVSKOG IDENTITETA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: MAGEN DAVID — NAJČEŠĆI
SIMBOL ŽIDOVSKOG IDENTITETA

Davidova zvijezda ili Magen David (doslovno u prijevodu: Davidov štit) najčešći je simbol koji danas izražava židovski identitet, ali to nije uvijek bilo tako.

Hebrejsko ime za ova simbol — heksagram kojeg čine dva isprepletena trokuta, jedan usmjeren prema dole a drugi prema gore — potiče od onoga kako zamišljamo da je izgledao štit kralja Davida. Osim toga, ova dva trokuta spojena u heksagram simboliziraju (kao i kineski znakovi jin i jang) prožimanje i pomirenje dviju strana života: neba i zemlje, svijetlosti i tame, muškog i ženskog, duše i tijela... Simbol isprepletenih trokuta često se koristio na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi u davna vremena a tamošnji narodi vjerovali su da on donosi sreću, te da štiti od nesreće i obećava bogatstvo, zdravlje i daje blagoslov.

Veliki je broj onih koji su se bavili analizom heksagrama s dva isprepletena trokuta, pa su tako davali i svoja objašnjenja. Neki analitičari ova dva isprepletena trokuta (koji imaju šest odnosno sedam

krakova) povezuju i s religioznim značenjem simbola pa tako objašnjavaju da šest krakova označavaju šest dana koliko je Bogu trebalo da stvori svijet, a sedmi predstavlja dan odmora. Drugi smatraju da oni simboliziraju vladavinu Boga nad cijelim svemirom: nad četiri strane svijeta, te gore i dole što ukupno daje broj šest. Jedno objašnjenje govori o tome da trokuti predstavljaju nerazdvojni židovski narod, a kabalisti smatraju da dva trokuta predstavljaju dvojnost u čovjeka, dobro protiv zla, duhovno protiv tjelesnog, a također i povezanost čovjeka s Bogom.

Vjeruje se da je kralj Salomon za života heksagram ugravirao u svoj prsten/pečatnjak i da ga je stalno nosio sa sobom kao simbol svoje moći. U Starom vijeku ovaj se simbol pojavljivao kod različitih naroda. Na židovskim grobovima u Italiji koji potiču iz 3. stoljeća pronađen je Magen David, a u 7. stoljeću ovaj je simbol zabilježen u židovstvu na jednom hebrejskom pečatu pronađenom u Sidonu. Davidova zvijezda se u literaturi najranije spominje sredinom 12. stoljeća, a prvi hebrejski molitvenik objavljen 1512. godine u Pragu na kojima je imao veliku Davidovu zvijezdu.

Međutim, korištenje Davidove zvijezde kao židovskog simbola počelo se širiti tek u 17. stoljeću u Europi, kada se Davidova zvijezda počela pojavljivati na i u sinagogama kako bi one bile prepoznate kao mjesto židovske vjere. U antičko doba, najčešći simbol koji se koristio u judaizmu bila je menora, sedmerokraki svijećnjak koji je stajao u Hramu u Jeruzalemu sve dok ga nisu uništili Rimljani 70. godine. Menora možda više nije tako popularna kao nekada ali i danas je ona službeni simbol Izraela i izraelske vlade,

a nalazi se i na kovanici od 10 agorota.

Cionistički pokret je 1897. godine prihvatio Davidovu zvijezdu kao svoj simbol. Godine 1948. Davidova zvijezda stavljena je na zastavu nove Države Izrael i danas ju koriste gotovo svi u Izraelu: od zrakoplova Izraelskog zrakoplovstva do lokalne verzije Crvenog križa Magen David Adom (Crvena Davidova zvijezda).

Jedno od najranijih zabilježenih korištenja Davidove zvijezde kao simbola židovskog identiteta zapisano je 1354. godine kada je kralj Karlo IV. dopustio Židovima u Pragu da koriste crvenu zastavu s Davidovom zvijezdom i Solomonovim pečatom (Davidova zvijezda unutar kruga). Kada su se Židovi nakon Francuske revolucije emancipirali, veliki broj židovskih zajednica u Francuskoj izabrao je Davidovu zvijezdu za simbol svoje zajednice.

Heksagram koji se povezuje s Davidovom zvijezdom kroz povijest su koristile i druge religije. U hinduizmu takav se heksagram naziva shatkona, u kojoj gornji trokut zvijezde predstavlja Shivu (mušku stranu božanstva) a donji trokut predstavlja Shakti (žensku stranu božanstva). Ovaj simbol na taj način predstavlja spajanje muškog i ženskog, a time i elemente vatre i vode. Davidova zvijezda pojavljuje se i u arhitekturi mormonske vjere, gdje simbolizira uniju raja i zemlje, s Bogom koji se okreće čovjeku i čovjeka koji se okreće Bogu.

Do početka 20. stoljeća Davidova zvijezda se često koristila u međunarodnim sportskim događajima u kojima su židovski natjecatelji na taj način ponosno iskazivali svoj identitet. Bečki židovski sportski klub Hakoah Wien, osnovan 1909. godine

(a zabranjen dolaskom nacista 1938. godine) bio je među prvima koji je popularizirao Davidovu zvijezdu. Ovaj klub koji su osnovali Židovi dao je brojne natjecatelje u raznim sportovima: mačevanju, nogometu, plivanju, hokeju na travi, boksanju i drugim sportovima. Davidova zvijezda bila je službeni simbol kluba i nalazila se na svim sportskim dresovima. U SAD-u je već početkom 20. stoljeća bilo poznato

da svi židovski boksači na svojim dresovima/gačicama imaju Davidovu zvijezdu. Ortodoksnog židovskog boksača Dmitrya Salitu nazivaju "Davidovom zvijezdom".

Heksagram je također i simbol američke "gangsterske kulture" Black Disciple Nation koja potječe iz Chicaga. Korištenje simbola povezuje se s osnivačem ove skupine, Davidom Barksdaleom, koji su njegovi sljedbenici nazivali Kralj David.

Ali Davidovu zvijezdu često su koristili i antisemiti da bi na taj način "obilježili" Židove. Davidova zvijezda tako je postala i simbol Holokausta jer su nacisti i njihovi suradnici primoravali Židove da nose prepoznatljive žute zvijezde na odjeći, Magen David su ispisivali i na židovskoj imovini...

PRONAĐENE KNJIGE O ESTERI IZ VARŠAVSKOG GETA

PIŠE: J. C.

Tri Knjige o Esteri preživjele su likvidaciju Varšavskog geta i ostale su skrivene dugi niz desetljeća i to sve do nedavno, kada se u jednoj staroj zgradi u nekađšnjem getu srušio zid i otkrio tajnu sinagogu za koju se nije znalo da postoji.

Svitke s pričom o tome kako je Estera spasila Židove pronašli su znanstvenici s Instituta Shem Olam, koji se bavi istraživanjem dokumentacije o Holokaustu. Dragocijeni svitci prebačeni su u posebni arhiv instituta, gdje će biti obrađeni i smješteni

u odgovarajuće uvjete. Dva svitka nalaze se u relativno dobrom stanju, s obzirom na to koliko su godina bili u neadekvatnim uvjetima. Treći svitak je pronađen spaljen i gotovo potpuno uništen.

Varšavski geto likvidiran je u travnju 1943. godine nakon poznatog ustanka u getu. Nacisti su u znak odmazde geto spalili, a oni Židovi koji su uspjeli preživjeti sve strahote života u getu i sam ustanak bili su prebačeni u logor Treblinka, gdje ih je većina ubijena. Ustanak u Varšavskom getu postao je simbolom židovske borbe i hrabrosti tijekom Drugog svjetskog rata. "Što više istražujemo život Židova u Var-

šavskom getu, to više otkrivamo hrabrost i mentalnu snagu koju su Židovi pokazali u pokušaju da sačuvaju svoju vjeru usprkos teških uvjeta i prijetnjama smrću iz svih smjerova. Ovi svitci preživjeli su nacistički pakao", rekao je voditelj Instituta Shem Olama, rabin Avraham Krieger. Institut Shem Olam osnovan je 1996. godine i do sada je sakupio više od 800.000 dokumenata i izložaka. Posebnu pažnju ovaj Institut posvećuje analizi duha i vjere i tome kako su se pojedinci i zajednice ponašali i osjećali tijekom Holokausta.

VELIKA IZLOŽBA POSVEĆENA MENORAMA U RIMU

PIŠE: J. C.

Vatikan i rimski Židovski muzej u glavnom gradu Italije zajedno su organizirali do sada neviđenu izložbu menora, drevnog simbola judaizma. Na izložbi koja se

ovog proljeća istovremeno održala na Trgu Svetog Petra i u rimskoj sinagogi predstavljeno je oko 130 menora na slikama, starim grobnim spomenicima i kipovima, kao i minore koje se nalaze u srednjovjekovnim i renesansnim rukopisima i knjigama.

Ova je izložba jedinstvena po mnogo čemu: svoj doprinos u njenoj organizaciji dalo je gotovo dvadeset svjetskih muzeja, među kojima i pariški Louvre i National Gallery iz Londona. Prva žena na čelu Vatikanskih muzeja u povijest Barbara Jatta kazala je kako smatra da

je ova izložba bila značajna i s vjerskog ali i povijesnog aspekta.

Najveća zvijezda — zlatna menora koja su Rimljani uzeli kao trofej kada su 70. godine razorili hram u Jeruzalemu — nije bila na izložbi. Njezina sudbina tajna je već 1.500 godina pa je zlatna menora postala predmetom brojnih legendi.

Tit, general koji je postao rimski car, razorio je Jeruzalem i njegov hram. Reljef na njegovoj trijumfalnoj pobjedničkoj kapiji u Rimu, koja još uvijek postoji, pokazuje menoru iz Jeruzalema i druge ratne trofeje.

Većina povjesničara smatra da je menora iz Jeruzalema izgubljena kada su Vandali napali Rim 455. godine i pljačkali grad puna dva tjedna. Ali legende kazuju različite priče o sudbini zlatne menore: prema jednoj priči zlatna menora bačena je u rijeku Tiber gdje se još uvijek nalazi, prema drugoj zakopana je u pećini a u trećoj varijanti priče menora je skrivena u Vatikanu.

Posjetitelji su ipak mogli vidjeti zanimljive izložke među kojima se svakako ističe drugo veliko i značajno povijesno otkriće: kamen iz Magdale, pronađen

2009. godine tijekom arheoloških iskopavanja kada su na obalama Galilejskog jezera pronađeni ostaci stare sinagoge.

Na tom se kamenu vidi sedmerokraka menora, slična onoj na Titovoj kapiji u Rimu, i smatra se da ju se uklesao umjetnik koji je vidio izgublenu menoru iz Jeruzalema u Hramu prije nego što su ga Rimljani srušili. Katolički i židovski dužnosnici ističu da je ova izložba nazvana “Menora — kult, povijest i mit” još jedna znak velikog poboljšavanja međuvjerskih odnosa između dviju zajednica.

HANUKIJE IZ HOLOKAUSTA — SIMBOLI OČUVANJA ŽIDOVSKOG IDENTITETA

PIŠE: J. C.

Hanukija, čije je svijeće tridesetih godina 20. stoljeća u nacističkoj Njemačkoj zapalio njemački rabin prkoseći rastućem antisemitizmu i represiji, ponovno je zasvijetlila na nedavnoj konferenciji o očuvanju židovskog identiteta u Yad Vashemu.

Hanukija je pripadala rabinu Akivi Posneru, posljednjem rabinu židovske zajednice u njemačkome gradu Kielu, od 1924. do 1933. godine. Posner je napisao protestno pismo u lokalnim novinama protiv plakata koji su se pojavili u gradu upozoravajući da je “ulazak Židovima zabranjen”, a onda je shvatio da se situacija nezaustavljivo pogoršava i da će stanje biti sve teže, te je zajedno sa svojom suprugom i djecom 1933. godine otišao u tadašnju Palestinu. Rabin Posner uspio je uvjeriti i veliki broj članova svoje

zajednice da napuste Njemačku, te ih je tako spasio.

Za vrijeme proslave Hanuke 1932. godine, prije izbora koji su naciste doveli na vlast, Posnerova supruga Rachel snimila je fotografiju obiteljske hanukije na rubu prozora, iza koje se vidi nacistička zastava. Fotografija je stekla svjetsku slavu i postala svojevrsni simbol preživljavanja židovskog identiteta za vrijeme Holokausta. U Yad Vashemu svijeće na obiteljskoj hanukiji zapalio je Yehuda Mansbach, unuk rabina Akive Posnera.

Hanukija iz Kiela samo je jedna od nekoliko hanukija koje su korištene prije i tijekom Holokausta, a na kojima su svijeće ponovno zapaljene tijekom konferencije u Yad Vashemu.

Još jedna zanimljiva hanukija našla se u Yad Vashemu. Nju je 1940. godine napravio Zelig Scheinowitz u nizozemskom tranzitnom logoru Westerbork. Zelig Scheinowitz bio je njemački Židov koji je bježao iz Leipziga u Nizozemsku ali je

zajedno s članovima svoje obitelji uhićen i prevezen u Westerbork. Uspjeli su preživjeti zahvaljujući tome što je Scheinowitz u logoru radio kao pekar i oslobođeni su nakon pet godina 1945. godine.

“Svaka hanukija kazuje svoju jedinstvenu priču, sličnu pričama preživjelih žrtava Holokausta. Te hanukije primjeri su kako su Židovi sami sebe izložili riziku u održavanju židovskog identiteta”, kazao je organizator konferencije Ephraim Kaye. Hanukija je svijećnjak s devet krakova, a tijekom Hanuke se središnjim krakom — šamašem — svaki dan pali po jedna od ostalih osam svijeća. A Hanuka je, podsjetimo, blagdan svjetla i svijeća, u spomen na ustanak Makabejaca koji su 166. prije naše ere oslobodili jeruzalemski Hram u kojem su, prema predaji, osam dana gorjele svijeće uljarice, iako je u njima bilo ulja za samo jedan dan.

Hanukije iz Holokausta i danas su simbol svjetla iz mračnih razdoblja naše nedavne prošlosti.

SEVIVON — NERASKIDIVI DIO TRADICIJE

TEKST I FOTOGRAFIJA: RENATA DEBELJAK

Iako nekada nemaju izravne veze s blagdanima ili drevnim tradicijama s kojima ih se povezuje, neki simboli postali su neraskidivi dio židovske tradicije. Kao da su oduvijek tu. Ukorijenjeni su u tradiciju i danas su proslave blagdana i obiteljska okupljanja nezamisliva bez njih. Jedan od njih je nesumnjivo sevivon, zvrk, poznatiji po svom jidiš "imenu" — dreidel. Mali predmet, a njegova je simbolika zapravo velika. Podsjetnik je na vremena kada su Židovi u tajnosti podučavali Toru.

Priču o dreidelu ne možemo započeti bez da se vratimo daleko u prošlost. I podsjetimo se na priču o proslavi Hanuke.

Prije više od 2000 godina, nakon smrti Aleksandra Velikog, grčko se carstvo raspalo, a područje Izraela postalo je dio sirijskog carstva kojim je vladala Seleukidska dinastija. Antioh III. bio je kralj Sirije od 3538. do 3574. godine (222. – 186. p.n.e.). Nakon uspjeha u ratu s egipatskim kraljem Ptolemejem, Antioh je pripojio Izrael svom carstvu. U početku je bio naklonjen Židovima i odobravao povlastice židovskom narodu. Međutim, kada su ga Rimljani porazili i nametnuli neumjerene poreze, da bi pribavio zlato koje su zahtijevali, breme je prebacio na narode svog carstva. Nakon njegove smrti, njegov sin

FOTOGRAFIJA: SEVIVON — NERASKIDIVI DIO TRADICIJE

Seleuk IV. još je više ugnjetavao Židove.

Kao što su izvana nadirale nevolje, tako je judaizam bio ugrožen i iznutra jer je utjecaj 'helenista', onih koji su prihvatili idolopoklonstvo grčko-sirijske kulture sve više počeo rasti. Johanan, Veliki svećenik, naslutio je opasnost od tog utjecaja u Svetoj zemlji. Za razliku od judaizma koji naglašava Božansku istinu

i moralnu čistoću Tore koja se spustila sa Sinajskog brda, grčki ideal je bila vanjska ljepota. Agresivno helenističko promicanje grčke kulture predstavljalo je ozbiljnu prijetnju svetoj stazi koja je održavala židovski narod tijekom povijesti.

Johananovo opiranje sirijsko-grčkim običajima razbjesnilo je heleniste, te su oni izvijestili kraljevog povjerenika

PRAVILA IGRE

Pravila igre dreidelom su vrlo jednostavna. Broj osoba koje sudjeluju u igri nije ograničen. Svaki igrač na početku dobije jednak broj bombona, čokoladica, voća i sl. Na početku igre svaki igrač stavi u sredinu ‘ulog’, odnosno po jedan bombon ili čokoladicu. Svaki put kada je netko na redu, zavrti dreidel. Ovisno od toga na kojem slovu se zaustavi, osvajate ili pak morate dati svoj ulog.

NUN — NIŠTA (IGRAČ NE OSVAJA NIŠTA)

GIMEL — SVE (IGRAČ DOBIJE SVE IZ ULOGA)

HA — POLA (IGRAČ DOBIJE POLA ULOGA AKO JE U ULOGU NEPARAN BRVOJ, TADA IGRAČ UZIMA POLA PLUS JEDAN)

ŠAM — DODAJ (IGRAČ TREBA DODATI JEDAN ‘NOVČIĆ’ (BOMBON, ČOKOLADICU...) U IGRU.

Ako više nema bombona i ostalih ‘uloga’, ili ispadate iz igre ili možete zamoliti suiigrače za ‘pozajmicu’. Pobjednik je igrač koji osvoji sve. Dreidel se obično danas izrađuje od plastike ili drveta, ali na tržištu se pojavljuju i luksuzni primjerci od kristala ili plemenitih metala, koji se obično koriste kao dekoracija.

o postojanju imetka u riznici Hrama — prihoda od pola šekela priloga za žrtve, održavanje Hrama i skrb za siročad. Kako bi sakupio novac za plaćanje poreza Rimljanima, Seleuk je poslao ministra Heliiodrosa da se domogne hramske riznice. Oglušivši se o Johananov savjet da ne ulazi u Hram, Heliiodros je ipak ušao i prošavši kroz vrata problijedio od straha i onesvijestio se. Kada se osvijestio, pobjegao je i nikada se više nije vratio.

Priča o Hanuki počinje 164. godine prije naše ere, odnosno pobjedom Makabejaca, male židovske vojske koju je predvodio Juda Makabi, a koja je pobijedila Grke. To je prvo od dva čuda ovog velikog blagdana svjetlosti. Nakon toga trebalo je očistiti jeruzalemski hram od grčkih kipova. I tu nastaje drugo čudo. U hramu

našli su samo malo količinu ulja, dovoljno da svijetli samo jedan dan, no ono je gorjelo osam dana i hram je bio pročišćen. Tako je nastala hanukija — svjećnjak koji ima osam krakova. Svakog dana, nakon zalaska sunca pali se jedna svjećica. U najtežim danima sirijsko-grčke okupacije Izraela, učenje Tore je bio zločin kažnjavan smrću. Djeca su ipak potajno učila. Kada bi se pojavila ophodnja, pravili su se da se igraju s igračkom koju danas znamo kao dreidel.

I dok se danas kao uspomena na ‘čudo ulja’ jedu različiti slatki i slani ušticipci prženi u ulju (najčešće krafne i fritule), djecu se daruje slatkišima i novcem i igraju se razne igre.

Budući da je Židovima zabranjeno kockanje i kartanje za novac, u večerima za

Hanuku dozvoljena je igra dreidelom. U Izraelu se on naziva na modernom hebrejskom jeziku — sevivon. Zvrk ima četiri strane, s četiri slova: nun, gimel, ha, šam, a povezana početna slova znače rečenicu “Nes Gadol Haja Šam”, odnosno ‘Veliko čudo dogodilo se tamo’. No, Izraelci imaju na sevivonu slovo ‘P’, ‘po’, pa značenje s dreidela u Izraelu glasi: ‘Veliko čudo dogodilo se ovdje.’

Drevna igračka s kojom su se igrala židovska djeca zasigurno nije imao izgled današnjeg dreidela. Dreidel je puno kasnije kao predmet ušao u židovsku tradiciju. Zapravo, dreidel izvorno nije imao nikakve veze s Hanukom, pa čak ni sa Židovima.

Iako se porijeklo dreidela ne može sa sigurnošću utvrditi, najraniji izvori spo-

minju da je dreidel najvjerojatnije stigao iz Irske ili možda Engleske u Njemačku gdje je njegovo igranje bilo posebno popularno u Božićno vrijeme. Pretpostavlja se da to datira još iz razdoblja drevne Grčke i Rimskog Carstva. Muškarci bi kockali sa zvrkom, poznatim pod nazivom 'teetotum', uglavnom u barovima i gostionicama. Izvorno su slova na 'teetotumu' odgovarala prvim slovima za latinske riječi 'ništa', 'pola', 'sve' i 'dodaj'.

U Njemačkoj je 'teetotum' potom evoluirao u 'trendel', a sadržavao je i njemačka slova koja su odgovarala pravilima igre. Kada su Židovi prihvatili trendel, slova su prevedena u hebrejsku abecedu kako bi predstavljala riječi na jidišu. Slova su bila jednostavno podsjetnik igračima kako bi znali pravila igre.

Nakon što je dreidel stigao u židovske zajednice, kao predmet do tada netipičan za židovsku kulturu i tradiciju, Židovi koji nisu razumjeli značenje slova počeli su tražiti objašnjenja pa su neki smatrali da bi ta četiri slova trebala odgovarati i početnim slovima četiri drevne zemlje koje su pokušale uništiti Izrael — Babilon, Perzija, Grčka i Rimsko Carstvo. Drugi su smatrali da bi vrijednost četiri slova prema židovskoj numerologiji trebala bila

358, jednaka numeričkoj vrijednosti za četiri slova u hebrejskoj riječi Moshiax ili Mesija.

No, jedino je zaživjelo prvotno objašnjenje s početka teksta. A to je da su spomenuta slova skraćena za riječi 'Veliko se čudo dogodilo tamo'. A cijela priča i simbolika s dreidelom postala je popularna tek nakon što se dreidel počeo povezivati s Hanukom i postao čvrsto ukorijenjen u proslavu blagdana svijetlosti.

Običaj je djeci za Hanuku darovati gelt (novac). Taj lijepi običaj usređuje djecu i pridonosi blagdanskom raspoloženju, a odraslima pruža priliku da svojim primjermom potaknu djecu na marljivo učenje i milosrđe. Novac se daruje poslije paljenja hanukije, a djecu se uči da cdaka (mildar) daju od dijela svog novca. Običaj je da i odrasli za vrijeme Hanuke povećaju iznos koji daju kao cdaka. U petak se, zbog Šabata, daje dvostruko.

Hanuka je veseli blagdan i za odrasle i za djecu. Ima li što ljepše nego kada se poslije paljenja svijeće obitelj okupi oko stola i kada uz pjesme, objed i igru slavi ovaj prekrasni blagdan? A potom se obiteljsko okupljanje začini igrom sevivonom i prigodnim pjesmama.

PRIGODNE PJESME

'I Have a Little Dreidel' popularna je dječja pjesma koja se pjeva u vrijeme Hanuke u zemljama engleskog govornog područja. Pjesma ima i svoju verziju na jidišu pod nazivom 'Tkh Bin Kleyner Dreydl', (jidiš: אַ יב ריא לדירד רעניילק .

U pjesmi je opisan nastanak dreidela i i igranje s njim. Stihovi za englesku verziju pjesme nastali su 1896. godine, a njihov autor je Samuel S. Grossman dok je glazbu skladao Samuel E. Goldfarb. Za verziju na jidišu stihove i glazbu je napisao Mikhl Gelbart. Pjesma ima i svoje brojne moderne verzije.

ŽELITE POSEBNI KIPA?

PIŠE: I. N.

Dućan “Fifth Quarter” u Starom gradu u Jeruzalemu u svojoj ponudi nudi novu liniju luksuznih kipot (množina od kipa) napravljenih od kože egzotičnih životinja, poput krokodila i pitona, a cijene dosežu i više od tisuća dolara.

“Ovi kipot napravljeni su iz želje da se ljudima koji žive u svijetu luksuza ponudi novi brand koji odgovara njihovom životnome stilu”, objašnjava vlasnik Eli Mordechai.

“Osoba koji nosi Guccijevo odijelo vrijedno 10.000 dolara ne želi na glavi imati jeftini kipa”, dodaje.

Proizvođač ovih luksuznih kipot je David Reutmann, poslovni čovjek podrijetlom iz Izraela, koji je za sebe tražio posebni kipa, ali ga nije uspio pronaći.

Odlučan u namjeri da popuni tu rupu na tržištu, Reutmann je počeo radi skupe proizvode za Židove. Prema njegovim riječima, luksuzni kipot rade se od najbolje talijanske kože i dolaze u luksuznim drvenim kutijama.

Ako ih usporedimo s “običnim” kipot, koji se obično prodaju po pristupačnim cijenama, Reutmannovi kipot mogu doseći visoke iznose, tako na primjer kipa od aligatorove kože stoji oko 1.100 dolara dok je još skuplji onaj od pitona, koji se prodaje po cijeni od 1.400 dolara. Uskoro će se u ponudi pojaviti i kipa od nojeve kože.

Ali tko je spreman platiti te visoke iznose? “Naša ciljana skupina su npr. ruski oligarski, ali i svi oni ljudi koji imaju novaca i žele pokazati da su Židovi”; kazao je Mordechai. Luksuzni kipot prvo su se prodavali u Europi i SAD-u, a sada ih se može kupiti i u Izraelu.

Za sada su ovi luksuzni i skupi proizvodi izazvali različite reakcije.

“Neki ljudi misle da je sve ovo preskupo i pitaju se kome je to potrebno, a drugi su sretni da tako nešto postoji”, dodaje Mordechai.

Problem leži i u tome što su neki kipot napravljeni od životinja koje nisu košer, ali Mordechai smatra da to nije problem. “Kipa nije ritualna stvar poput tefilina, mezuze ili Tore, te je u izradi kipot dozvoljeno koristiti sve moguće materijale i kože”, rekao je.

FOTOGRAFIJA: SIMBOLI KIPA

NAJVEĆA MEZUZA NA SVIJETU

PIŠE: J. C.

Na krovu ješive Aish HaTorah u Jeruzalemu od nedavno se nalazi najveća mezuzza na svijetu: visoka je gotovo dva metra i teška 200 kilograma a zahvaljujući desecima LED ekrana može se vidjeti iz daleka.

Nakon što je njihov prethodni projekt ukraden, David Roytman i njegovi kolege odlučili su da ipak neće odustati u svojoj namjeri da izgrade najveću mezuzza na svijetu. Početkom studenoga njihova je mezuzza svečano predstavljena javnosti na impresivnoj ceremoniji u Jeruzalemu.

Ova velika mezuzza svoj je dom pronašla na jednom od najsvetijih mjesta na svijetu — na krovu ješive u blizini Zapadnog zida i Brda hrama u Jeruzalemu.

Mezuzza nije obična: ona uključuje i pravi light show uz desetke svjetlećih LED ekrana a pjeva i “Yerushalayim shel Zahav”, u izvedbi Shuli Natan.

Originalna mezuzza ukradena je iz tvornice netom prije predviđenog postavljanja u rujnu. Roytman je krađu prijavio policiji, a višemjesečni rad vrijedan nekoliko desetaka tisuća dolara je nestao. Ali, s obzirom da su nacrti za ovaj projekt postojali, on i njegovi partneri odlučili su

ponovno prionuti poslu i napraviti novu mezuzza.

David Roytman, porijeklom iz Odese, imigrirao je zajedno sa svojim roditeljima kada je imao 11 godina. U Izraelu je nastavio školovanje u ješivi, a s vremenom je postao poznat kao dizajner judaice.

Najveća mezuzza bit će i službeno prijavljena za Guinnessovu knjigu rekorda. Do sada je najveća mezuzza na svijetu bila visoka 1,5 metara.

PRIVJESAK ŽRTVE HOLOKAUSTA OKUPIO ROĐAKE IZ SVIH KRAJEVA SVIJETA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Karolina Cohn jedna je od žrtava Holokausta. Priča o njezinom privjesku, pronađenom na mjestu nekadašnjeg nacističkog logora Sobibor, podsjeća na pravi napeti krimić, prepun emocija i neočekivanih događaja, a ta je priča nedavno u Frankfurtu, posljednjoj poznatoj adresi stanovanja Karoline Cohn, okupila pripadnike njezine obitelji koji do nedavno nisu ni znali da je ona postojala.

Ispred kuće u kojoj je Karolina Cohn živjela u Frankfurtu postavljen je “kamen spoticanja” s njezinim imenom. Na inicijativu njemačkog umjetnika Güntera Demniga “kameni spoticanja” (“Stolpersteine”) s imenima žrtava Holokausta, te godinama rođenja i smrti, postavljaju se ispred kuća žrtava diljem Europe. Kameni spoticanja u Frankfurtu od sada nose imena Karoline, njezine sestre Gite i njihovih roditelja Richarda i Else Cohn.

Na ceremoniju postavljanja kamena spoticanja u sjećanje na Karolinu stigli su deseci pripadnika njezine šire obitelji iz čitavog svijeta.

A priča o tome kako je došlo do ovog obiteljskog okupljanja više je nego zanimlji-

FOTOGRAFIJA: PRIVJESAK ŽRTVE HOLOKAUSTA OKUPIO ROĐAKE IZ SVIH KRAJEVA SVIJETA

va. Poljski arheolog Wojciech Mazurek, izraelski arheolog Yoram Haimi i njihov nizozemski kolega Ivar Schute pronašli su na mjestu logora smrti Sobibora privjesak, koji je podsjećao na onaj koji je nosila Anne Frank.

Privjesak je pronađen zajedno s drugim osobnim stvarima žrtava logora jednog zimskog dana 2016. godine, a

arheolozi vjeruju da su te osobne stvari pripadale žrtvama koje su bile poslone u plinske komore. Na privjesku je bio ugraviran datum “3.7.1929.”, “Frankfurt A.M”, te “mazel tov” (“sretno” ili “čestitamo” na hebrejskom).

Predmeti su pronađeni na mjestu na kojem su čuvari prisiljavali logoraše da se skinu prije odlaska u smrt. Do sada su

arheolozi pronašli oko 70.000 osobnih predmeta žrtava, ali anonimni privjesak privukao je njihovu pažnju i oni su ga poslali u Memorijalni centar Yad Vashem u Jeruzalemu na daljnju obradu.

Početak 2017. godine djelatnici Yad Vashema uspjeli su otkriti identitet vlasnice privjeska. Karolina Cohn, jedina židovska djevojčica rođena u Frankfurtu 3. srpnja 1929. godine, imala je 12 godina kada je zajedno sa svojom sestrom Gitom i roditeljima deportirana u geto u Poljskoj. Oni su zatim prebačeni u Sobibor, gdje su pogubljeni. U siječnju 2017. godine je Yad Vashem uputio apel javnosti moleći za informacije o Karolini Cohn. Chaim Motzen, izraelski poslovni čovjek, u slobodno vrijeme voli se baviti genealogijom i pokrenuo je pravu istragu pokušavajući otkriti rođake Karoline Cohn.

“Ja sam unuk preživjele žrtve Holokausta i kada sam saznao za priču s privjeskom pokušavao sam pronaći fotografiju mog pradjeda za moju 90-ogodišnju baku. I odlučio sam pokušati pomoći Yad Vashemu”, priča Motzen.

Vrlo brzo počeo je otkrivati Karolinine rođake, a kada ih je kontaktirao, svi su bili vrlo uzbuđeni i spremni pomoći.

U roku od samo nekoliko tjedana, zahvaljujući bazi podataka Yad Vashema, Motzen je uspio stupiti u kontakt s nekoliko desetaka rođaka obitelji Cohn, koji nikada prije toga nisu čuli za Karolinu. Neki od onih koje je Motzen kontaktirao nisu čak ni znali da su židovskog podrijetla. Razgovori su često bili vrlo emotivni, a prvo je stupio u kontakt s unucima Karolininog ujaka Michaela: njegova supruga i dva sina uspjeli su preživjeti Holokaust.

“Jasno se sjećam toga dana. Bio je 16. siječanj. Telefon je zazvonio i na ekranu se pojavio broj koji nisam poznavao. Žurio sam se u kino, pa se nisam javio. Deset minuta kasnije nazvala me moja kćerka i ostavila poruku. Zvučala je hitnije nego

obično: ‘Tata moraš ovo poslušati. Na telefonu je netko tko ima informacije o tvojoj obitelji’”, priča 72-ogodišnji Barry Eisemann koji živi u Virginiji.

Barryev otac otišao je iz Njemačke 1930. godine i počeo stvarati novi život u New Yorku. “On je morao poznavati Karolinu. Ona je imala godinu i pol kada je moj otac napustio Njemačku. Nakon što je otišao, svi članovi njegove obitelji koji su ostali u Njemačkoj su ubijeni. On je ostao sam. Nikada nije o tome govorio, i mi nismo znali ništa o njegovoj obitelji. Možda nas je tako želio zaštititi”, priča Barry. Njegova sestra Michelle Eisemann živi u Hiroshimi i potvrđuje sve ove riječi svoga brata. Njihov otac je bio Karolinin brat i jedini od šestoro braće koji je uspio preživjeti užase Holokausta.

“Otkriće ovog privjeska je nevjerojatno. Mali komadić metala povezo nas je s našim obiteljima, prošlim i sadašnjim”, rekao je Barry.

Sonya Kunkel ima 56 godina i živi u Connecticutu. Kada ju je Motzen nazvao bila je vrlo skeptična ali uskoro je shvatila širinu, važnost i značaj ove nevjerojatne priče i odučila pomoći. Kontaktirala je svoje rođake i počela sakupljati dokumente i fotografije. Njezina baka s očeve strane bila je Karolinina sestrična.

Oko djevojčice s privjeskom počelo je bujati obiteljsko stablo. I tako se pojavila inicijativa da se rođaci, koji nisu znali jedni za druge, okupe i odaju počast Karolini i njezinoj obitelji u njezinom rodnom gradu.

Na dirljivoj ceremoniji u Frankfurtu okupilo se više od 30 Karolininih rođaka. U organizaciju se uključila i Claims konferencija koja je to iskoristila za edukaciju mladih, pa su tako na ceremoniju postavljanja “kamena spoticanja” došla i djeca iz osnovne škole koju je prije Drugog svjetskog rata pohađala Karolina Cohn. Djelatnici Yad Vashema i Chaim Motzen mogli su otkriti Karolinu upravo

FOTOGRAFIJA: PRIVJESAK ŽRTVE HOLOKAUSTA OKUPIO ROĐAKE IZ SVIH KRAJEVA SVIJETA

zahvaljujući podacima u bazi podatka sakupljenih zahvaljujući velikim naporima i sredstvima Claims konferencije.

Karolinini rođaci bili su duboko dirnuti tijekom ceremonije, a posebno su ih dirnule riječi izvršnog predsjednika Claims konferencije Grega Schneidera koji je govorio o “svetoj obavezi” sjećanja na žrtve Holokausta, sjećanja na ubijene članove obitelji Cohn.

“Ponekad zamišljam da je Karolina namjerno sakrila svoj privjesak nadajući se da će on preživjeti i da će jednoga dana njezin životni put biti otkriven. I tako nas je ona zvala da ju izvučemo iz sjećanja”, dodao je Schneider.

“Nevjerojatno je da smo se ovdje okupili, u Karolininom rodnome gradu gdje osjećamo njezinu prisutnost”, kazala je kroz suze Molly Bruckman, koja je u Frankfurt stigla iz SAD-a. Mollyn pradjed bio je brat Karolininog oca Richarda.

Tijekom Holokausta ubijeno je milijun i pol djece. Karolina Cohn bila je jedna od njih. Jedna djevojčica koja nikada neće biti zaboravljena.

MENORA ŽRTAVA AUSCHWITZA VRAĆENA NJIHOVOM UNUKU

PIŠE: J. C.

Menora koja je pripadala bračnom paru Raphaelu i Almi Flatauer, ubijenim tijekom Holokausta, vraćena je njihovom unuku puno godina nakon Drugog svjetskog rata.

Raphael i Alma Flatauer ubijeni su 1943. godine u Auschwitzu ali njihovi sinovi Hans i Kurt preživjeli su, jer su prethodno pobjegli iz Njemačke — Hans u Englesku, a Kurt 1934. godine u tadašnju Palestinu. Prije odlaska, Kurt je obiteljsku menoru povjerio susjedu Heinrichu Grungeu.

A sada je menora vraćena Kurtovom sinu Guriju Palteru, zahvaljujući istrazi koju su pokrenule njemačke novinarke Corinna Berghahn i Kathrin Pohlmann. Novinarke je zaintrigirala prazna, velika vila u Osnabrücku, a “kamenu spoticanja” ispred kuće podsjećali su na Židove koji u njoj živjeli prije Holokausta. Ali činilo se da u kuću nitko nije ušao u posljednjih 20 godina.

Tijekom tri mjeseca, novinarke su istraživale povijest kuće i njihova istraza ih je dovela do živućih potomaka nekadašnjih vlasnika kuće. Vila, danas oronula, prekrivena grafitima i rabijenih prozora, nekada je bila elegantni dom bogate židovske obitelji Flatauer. Vila je izgrađena dvadesetih godina 20. stoljeća i bila je samo jedna u nizu kuća u vlasništvu ove obitelji.

Obitelj Flatauer je 1938. godine bila prisiljena prodati svoju kuću, zbog novih

nacističkih zakona koji su Židovima zabranjivali posjedovanje imovine. Jedan je lokalni poljoprivrednik kupio obiteljsku vilu za puno manji iznos od njezine stvarne vrijednosti.

Nakon rata, sinovi Kurt i Hans dobili su određeni iznos kao odštetu za vilu, ali Kurt je čitav iznos koji je dobio dao kibucu Givat Brenner u kojem je živio i gdje je pronašao novi dom. Kao i veliki broj drugih preživjelih žrtava Holokausta, Kurt je svoj život u Njemačkoj ostavio za sobom i nikada o tome nije govorio svom sinu Guriju. Guri je jedino znao da su njegovog oca, tada dječaka, Gestapovci istukli u podrumu te je zbog dobivenih ozljeda završio u bolnici.

Nakon očeve smrti, Guri je pronašao album s obiteljskim fotografijama snimljenim u vili — i to je bila prva stvar koja ga je povezala s njegovim precima.

Njemačke novinarke su Gurija povezale s kućom ali i s davnom ostavljenom obiteljskom menorom. Menora se generacijama čuvala u obitelji Grunge, a posljednjih 60 godina na nju je pazila Roswitha Baumeister. Nakon što je u novinama pročitala članak o tajanstvenoj vili, ona je odmah shvatila da se radi o obitelji Flatauer koja je bila u prijateljskim odnosima s njezinim bakom i djedom. Pročitala je da su kuću posjetili potomci obitelji Flatauer, unuk Guri i njegova supruga Aviva, te ih je

FOTOGRAFIJA: MENORA ŽRTAVA AUSCHWITZA
VRAĆENA NJIHOVOM UNUKU

kontaktirala i kazala da im želi vratiti povjerenu menoru.

I tako su Guri i Aviva po drugi puta krenuli na put u Osnabrück.

“Roswitha i njezin suprug pozvali su nas u svoj dom i kazali nam da obično nije pristojno vratiti poklon, ali u ovom slučaju upravo je vraćanje poklona znak pristojnosti”, rekao je Guri. Njega i njegovu suprugu toplo su dočekali u Osnabrücku, a primio ih je i gradonačelnik koji im je rekao da gradske vlasti žele u njihovoj obiteljskoj kući napraviti memorijalni centar, ali starija gospođa, vlasnica kuće, kuću ne želi prodati.

Potmoci obitelji Flatauer — Guri, njegova dva brata i bratić Daniel, namjeravaju sljedeće godine organizirati obiteljski sastanak u čast svojih predaka. A menora je tu da ih još jednom poveže.

ZABORAVILI STE TEFILIN? ISPROBAJTE APLIKACIJU WRAPP

PIŠE: F. B.

Nova moderna tehnologija u potpunosti je promijenila naše živote i samo jednim klikom na našim pametnim telefonima možemo pozvati taksi, naručiti hranu, posuditi film ili kupiti knjigu. Pa onda zašto ne bi tako mogli i naručiti npr. tefilin?

Upravo ta misao potaknula je 39-ogodišnjeg poslovnog čovjeka iz Brooklyna koji je nedavno osmislio novu aplikaciju nazvanu "Wrapp" ili kako ju naziva njezin kreator "Uber u svijetu tefilina".

Ova aplikacija spaja one koji imaju tefilin — kožno molitveno remenje s dvije kutije s tekstovima iz Tore koje muškarci stavljaju na ruku i čelo kod čitanja jutarnje molitve — sa Židovima koji trebaju tefilin za jutarnje molitve ili druge prigode. I sve je to besplatno.

U vrlo kratkom roku nakon prvog pokusnog pokretanja, ovu aplikaciju koristilo je više od 5 tisuća ljudi, većinom iz SAD-a, Izraela, Ujedinjenog Kraljevstva i Kanade. Židovi koji imaju tefilin posuđuju ih onima koji su ga zaboravili u radijusu od 15 kilometara.

Kreator ove aplikacije, sljedbenik hasidskog pokreta Chabad, zove se Shimon i kaže da ne želi otkriti svoje puno ime kako bi na taj način izbjegao "negativne emailove i razne prijedloge". Shimon je na ideju o ovoj aplikaciji došao kada je prije dvije godine boravio u Izraelu i kada je shvatio da je takva aplikacija potrebna u današnjem svijetu. Tijekom boravka u

Izraelu, sastao se s jednim starim prijateljem iz SAD-a koji je dogovario posuđivanje tefilina i to nije išlo lako.

"Nisam mogao shvatiti zašto je posuđivanje tefilina u židovskoj državi tako veliki problem. Tada sam dobio ideju i znao sam da će to biti nešto veliko", objašnjava Shimon.

Ideja ove aplikacije bila je da pomogne ortodoksnom Židovu koji je izgubio ili zaboravio svoj tefilin da obavi svoju molitvu, ali Shimon kaže da među tipičnim korisnicima ove aplikacije ima i onih koji žele donirati set tefilina.

Korisnici su ljudi "koji se žele povezati s Bogom. A kada to naprave, to je vrlo osoban čin. Ponekad to čine kada su u depresiji, drugi — na primjer — na godišnjicu smrti svoje majke", objašnjava Shimon.

Židovi koji putem aplikacije traže tefilin mogu naznačiti koliko dugo će trajati posudba — pola sata, sat ili dva sata — a zatim čekaju da im se jave Židovi koji se nalaze u njihovoj blizini i koji su im spremni posuditi tefilin.

Shimon nije želio otkriti koliko stoji ovaj projekt i kako je sakupio novac za ostvarivanje svoje ideje.

"Prije svega, to nije jednokratno ulaganje — ovaj projekt traži stalne promjene, tako da ne mogu odgovoriti na to pitanje", kazao je.

Međutim neki članovi židovskih zajednica u svijetu izrazili su zabrinutost zbog

ove aplikacije ističući kako bi ona mogla predstavljati opasnost za Židove koji tako javno izlažu adrese svog stanovanja i to danas kada su Židovi u nekim zemljama sve češće izloženi nasilju i kada se bilježi porast antisemitizma. A i sam Shimon priznaje da bi to mogao biti problem.

Ortodokсни Židvi smatraju da se stavljanje tefilina zapovijed koja se odnosi samo na muškarce, iako tefilin stavljaju i neke ortodoksne feministice kao i sve veći broj žena u konzervativnim i neortodoksnim židovskim pokretima. Prije nekog vremena, Wrapp je primio i prvi zahtjev od jedne žene.

Današnja tehnologija trebala bi spajati ljude i olakšati im život. Wrapp je trenutačno u svojoj testnoj fazi, a kada sakupi 10.000 sljedbenika bit će predstavljati široj javnosti. Ako vam se ova aplikacija čini zanimljivom, možete ju skinuti na www.tefilinwrapp.com

FOTOGRAFIJA: ZABORAVILI STE TEFILIN?
ISPROBAJTE APLIKACIJU WRAPP

MI POLIN — NOVI ŽIVOT STARIH POLJSKIH MEZUZA

PIŠE: F. C.

Više od tri i pol milijuna Židova živjelo je u Poljskoj prije Drugog svjetskog rata, a u većini židovskih domova na do vratniku vrata nalazila se mezuzah. Poljski Židovi su, prateći tradiciju, pri ulasku ili izlasku iz svojih domova, mezuzah doticali prstima, te prste zatim poljubili. Mezuzah je Židove podsjećala na vjeru i bila je simbol Božje zaštite. Zajedno s članovima poljske židovske zajednice, tijekom Holokausta nestale su i mezuzah, ostavljajući samo tragove praznine i samoće. Poduzetni umjetnički dvojac, Helena Czernek i Aleksander Prugar, pokušava oživjeti židovsku povijest u Poljskoj a svojim neobičnim projektom daju novi život starim mezuzahama.

Helena Czernek i Aleksander Prugar obilaze stare zgrade u Varšavi i drugim gradovima i mjestima Poljske i na drvenim vratima traže dokaze da su nekada na tom mjestu stajale mezuzah. Czernek i Prugar su “lovci na mezuzah”, putuju Poljskom u potrazi za dekorativnim kutijicama sa svicima pergamenta s odlomcima iz Pete knjige Mojsijeve, koje su nekada krasile vrata židovskih domova.

“Za nas je ovo projekt pun simbolike. Poljsko društvo osjeća da mu nedostaju Židovi, a mi se uvjeravamo u nepostojanje mezuzah, čije tragove nalazimo na drvenim vratima”, objašnjava Helena Czernek. Ona zajedno s Aleksanderom Prugarom djeluje pod imenom “Mi Polin” (na hebrejskom “Iz Poljske”) i njihova je životna zadaća dati novi život nevidljivoj

FOTOGRAFIJA: MI POLIN — NOVI ŽIVOT
STARIH POLJSKIH MEZUZA

židovskoj prošlosti u Poljskoj. Kada na vratima otkriju tragove koje pokazuju da se tu nekada nalazila mezuzah, oni uzimaju gipsani otisak nekadašnje mezuzah, te zatim u svom ateljeu u taj otisak ulijevaju tekuću bronzu i stvaraju novu mezuzah. Stare, zaboravljene i uništene mezuzah tako ponovno oživljavaju pred njihovim očima.

“Na ovaj način, stvaramo nešto što postoji između prošlosti i sadašnjosti. A bronza nije odabrana slučajno, ona je trajna, ona je vječna”, objašnjava Prugar.

Mezuzah “iz Poljske” našle su nove domove, uglavnom u SAD-u. Njihova cijena je oko 250 dolara a svaka mezuzah u svoj novi dom dolazi i sa svojom poviješću — podacima o tome gdje se nekada nalazila, te — kada je to moguće — s imenima nekadašnjih vlasnika i pričom o njihovom životu.

Ponekad je potraga ovog umjetničkog para puna nevjerojatnih okolnosti ili sudbine. Ostatke jedne mezuzah pronašli su na odbačenim vratima jednog gradilišta, jednom su uspjeli uzeti otisak zaboravljene mezuzah samo tjedan dana prije rušenje stare zgrade.

“Na ovaj način, dajemo ljudima nešto iz njihove prošlosti. Povezujemo prošlost sa sadašnjosti — i ostavljamo nešto za budućnost”, zaključuju Helena Czernek i Aleksander Prugar.

A svaka nova brončana mezuzah predstavlja jednu priču, jednu obitelj, nekog pojedinca. Prošle godine su Czernek i Prugar otišli u Sokolow Podlaski, gradić udaljen četrdesetak kilometara istočno od Varšave. Zaustavili su se ispred zgrade na broju 4 u ulici Wilczynskiego, gdje se prije Holokausta nalazila košer mesnica. Nisu pronašli stara vrata ni do vratnik na zgradi ali su pukom slučajnošću, ili prstom sudbine, na obližnjem smetlištu pronašli vrata s tragovima mezuzah.

Orie Niedzwiecki, kanadski odvjetnik čiji su baka i djed živjeli u gradiću Sokolow Podlaski, kupio je dvije mezuzah napravljene od otisaka koje su napravili Czernek i Prugar. Jednu mezuzah poklonio je svojim roditeljima, a drugu nećakinja koja se upravo preselila u Izrael.

“Neizmjerne me veseli ideja da je ta mezuzah sada u Izraelu s članom moje obitelji, povezuje židovski narod, koji se kreće prema budućnosti kao slobodan narod u svojoj domovini, s prošlosti koju ne smijemo zaboraviti”, rekao je Niedzwiecki.

Helena Czernek i Aleksandar Prugar do sada su spasili 81 mezuzah. Nadamo se da će se njihova zadaća uspješno nastaviti.

“ŽIVI DUGO I USPJEŠNO” — KARAKTERISTIČNI VULKANSKI ILI ŽIDOVSKI POZDRAV?

PIŠE: J. C.

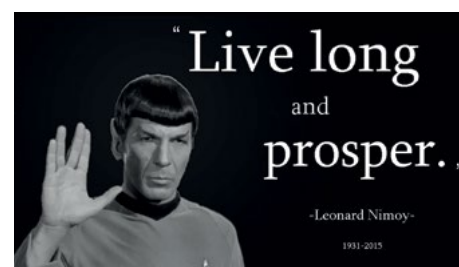
Ljubiteljima planetarno popularne televizijske serije “Zvezdane staze” dobro je poznat vulkanski pozdrav koji se sastoji od podignute ruke s dlanom okrenutom prema naprijed, prstima razmaknutim između srednjeg prsta i prstenjaka te odmaknutim palcem. Ovaj karakteristični i prepoznatljivi pozdrav gospodina Spocka uz riječi “Živi dugo i uspješno” (“Live long and prosper”) uveo je glumac Leonard Nimoy, odajući tako počast svom židovskom porijeklu. Leonard Nimoy vjerojatno nije bio svjestan da će se ovaj pozdrav zahvaljujući upravo njemu proširiti svijetom i postati legendaran.

Leonard Nimoy rodio se 26. ožujka 1931. godine u Bostonu u obitelji židovskih imigranata iz bivšeg Sovjetskog saveza. Prvi glumački nastup imao je s devet godina, a nakon kratkog studiranja odlazi u Kaliforniju u želji da postane glumac. Prvu filmsku ulogu ostvario je u filmu “Queen for a day” iz 1951. godine, dok je popularnost stekao tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća upravo ulogom Spocka. Istu ulogu ponovio je više puta u filmskim adaptacijama znanstveno-fantastične franšize, a zadnji put odigrao je danas već legendarnu ulogu u posljednjem filmu u nizu, “Zvezdane staze XI.” iz 2009. godine.

Poznati glumac preminuo je od kronične opstruktivne plućne bolesti 27. veljače 2015. godine u 84. godini života u kući u Los Angelesu, a njegov legendarni vulkanski pozdrav ostao je upisan u povijest filmske industrije.

O čemu se ustvari radi? Leonard Nimoy ovaj je pozdrav prvi puta izveo u originalnoj seriji “Zvezdanih staza” u prvoj epizodi druge sezone emitiranja naslovljenoj “Amok time”. Nimoy je u svojoj biografiji napisao da se ova gesta rukom (koja nije lagana i nekim je glumcima predstavljala veliki problem) temelji na ceremonijalnom blagoslovu židovskih svećenika Kohanima, a on je prvi puta vidio taj blagoslov kao dijete u sinagogi u koju je odlazio s djedom. Kohanimi pozdrav izvode s obje ruke ispružene ispred glave pod kutom od 45 stupnjeva ali sa skupljenim palcima tvoreći oblik hebrejskog slova Shin (ש). U kontekstu ovog pozdrava slovo Shin znači “Shadai”, Svemogućí (B-g) te u židovskoj vjeri ima posebno mjesto. Ova gesta korištena u “Zvezdanim stazama” je modificirana kako bi djelovala kao pozdrav no za učene Židove analogija s originalnim blagoslovom je lako prepoznatljiva.

Pozdrav “Live long and prosper” ili Dup dor a’az Mubster na vulkanskom također se prvi put pojavio u epizodi “Amok time”. Manje je poznato da u vulkanskoj kulturi postoji i pozdrav “Peace and long life” (Mir i dug život) koji se koristi kao odgovor na “Live long and prosper”. I ovdje nalazimo sličnost sa

FOTOGRAFIJA: ŽIVI DUGO I USPJEŠNO —
KARAKTERISTIČNI VULKANSKI I ŽIDOVSKI
POZDRAV

židovskom tradicijom gdje je čest pozdrav i blagoslov “Shalom Aleichem” što na hebrejskom znači “Mir s tobom”.

Leonarda Nimoya zabavljalo je to što se židovski pozdrav, odnosno blagoslov, tako raširio svijetom iako većina ljudi nije bila upoznata s pravim porijeklom ovog pozdrava.

“Ljudi ne shvaćaju da se ustvari radi o blagoslovu”, isticao je i često govorio o pravom porijeklu “vulkanskog pozdrava”, koji ga je vraćao u djetinjstvo.

Leonard Nimoy bio je tijekom svog života vrlo aktivan član židovske zajednice, a govorio je i jidiš, na kojem je znao i pisati. “Moj prvi jezik bio je engleski, ali morao sam naučiti jidiš da bih mogao razgovarati s mojom bakom i djedom”, objasnio je u jednom intervjuu.

Za svoj rad dobio je brojna priznanja, a u lipnju 2015. godine asteroid 4864 dobio je njegovo ime. Ipak Leonard Nimoy sigurno će ostati upamćen upravo po svojoj ulozi Spocka i židovsko-vulkanskom pozdravu.

PRVI SLUŽBENI ŽIDOVSKI TARTAN

PIŠE: F. B.

Tartan se već više od 200 godina koristi kako bi se napravila razlika između klanova i plemena u Škotskoj, ali škotski Židovi trebali su čekati dugo godina da dobiju pravo na svoj karirani uzorak. Tartan — karirani uzorak koji se ponavlja, sastavljen od kvadrata, pruga ili linija različitih boja utkanih u vunene tkanine — najčešće se povezuje sa Škotskom, iako slični uzorci već stoljećima postoje i brojnim drugim kulturama.

Židovi su dio škotske kulture već više od 300 godina, a službeni podaci o prvom Židovu koji je živio u Edinburghu zapsani su 1691. godine. Danas u Škotskoj živi oko 6.400 Židova a rabin Mendel Jacobs, jedini škotski rabin rođen u Škotskoj, potaknuo je 2008. godine proces određivanja židovskog tartana. Rabini su

zajedno s tzv. “škotskim stručnjacima za nasljeđe” radili na dizajnu tartana koji je trebao odražavati i židovske vrijednosti i škotsku povijest. I tako je stvoren službeni židovski tartan: tkanina plavo-bijele boje (boje koje se nalaze i na izraelskoj i na škotskoj zastavi), koja ima i zlatnu, srebrnu i crvenu crtu što treba simbolizirati Kovčeg Saveza, Toru te crveno vino koje se pije tijekom Kiduša.

Židovski tartan je naravno košer (što znači da u materijalu nije pomiješana vuna s pamukom) i možete ga naručiti i online i to u raznim oblicima — npr. kao molitveni šal, kipa i naravno nezaobilazni kilt. Židovski tartan krasi i druge predmet poput šalica za kavu, kravata, olovaka i slično.

Većina škotskih klanova ima samo jedan tartan ali obično u dvije verzije — jedna svečana s jasnim bojama i druga sa zgasitijim bojama, za svakodnevno

nošenje. Tartan je s godinama postao pravi simbol Škotske pa je tako 1996. godine osnovana i Uprava za škotski tartan koja se trudi popularizirati tartan i proširiti znanje o njemu. Uprava za škotski tartan nedavno je u svoju bazu podataka, u kojoj ima više od 4.000 tartana, dodala i novi židovski tartan i to će biti jedini židovski tartan koji će nositi to ime.

Pa ako ste dosada bili u nedoumici koji tartan izabrati, sada je taj problem riješen.

FOTOGRAFIJA: PRVI SLUŽBENI ŽIDOVSKI TARTAN

SIDUR MARILYN MONROE STAVLJEN NA PRODAJU

PIŠE: J. C.

Predmet koji je pripadao poznatoj nesretnoj glumici Marilyn Monroe nedavno je stavljen u prodaju a radi se o prilično neočekivanom predmetu — židovskom molitveniku, odnosno siduru, koji je pripadao jednoj od najpoznatijih glumica svoga doba. Sidur Marilyn Monroe tiskan je 1922. godine a na aukciju ga je stavila aukcijska kuća J. Greenstein &

Co s Long Islanda. Početna cijena bila je 4.600 dolara.

Marilyn Monroe je konvertirala na židovstvo 1956. godine prije nego što se udala za židovsko-američkog književnika Arthura Millera. Iako se par rastao pet godina nakon vjenčanja, plavokosa seks-bomba odlučila je da neće napustiti svoju novu vjeru.

Rabin Robert Goldberg iz kongregacije Mishkan Israel u Connecticutu, koji je nadgledao njezinu konverziju te

ju vjenčao s Arthurom Millerom, rekao je da je Marilyn Monroe bila odlučna u tome da želi ostati Židovkom.

Stručnjaci kažu da je očito da je Marilyn Monroe koristila svoj sidur — na nekim stranicama vidljivi su i njezin zapisi, odnosno bilješke. Sidur prodaje Amerikanac koji živi u Izraelu a koji je molitvenik kupio 1999. godine iz ostavštine tragično preminule glumice. Molitvenik je bio stavljen u prodaju i 2017. godine, ali tada nije pronađen novi kupac.

LEA DEUTSCH I BRACO REISS

PIŠE: FREDI KRAMER

Dva zagrebačka wunderkinda na kazališnim daskama između 1932. i 1938. bili su Braco Reiss, rođen 1923. i tri godine mlađa Lea Deutsch. Nastupali su u brojnim ulogama, i zajedno i pojedinačno, a kazališni stručnjaci onoga doba proricali su im veliku umjetničku budućnost. Nažalost, predviđanja se nisu ostvarila. Lea Deutsch je kao 16-godišnja djevojka stradala u vagonu na putu prema nacističkom logoru Auschwitz, zajedno sa svojim bratom i majkom. U strašno nabijenom vagonu, Lea je jednostavno ugušena. Braco je postao poznati nogometaš najpopularnijega hrvatskoga nogometnog kluba, Gradjanskog, a izgradio je i karijeru kao liječnik-stomatolog.

Braco i Lea bili su protagonisti u nekoliko popularnih predstava tadašnjeg Zagreba, da spomenem samo neke: "Čudnovate zgone šegrta Hlapića" Ivane Brlić-Mažuranić, "Tonček i Točkica" Ericha Kästnera. Redatelj Alfons Verli surađivao je u predstavi "Tonček i Točkica" sa scenografom Ljubom Babićem. Dramatizacija istoimenog romana za djecu imala je 13 međuscena, 12 slika i epilog, tako da se scena mijenjala poput stranica velike dječje slikovnice. Svaki list bio je nova zanimljiva slika, koja je uzbuđivala maštu djece, jer im je dočaravala zorno njihov svakidašnji svijet.

FOTOGRAFIJA: LEA DEUTSCH I BRACO REISS

Zagrebačke projekcije s međuprizorima približili su cijelu scenu gledateljima tako da je svijet “Tončeka i Točkice” postao zaista zagrebački.

Ali za uspjeh komada najveće su zasluge bile najmlađih glumaca: Lee i Braco. Bile su to zaista senzacionalne kreacije. Mali Reiss, “Tonček” nije znao što je trema. Imao je uvijek siguran nastup u svakom, najmanjem detalju. Lea je u svojim nastupima pokazala vidljivu glumačku darovitost, koja je fascinirala. Nakon velikoga uspjeha u “Tončeku i Točkici”, Lea Deutsch i Braco Reiss postali su nerazdvojni. Mala Lea je bila fenomen za sebe i imala je utjelovljen teatarski instinkt. Inače, kada su u pitanju dječji glumci, mnogo toga se može postići strpljivim vježbanjem i rigoroznom dresurom, ali u igri male Lee od svega toga nije bilo ni traga. Ona je glumeći proživljavala do u tančine svoju ulogu. Bila je prirodna i uvjerljiva, tako neposredna da bi gledatelj posumnjao u to je li to sve smo teatar ili je zbilja. Geste su joj bile slobodne, najprirodnije u izražaju. Lea je bila rođena rutinerka mimike — oči su joj kazivale čitavu skalu ugođaja i misli.

Na otvorenoj sceni mala diva bila je pozdravljana pljeskom koji je nimalo nije zbunio. A, kada je zastor pao, ljubazno je zahvaljivala, šarmantno je ovacije prihvaćala kao sasvim razumljivu stvar. Braco Reiss i Lea Deutsch tri večeri 1934. oduševljavali su publiku prilikom gostovanja u Splitu. Najmlađa, ali zato i najpopularnija glumica čije ime je već tada, iako je tek navršila sedmu godinu, predstavljalo pravu atrakciju. Braco Reiss isto je tako bio “velik”. Nastupao je slobodno kao pravi veliki glumac uz bok svojoj partnerici. Oboje su bili već tada jako popularni. Osvajali su publiku, a njihova je slava prelazila i granice države.

Tog ponedjeljka 1934. nakon utakmice Hajduk–Gradjanski u Splitu novinari su

imali priliku razgovarati s Leom i Bracom. Ne u hotelu gdje su odsjeli, nego u bombonijeri “Vera”, u Ilićevu prolazu. Braco je bio sa svojom mamom. Ljutit zbog utakmice, koja je po njegovom mišljenju tragično završila za “purgere”. Novinare je Braco pitao: “Zakaj Hajduk ni dozvolil Gradjanskom da osvoji dva boda kada je bio u utrci da bude prvak države?” Novinari su jednoglasno odgovorili: “Igra je igra pa tko dobije”.

“Je, jer Gradjanski nije imel tri najboljša igrača. Tri velike klase...”, uzvratilo je Braco.

Njegova je majka rekla kako je od silnog “drukanja” Braco na nedjeljnoj utakmici promukao. “Pa, kaj sam mogel raditi nego da drukam?! Gradjanski je naš klub!”, upao je u riječ.

Vrlo brzo se u tom susretu prešlo na kazalište koje je Braco neobično volio. Bilo je govora i o splitskoj publici.

“Splitska kazališna publika ‘mnogo je stroga’. Nju je teško osvojiti, ali je Leu i mene ipak toplo primila... Mi volimo vašu splitsku kazališnu publiku”, rekao je Braco.

Kada je to izgovorio, došla je Lea u pratnji svoje mame. Lea je novinarima pružila svoju ručicu kao prava velika dama i sagibalala lagano koljeno u znak pozdrava.

Lea je u slobodnim satima čitala knjige, svako jutro preletila bi preko nastavka Zagorkina romana “Gordana”, dječju lektiru nije voljela. Znala bi reći: “Ja sam već odrasla pucica, kaj bum čitala dječje pripovijetke, za mene nisu priče o Crvenkapici”.

Za vrijeme razgovora s novinarima ulazi zagrebački operetni pjevač Milan Šepec. Lea mu je pružila ruku na poljubac kao prava velika dama. S time je htjela pokazati kako ona nije više dijete. Gospodin Šepec je prihvatio pruženu ručicu, ali je ne ljubi: “Neću, Lea. Braco bi mogao biti ljubomoran”.

“Meni on ni niš”. On je slab kavalir”, odgovorila je Lea i objašnjavala kako joj Braco nije ustupio svoje mjesto da sjedne u gledalištu kada su sva ostala mjesta bila zauzeta. Čuvši tu izjavu, Braco se opravdavao. Lea mu to nije dozvoljavala rekavši: “Da, baš si slab kavalir prema dami”.

“Pa, ti nisi dama!”, viknuo je Braco, a Lea mu je na to odgovorila: “Ali, nisam ni dijete”.

Potom se prešlo na razgovor o kazalištu. Lea je odmah naglasila kako voli pozornicu i kako će se kazalištu potpuno posvetiti. Na pitanje što najviše voli, odgovorila je: “Ja sve volim. Sve uloge koje dobivam, igram rado. Nastojim biti prava umjetnica”.

Kada je razgovor prekinut, novinari su otišli svojim putem. Uvjerili su se da ovo dvoje djece — mala Lea i mali Braco — nisu “prava djeca”. U njima ima nešto što ih čini i na pozornici i u privatnom životu velikim. S punim pravom pripada im naziv “wunderkind”. Zato nije ni čudo što su Lea i Braco osvojili i oduševili publiku.

Jednog ponedjeljka 1937. godine morali su zagrebački šetači na večernjoj šetnji primijetiti pred velikim kazalištem sliku kakva je doista neobična na svršetku kazališne sezone. Sa svih strana hrlila je publika, a mnogi su na igrokaz dolazili automobilima. Žurili su se na predstavu “Tonček i Točkica”. Predstava je jednako oduševila mlade i stare. Nakon kraja upućen je pljesak kakav stara kazališna zgrada dugo nije čula. Kod pljeska bili su odrasli u većini — igra namijenjena djeci oduševila je i odrasle. Jer ta priča iz modernog života izvrsna je stvar i po ideji i po scenskoj izvedbi. Kaže se “život konačno neumorno piše najbolje priče”, a u ondašnje doba u vijeku radija, aviona, velegradske jurnjave, pripovijesti o “Trnoružici” ili “Ivici i Marici” zaista ne mogu zadovoljiti djecu jer im govore o nečemu čega nema. A, dijete je više biće stvarnosti nego što se to obično mi-

sli. Stvarnost je za njih na svakom koraku obavijena čarobnim velom. Zato će pustolovine dobroga, požrtvovnoga, hrabroga Tončeka i osjećajne, smione, pametne Točkice puno puta oduševiti jednako malu i veliku djecu.

Uspjeh komada na daskama velikog kazališta na ondašnjem Trgu kralja Aleksandra bilo je djelo najmlađih glumaca — Lee i Brace koji su ostvarili senzacionalne sjajne kreacije.

U glumački talent maloga Brace vjerovao je u ono vrijeme glumac, pjevač i redatelj Aleksandar Binički i dao mu prvu ulogu “Pikole” u opereti “Bijeli konj”. Braco se u svom nastupu na pozornici držao junački i kritika je pisala najlaskavije o njemu. Prvi nastup imao je 22. rujna 1932., a do konca sezone 1932/'33. nastupao je u raznim ulogama 77 puta.

Direktor drame Josip Bach bio je oduševljen glumom maloga Brace i u uvjerenju da i djeca mogu biti nositelji predstave dao je Ivici Reissu u Kästnerovom “Tončeku i Točkici” glavnu ulogu kao i u “Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića”, djelu Ivane Brlić-Mažuranić.

Uloge je svladao s najvećom lakoćom. Na pozornici je bio pravi glumac, a u životu usprkos mnogim uspjesima i popularnosti bio je stopostotno dijete sa svim dobrim i lošim stranama jednoga sasvim običnog djeteta.

I dok se Braco Reiss više posvetio nogometu s najboljim sjećanjem na krasno glumačko razdoblje sa “zagrebačkom Shirley Temple”, Lea je nastavila svoj toliko željeni, voljeni životni put na daskama kazališta. Smatrali su je glumačkim čudom od djeteta. Punila je kazališne kuće svojom glumom, pjevanjem i plesom. U zagrebačkom kazalištu bila je 10 godina odigravši 17 uloga.

Odmah nakon uspostave ustaške države 1941. godine, Lea Deutsch, glumica s najvećom perspektivom, oduševljenim priznanjem najznačajnijih kazališnih

FOTOGRAFIJA: LEA DEUTSCH I BRACO REISS — NA FOTOGRAFIJI BRACO REISS, ALFONS VERLI I LEA DEUTSCH

ljudi, zaustavljena je na neljudski način. Izbacena je iz kazališta i iz škole, uhićena je 1943. zajedno sa svojom mamom i mlađim bratom. Na putu za logor smrti Auschwitz umrla je u prenakrcanom vagonu. Hrvatska umjetnost izgubila je glumicu velikih mogućnosti i zavidnom perspektivom. U životu se često kaže “opraštam, ali ne zaboravljam”, u ovom tragičnom zločinu nad Leom Deutsch trebamo reći — “ne zaboravljam, ali i ne opraštam.”

Braco Reiss je kasnije postao dobar nogometaš. Bio je dva puta rezervni igrač jugoslavenske nogometne reprezentacije. Njegov veliki nogometni talent uočio je najbolji trener Gradjanskog svih vremena, Marton Bukovi, koji je darovitom Reissu predviđao veliku igračku budućnost. Godinama je igrao u prvim sastavima Dinama i Lokomotive. Kao 25-godišnji mladić, Braco Reiss je postao svjestan da se baveći sportom prilično udaljio od svog životnog cilja da postane liječnik. Počeo je studirati medicinu, ali je prekinuo studij. Nakon nekoliko godi-

na vratio se u studentske klupe, odlučio završiti studij, a nogomet mu više nije bio glavni cilj, već samo zabava, izvor materijalnih prihoda da bi se mogao bezbrižno školovati.

Kada je otvorena viša zubarska škola u Zagrebu, Braco je bio među prvim studentima. I tako je postao liječnik — zubar u Domu narodnog zdravlja željezničara. Na aplauze upućene glumačkom “wunderkindu” s kazališnih dasaka i darovitom nogometašu sa sportskih terena podsjećale su ga samo fotografije i priče iz njegove zaista bogate i zanimljive prošlosti. Znao je u slobodnom vremenu napisati i poneki skeč. Više puta se pojavio na sceni ondašnjeg “varietea” sam ili u društvu s Vikijem Glovackim. Preminuo je u Zagrebu 1984. godine.

TKO JE UISTINU BILA FANNY KAPLAN, ATENTATORICA NA LENJINA

Heroína, fanatik i(li) mučenica

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Prije sto godina, preciznije 30. kolovoza 1918. u Moskvi je Fanny (Fanja) Kaplan, u početku političkog djelovanja žestoka anarhistkinja, a nakon robijanja u Sibiru radikalna eserka, izvršila atentat na Vladimira Iliča Lenjina, karizmatičnog vođu ruskih boljševika i Oktobarske revolucije, a koja je, htio to netko priznati ili ne, bitno promijenila lice povijesti, ali i u mnogo čemu odredila pravac novog duha vremena čije naslijeđe još uvijek opterećuje naš svijet. Iako je do danas sporno, zapravo nije jasno je li upravo Fanny Kaplan pucala na Lenjina ispred Miheljsionove tvornice u koju je došao kao u svoj ideološki bastion ne bi li radikalnom agitacijom među radnicima, u najtežim trenucima za novouspostavljeni crveni režim kojem je prijetila likvidacija, dodatno ih animirao za obranu revolucije; ili je to učinio netko drugi (ili više njih) a koji s Fanjom možda i nisu bili u izravnoj vezi, jedno je ipak nedvojbeno: pokušaj Lenjinovog ubojstva boljševici su iskoristili kako bi, ne samo opravdali svoj teror, već ga i maksimalno (p)ojačali, sve do monstruoznih razmjera. Time su eliminirali sve svoje brojne političke protivnike i oponente, kako s desnice tako i s ljevice te preuzeli apsolutnu kontrolu nad cjelinom ruskog političkog spektra

FOTOGRAFIJA S INTERNETA: TKO JE UISTINU BILA FANNY KAPLAN, ATENTATORICA NA LENJINA

i društva uopće. U do jučer službenoj sovjetskoj historiografiji, ali i političkoj demonologiji, Fanny Kaplan je dobila “počasno mjesto”, kao ekstremna, fanatična osoba koja je boljševičkoj revoluciji radila o glavi i koja zamalo u tom naumu nije uspjela. Je li uistinu bila inkarnacija antiboljševičkog demona kakvom su je prikazivali i je li u kratkom razdoblju, bremenitom poviješću i vremenski “zgušnjutom” mogla (podsjetimo proživjela je tek 28 godina) učiniti toliko zla koliko joj se pripisuje ili je sve to bila ipak prije svega posljedica njene fanatične borbenosti koju je boljševička propaganda uspješno “eksploatirala” i preko nje “bacila političke čini” na protivnike revolucije (bilo one stvarne ili izmišljene) i tako sa svima njima obračunala po kratkom postupku i

bez milosti. Cijeli tok događaja kasnije je, u eri staljinizma (1939..) ideološki interpretirao i umjetnički kanonizirao slavni sovjetski filmski redatelj Mihail Romm filmom “Nezaboravne godine; Lenjin 1918.” (Fanju je glumila tada slavna ruska glumica židovskih korijena Natalija Efron), i tako “ozakonio” povijesnu sliku koja je potom desetljećima dominirala komunističkim svijetom prikazujući Fanju kao osobu koja je sama, u dogovoru s eserima pucala na Lenjina i time željela preokrenuti tok revolucije i povijesti. Danas nakon otvaranja sovjetskih arhiva (još uvijek ne svih), novih saznanja i istraživanja stvari nisu mnogo jasnije, jer brojne kontroverze još uvijek nisu (raz)riješene, dapače otvaraju se nove, postavljaju se nova pitanja i dileme.

Fanny Kaplan (to joj je bilo samo jedno od brojnih konspirativnih imena, ali s kojim je ušla u povijest) rođena je kao Fajga Roitblat 10. veljače 1890. u Volinskoj guberniji, u brojnoj židovskoj obitelji koja je često, s ostalim sunarodnicima bila izložena brutalnim antisemitskim progonima i pogromima. Iako joj je otac bio učitelj u židovskoj školi, obitelj je simpatizirala umjerene socijalističke ideje, ali Fajga je izabrala drugi i drukčiji put. Od rane je mladosti pokazivala interes za socijalna pitanja, a kako na njih rješenja nije pronalazila u judaističkom učenju, pod utjecajem revolucije iz 1905. približila se anarhistima i počela gorljivo zagovarati njihove stavove i politiku. Tomu je vjerojatno pridonijela i ljubavna veza s dvije godine starijim anarhistom Viktorom Garskim s kojim je 1906. planirala izvesti atentat na kijevskog gubernatora Vladimira Suhomlinova. Ali, bomba ručne izrade eksplodirala je u hotelu dok su spremali akciju; do dolaska policije Garski je uspio pobjeći, ali ozbiljno ranjenu Fanju su uhitili i tijekom ispitivanja podvrgli teškoj fizičkoj i psihičkoj torturi. Međutim, krhka i rastom niska (svega 156 cm) šesnaestogodišnjakinja, iako teško ranjena, odbila je odgovarati na pitanja i nikoga nije izdala. Sud ju je osudio na smrt, ali budući je bila malodobna, kazna je bila preinačena na doživotnu robiju i "vječno progonstvo" na Daleki Istok uz obvezu teškog fizičkog rada. Od (samo) ranjavanja gotovo je oslijepila, a kasnije je bolovala i od teškog reumatizma i glavobolja (zbog boravka u vlažnim tamnicama), koje su se povećale nakon što su je u policiji tijekom ispitivanja životinjski (pre)tukli. A kada se otrovala (ili su je pokušali otrovati zatvorski čuvari?) život joj je visio o koncu i liječnici su je samim čudom spasili. Kaznu je služila u zloglasnom zatvoru Maljcev u srednjoj Rusiji, a potom je bila prebačena na rad u rudnike srebra u dolinu Akatuje u istočnom

Sibiru gdje je i upoznala slavnu eserku (socijalrevolucionarku) Mariju Spiridonovnu koja će je ideološki prevesti na "svoju" političku stranu. Ali, bez oglada što je napustila anarhiste, Fanja je njihove metode borbe (atentati i teror) smatrala najefikasnijim za revolucionarno djelovanje. Dok je boravila u progonstvu obitelj joj se zbog stalnog policijskog šikaniranja 1911. kolektivno iselila u Ameriku, tako da je Fanja praktički ostala posve sama u Rusiji. I utoliko joj je novostečeno prijateljstvo s Marijom Spiridonovnom bilo dodatno značajno i važno, jer u njoj je našla i političkog mentora, ali i majčinsku ljubav. Nakon brojnih žalbi (zbog teškog zdravstvenog stanja) carski je sud Fanji smanjio kaznu na 20 godina robije, ali ubrzo po Februarskoj revoluciji 1917. kada je bio srušen carizam, bila je s ostalim političkim zatvorenicima puštena na slobodu. S kolegicom iz sužanjstva Anom Pigitovom (kćerkom poznatog industrijalca duhanom) došla je u Moskvu i interesantno je to spomenuti, nastanila se u kući u ulici Veliki sad br. 10, kasnije slavnoj zgradi u koju je Mihail Bulgakov u romanu "Majstor i Margarita" svojim fantastopisom smjestio tajanstveni književni lik Wolanda, kojeg su nakon toga mnogi povezivali s Fanny. Kao zaslužnoj revolucionarki nova joj je vlast omogućila liječenje na crnomorskoj obali, u gradu Simferopolju, a nakon toga (kažu na intervenciju Lenjinovog brata Dmitrija Uljanova) u Harkovu ju je operirao slavni oftalmolog Leonid Giršman, tako da joj se vid donekle popravio. Aktivno je pratila politička zbivanja, a kada je saznala da je Lenjin Oktobarskom revolucijom (zapravo klasičnim pučem), preuzeo vlast u svoje ruke, bila je duboko razočarana i na boljševike je počela gledati s dodatnim neodobravanjem i podozrenjem. Vratila se u Petrograd, a potom i Moskvu i uz potporu Marije Spiridonovne ubrzo se nametnula kao jedna od najaktivnijih

eserki. Iako se u mnogo čemu eseri nisu slagali s boljševicima, ipak su s njima "programatski" surađivali, uvjereni kako su ideološki superiorniji od Lenjina i kompanije i da će ih upravo u tom planu poraziti i nadvladati. Međutim, pokazalo se da žive u iluzijama; za razliku od boljševika, eseri nisu bili u stanju provesti sustavnu političku akciju, a to se najbolje vidjelo na primjeru antiboljševičkih pobuna u Povolžju, kada nisu bili u stanju zadržati vlast koju su tijekom ustanka (pre)uzeli u svoje ruke. Crvena armija je u krvi ugušila ustanke, tako da su eseri nakon toga prestali biti relevantan politički faktor i mogli su samo terorističkim akcijama stvarati veće ili manje neprilike boljševičkom režimu. Međutim, mora im se priznati bili su izuzetno hrabri i fanatično odani svojim idejama, te su (barem dio njih) smatrali da se samo fizičkim uklanjanjem vodećih predstavnika kontrarevolucionarnih pokreta mogu riješiti problemi u društvu. Oštro su se suprotstavljali boljševičkoj ideji o potpisivanju mirovnog sporazuma u Bestr-Litovsku (1918.) s Nijemcima. Dok je Lenjin smatrao da na svaki način treba očuvati novu vlast, pa i po cijenu sramotnog mirovnog sporazuma i rasprodaje nacionalnog teritorija, eseri su se tom oštro suprotstavljali, tako da su nedugo potom na V. Sveruskom kongresu sovjeta glasno i oštro, ali (u)zaludno prosvjedovali.

Još u siječnju 1918. eser F.M. Onisenko je predlagao svojim partijskim kolegama da ubiju Lenjina, Trockog, Sverdlova, Džeržinskog i Urickog, ali vodstvo stranke je to odbilo, naglašavajući kako su spremni s oružjem u ruci suprotstaviti se domaćim i stranim neprijateljima i reakciji, ali s boljševicima će ratovati ideološki a ne oružjem. Lenjin se tu pokazao daleko pragmatičnijim i vještijim političarem; shvativši da Nijemci podupiru kontrarevolucionarne snage u Finskoj i Ukrajini, te da (bivši) saveznici organi-

ziraju antiboljševički otpor na Dalekom Istoku i Sibiru i da mu vlast svakog časa može iskliznuti iz ruku taktički je popuštao u pregovoru s Nijemcima, svjestan da se nalaze na svega dvjestotinjak kilometara od Petrograda i da komotno mogu umarširati u grad. Eseri su tražili da se sve ruske progresivne snage suprotstave Nijemcima, a uz to bili su jako nezadovoljni boljševičkim postupcima, uvjereni kako su oni pravi krivci za cijeli kaos koji je (za)vladao zemljom. Tvrđili su da su boljševici Oktobarskom revolucijom, mimo ostalih lijevih snaga širom otvorili vrata klasnom ratu, a potom su, u siječnju 1918. raspuštanjem i rastjerivanjem Ustavotvorne skupštine (u kojoj su eseri imali većinu s više od 40% glasova) definitivno ubili demokraciju u Rusiji i pokrenuli krvavi građanski rat, do tada najžešći u svjetskoj povijesti. Ali, važno je naglasiti: iako boljševici nisu imali većinu u Ustavotvornoj skupštini, imali su većinu u sovjetima koji su predstavljali alternativne oblike vlasti i to je bio razlog zašto je Marija Spiridonovna, Fanjina mentorica, pokušala organizirati ustanak protiv Lenjina koji je završio neuspjehom. Kakav je šok među eserima izazvao separatni mir s Nijemcima sjajno je opisala Laura Engelstein u svojoj novoj briljantnoj studiji, (2018.) "Russia in Flames, War, Revolution, Civil War 1914–1921" u kojoj je između ostalog opisala atentat koji su eseri izvršili na njemačkog veleposlanika u Rusiji grofa Wilhelma von Mirbacha (srpanj 1918.) smatrajući da se u zemlji zapravo "diktatura proletarijata, uz pomoć boljševika promijenila u diktaturu njemačkog krvnika". Visoki djelatnici Čeke, eseri Jakov Bljumkin i Nikolaj Andrejev izvršili su atentat na Mirbacha u prostorijama njemačkog veleposlanstva, a nedugo potom, tj. isti dan kada je Fanny Kaplan pucala na Lenjina, mladi, u to vrijeme popularni pjesnik Leonid Kannegisser (prijatelj Jesenjina),

ubio je zapovjednika petrogradske Čeke Mojsija Urickog. Kannegisser je bio otvoreni protivnik boljševika i kao demokrat i domoljub branio je Zimski dvorac kada su ga 25. listopada 1917. napale Lenjinove snage. Kasnije se približio eserima fasciniran njihovim metodama borbe, a kada su ga nakon atentata uhitili, svoj je čin opravdavao riječima: "Ja sam Židov, a Urickog sam ubio jer je izdajnik židovstva koji je isisavao krv ruskog naroda. Želio sam Rusima pokazati kako Uricki nije Židov već je židovski otpadnik i ubio sam ga za dobro ime ruskih Židova." Nakon nekoliko mjeseci strašnog mučenja Čeka je ubila mladog pjesnika koji je, uz put rečeno bio u prijateljskim vezama s Fanjom, da bi desetak godina potom njegove pjesme posthumno bile objavljene u Parizu i kod ruskih emigranata su izazvale pravi ushit, a među francuskim ljubiteljima poezije neočekivanu senzaciju.

Kaplanova se odlučila ubiti Lenjina još u veljači 1918. i svima oko sebe je govorila: "Lenjina smatram izdajicom; ostajem vjerna Ustavotvornoj skupštini". Nakon što su je uhitili nije poricala krivicu, ali je ponavljala da je Lenjin izdajica i da su

boljševici zavjerenici koji su se dograbili vlasti i moći bez suglasnosti većine naroda. U svojim uspomenuama jedan od visoko pozicioniranih predstavnika Čeke Jakov Peters je potvrdio kako usprkos zvjerskom mučenju Fanja nikog nije izdala. Nakon trodnevnog brutalnog preslušavanja ubili su je, a tijelo spalili i njezin pepeo potajno rasuli sa zidina Kremlja kako ne bi ostalo ni traga ni glasa od ove, kako su je mnogi nazivali, "židovske Ivane Orleanske". Strahovali su da bi njezin grob mogao postati hodočasnim mjestom svih antiboljševički raspoloženih građana. Danas, nakon novih policijskih istraživanja i iščitavanja do sada neobjavljenih dokumenata, ruski kriminalist Vladimir Solovjev tvrdi: Kaplanova je organizirala vlastitu atentatorsku skupinu, ali u kojoj su mnogi samovoljno djelovali. On smatra da je ipak na Lenjina najvjerojatnije pucala eserka Lidija Konopljeva, a Fanja se pristala žrtvovati u njeno ime. Međutim, i nakon svega neke bitne činjenice ostaju sporne; primjerice, niti jedan od brojnih svjedoka nije vidio tko je stvarno pucao (iako je Fanja na sebe preuzela krivnju); a ako se zna da je bila poluslijepa,

FOTOGRAFIJA S INTERNETA: TKO JE UISTINU BILA FANNY KAPLAN, ATENTATORICA NA LENJINA

veliko je pitanje je li ona mogla precizno pogoditi Lenjina i to u osam sati uvečer, posebice s napomenom kako tada nije nosila naočale bez kojih gotovo da ništa nije vidjela. Svjedoci su tvrdili da je iz pištolja marke browning bilo pucano tri puta, ali kasnije su nađene četiri čahure. Osim toga, Peters je tek nakon tri dana poslao čekistu Jurovskog (poznat kao organizator ubojstva carske obitelji Romanov) da pretraži mjesto zločina i tek su tada navodno nađene četiri čahure i revolver. Pitanja se množe: ako je tri puta pucano, odakle četiri čahure, odnosno, kako je moguće da nitko tri dana na ulici nije zamjetio revolver i čahure. A, kada su 1922. nakon nekoliko neuspješnih operacija liječnici uspjeli izvući metak iz Lenjinova tijela, pokazalo se da nije pripadao navedenom tipu revolvera.

Ugledni ruski povjesničar Dmitrij Volkogonov je u svojoj obimnoj monografiji o Lenjinu, a posebice u knjizi "Lenjin – početak terora" precizno, kronološki analizirao atentat i zaključio kako na Lenjina nije pucala Fanja Kaplan (niti Konopljeva), već da je to učinio čekist Protopopov, koji je nakon toga bio uhićen i ubijen. Ali, zašto boljševici onda zločin prepisuju Fanji? Volkogonov tvrdi: ona je iz propagandnih razloga za boljševike bila daleko zahvalnija od stvarnog atentatora. Nakon atentata jedan od bliskih Lenjinovih suradnika Sverdlov je izjavio: "Ovim činom mi smo svima najavili rat, eserima smo odgovorili istom mjerom, a svim drugim neprijateljima i protivnicima terorom i ratom." I uistinu čekisti su u zatvoru 31. kolovoza i 1. rujna pobili preko 500 zatočenih esera, ali i pripadnika ostalih antiboljševičkih stranaka. Poznati američki povjesničari Robert Service i Richard Pipes tvrde da je tijekom trajanja tzv. crvenog terora bilo pobijeno preko 300.000 ljudi, iako službene brojke govore o 12.733 žrtve. Nemilosrdni klasni rat, boljševička bru-

talnost spojena s paranojom i strahom od gubitka vlasti (što prevedeno znači vlastitih života) postali su normom boljševičkog ponašanja i djelovanja. Tijekom tzv. klasne borbe boljševici su obnovili smrtnu kaznu (koju je Privremena vlada ukinula), a u rujnu 1918. službenim dekretom bio je, bez ikakvih sentimentalnosti ozakonjen crveni teror. Nakon toga većina uhićenih i osuđenih protivnika režima bila je smaknuta javno kako bi se zastrašila oporba, ali i svi ostali građani koji nisu simpatizirali boljševike. U tim smaknućima stradalo je između ostalog i nekoliko ministara i visokih službenika carske vlade. Teror je bio klasno usmjeren bez ogleđa na individualnu krivnju; šef ukrajinske čeke Laciš je to jasno kazao: "Ne tražimo dokaze, sve za koje pretpostavljamo da su konspirativno djelovali protiv nas, odnosno protiv sovjetske vlasti treba uništiti svim sredstvima. Dovoljno je da ih priupitate kojoj klasi pripadaju, kakvog su obrazovanja i što rade. Bivši carski službenici, zemljoposjednici, svećenici, trgovci, intelektualci, u širokom luku od liječnika preko inženjera do profesora i umjetnika svi su oni protiv nas". A tko je "protiv nas" mora biti uništen. Naravno, takva je politika rezultirala ekonomskim kaosom, velikom inflacijom, nezaposlenošću, a zaredali su pogromi, uhićenja, glad (došlo je i do masovnog kanibalizma) i teror. Rusija se našla u krvavom kolapsu i katastrofalnoj situaciji, ali kako je govorio Peters: jedino je bilo važno obraniti revoluciju ne pitajući za žrtve i ignorirajući cijenu. S takvom se revolucijom Fanja Kaplan duboko i intimno nije mogla pomiriti i bila je spremna žrtvovati se za ostvarenje svojih ideala.

Serijski atentata tijekom 1918. za boljševike je, naizgled paradoksalno, ali istinito, imala presudnu ulogu u jačanju njihova režima. Jedan od najsposobnijih Lenjinovih tzv. narodnih komesara Krasin je u zaključio: "Atentat Fanje Kaplan na

Lenjina učinio ga je izrazito popularnim u narodu i to nam je omogućilo da bez većih problema počnemo raditi na stvaranju njegova mita da ga komunistički obogotvorimo i tako stvorimo simbol oko kojeg će se okupiti sve revolucionarne snage." Nakon atentata, Čeka je trebala odmah imati zločinca u svojim rukama, kako bi se narodu i javnosti predstavila kao efikasna organizacija. A, kako je Fanja dragovoljno priznala svoj čin, a k tomu je bila fanatična eserka, policijskim se propagandistima i političkim ideolozima učinila idealnom da je se optuži, a preko nje i svi njeni suborci i u konačnici sve antiboljševičke snage. Danas se zna da su Fanju čekisti ubili nakon silnog mučenja metkom u zatiljak, tako u vodu padaju sve "romantične priče" koje su dugo kružile Rusijom i svijetom i pretvorile se u legendu kako joj je vođa Oktobarske revolucije tajnim ukazom poštedio život te da su mnogi logoraši viđali Fanju 1932. i 1937. u gulazima. Ali, to su, pokazalo se, bila samo puka naklapanja. Uoči 100-te godišnjice atentata na Lenjina, ruska generalna prokuratura je zaključila kako usprkos svim kontraverzama i dalje smatra da je Fanny Kaplan bila ta koja je pucala na boljševičkog vođu. Tako, formalno nisu stvoreni razlozi da se p(ri)ovede postupak rehabilitacije. Je li uopće nekome stalo da se sazna stvarna i puna istina o Fanji Kaplan na koju, kao ideološku protivnicu gledaju i s lijevom i desnom političkog spektra? Za sve njih ona je bila teroristkinja, ili barem poklonica terora i stoga ne zaslužuje ni pozornost ni empatiju. Kao što je cijelog svog, kratkog života bila i ostala sama, to je ostala sve do danas. A, najmanje što zaslužuje jest pravo da se dozna istina, jer iza njenog čina kriju se brojne važne stvari bez kojih nije moguće relevantno razumjeti ni rusku, ali niti opću sliku svjetske povijesti.

ANTISEMITSKI OSJEĆAJI U EUROPI I DALJE ŽIVI, A SJEĆANJE NA HOLOKAUST BLIJEDI

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Jedan od dvadeset Europljana koji su sudjelovali u novom istraživanju CNN-a nije nikada čuo za Holokaust. Trećina je rekla da zna samo malo ili ništa o Holokaustu, masovnim ubojstvima oko šest milijuna Židova. Jedan od pet ispitanika vjeruje da je antisemitizam odgovor na svakodnevno ponašanje Židova. Više od četvrtine ispitanih Europljana vjeruje da Židovi imaju previše moći u poslovnom svijetu i financijama. Jedna osoba od pet kaže da Židovi imaju previše utjecaja u medijima a jednaki broj vjeruje da imaju previše utjecaja u politici.

To su neki od ključnih zaključaka istraživanja koje je proveo ComRes za CNN. Istraživanje je uključilo više od 7.000 ljudi iz sedam europskih zemalja: Austrije, Francuske, Njemačke, Velike Britanije, Mađarske, Poljske i Švedske, a provedeno je između 7. rujna i 20. rujna ove godine. Podaci se smatraju reprezentativnima na temelju dobi, spola i regije. Ti poražavajući rezultati pokazuju da su antisemitski stereotipi u Europi i dalje živi, a da sjećanje na Holokaust počinje blijediti. Istraživanje je provedeno nakon krvoprolića u sinagogi u Pittsburghu u listopadu, najkrvavijeg antisemitskog napada u novijoj povijesti SAD-a. Na-

padač je ušao u sinagogu Drvo života u Pittsburghu i uz povike 'svi Židovi moraju umrijeti', otvorio vatru na vjernike na Šabat. Ubijeno je jedanaest ljudi.

Jedan od 20 Europljana u zemljama u kojima je svoju anketu proveo CNN nije nikada čuo za Holokaust, iako je prošlo manje od 75 godina od kraja Drugog svjetskog rata. Nedostatak znanja o pogromu Židova posebno je dojmljiv među mladima u Francuskoj: jedna osoba od njih pet u toj zemlji u dobi između 18 i 34 godine kaže da nikada za te događaje nije čula. Trećina Europljana kaže da Židovi koriste Holokaust kako bi ojačali svoje pozicije ili ciljeve.

U Austriji — zemlji u kojoj je rođen Hitler — 12 posto mladih kazalo je da nikada nije čulo za Holokaust. Austrija ima također najveći broj ljudi u ovom istraživanju koji su rekli da "znaju malo" o Holokaustu — 4 od 10 odraslih Austrijanaca.

Polovica ispitanika u anketi reklo je da zna "prilično", a samo jedan od pet da zna "mnogo" o Holokaustu. Amerikanci ne stoje ništa bolje: istraživanje provedeno ove godine pokazalo je da 10 posto odraslih Amerikanaca nije sigurno jesu li ikada čuli za Holokaust, što je broj koji se penje na 20 posto kod tzv. milenijalaca. Gotovo 45 posto svih Amerikanaca ne može navesti ni jedan koncentracijski logor.

Ipak, Europljani vjeruju da je važno održati sjećanje na Holokaust živim.

Dvije trećine njih drži da komemoriranje Holokausta pomaže osigurati da se takvi užasi više ne ponove. Ta se brojka penje na 80 posto u Poljskoj Polovica Europljana misli da obilježavanje sjećanja na Holokaust pomaže u borbi protiv antisemitizma. Međutim, istovremeno ih je trećina kazala da Židovi koriste Holokaust kako bi time ojačali svoj položaj ili svoje ciljeve. Isti broj ne slaže se s tim a trećina ispitanika na to pitanje nije dala odgovor.

Stajališta se zaoštavaju kada se radi o odnosu Holokausta, Izraela, Židova i antisemitizma. Pedeset i četiri posto Europljana reklo je da Izrael ima pravo postojati kao židovska država, a ta se brojka penje na dvije trećine ispitanika u Poljskoj. Gotovo dvadeset posto ljudi kazalo je da je antisemitizam u njihovim zemljama odgovor na svakodnevno ponašanje Židova.

Trećina ljudi koji su sudjelovali u CNN-ovoj anketi reklo je da Izrael koristi Holokaust da opravda svoje akcije, s čime se slaže čak polovica ispitanih u Poljskoj. Samo jedna od pet osoba se s time ne slaže. Trećina Europljana smatra da obilježavanje Holokausta odvlači pažnju s drugih užasa koji se danas događaju.

I dok većina ispitanika kaže da je antisemitizam rastući problem u njihovoj zemlji, a polovica drži da njihove vlade moraju učiniti više u borbi protiv antise-

mitima — ima i onih koji krive Izrael ili Židove za antisemitizam. Više od četvrtine reklo je da je većina antisemitskih događaja u njihovoj zemlji odgovor na akcije Države Izrael.

Širom sedam zemalja koje su sudjelovale u istraživanju, deset posto ljudi kazalo je da osobno ima nepovoljno stajalište prema Židovima. Ipak, brojka je nešto viša u Poljskoj (15 posto) i u Mađarskoj (19 posto). U svakoj zemlji koja je sudjelovala u istraživanju, osim u Mađarskoj, više ljudi ima pozitivno mišljenje o Židovima nego negativno.

Istraživanje je također bacilo svjetlo na europska stajališta prema drugim manjinama. Dok 10 posto priznaje da ima negativno stajalište prema Židovima, 16 posto ih negativno gleda na LGBT osobe, 36 posto na imigrante, 37 posto na muslimane, a 39 posto na Rome.

Iako je broj ljudi koji su priznali svoja negativna stajališta prema Židovima relativno mali, kako zaključuje CNN, istraživanje je ipak utvrdilo jasne dokaze da su tradicionalni antisemitski stereotipi i dalje prisutni na Starom kontinentu. Vjerovanje u moć Židova ide paralelno

s prekomjernim procjenama o broju Židova koji žive širom svijeta. Oko dvije trećine ispitanih misli da u svijetu živi puno više Židova nego je stvaran broj, a sličan postotak ima i krivu percepciju o broju Židova u svojim zemljama. Četvrtina Mađara procijenila je da u svijetu živi 20 posto Židova, što je bila i procjena petine britanskih i poljskih ispitanika. Oko 0.2 posto svjetske populacije su Židovi, brojke su studije Pew Research Center's Global Religious Landscape. Činjenica je da je Izrael jedina zemlja u svijetu u kojoj populaciju čini više od 2 posto Židova.

EUROPSKA UNIJA USVOJILA POVIJESNU DEKLARACIJU O BORBI PROTIV ANTISEMITIZMA

PIŠE: F. C.

Vijeće Europske unije usvojilo je početkom prosinca povijesnu Deklaraciju o borbi protiv antisemitizma i razvoju zajedničkog sigurnosnog pristupa kako bi se pružila bolja zaštita židovskim zajednicama i institucijama u Europi. Austrijski kancelar Sebastian Kurz, čija zemlja trenutno predsjeda EU-om, uložio je poseban napor kako bi ova Deklaracija bila usvojena.

U Deklaraciji se ističe da je EU svjesna da se židovske zajednice u nekim zemljama članicama EU-a osjećaju posebno izložene opasnosti zbog porasta

terorističkih napada i nasilnih incidenata. U Deklaraciji se također ističe i jaka zabrinutost širenja antisemitske mržnje koja se pojavljuje i pod krinkom političkih stajališta.

Deklaracija zatim poziva na pojačavanje zaštite židovskih zajednica i institucija, ističe se važnost sjećanja i obrazovanja o Holokaustu, te se traži da se obrati posebna pažnja na antisemitski govor mržnje, uključujući i na internetu.

Usvajanjem ove Deklaracije zemlje članice EU-a pokazuju svoju odlučnost u osiguravanju budućnosti židovskih građana u Europi koji moraju živjeti s istim osjećajem sigurnosti i slobode kao i svi drugi građani Europe.

“Ovo je Deklaracija bez presedana, i bila je jedan od prioriteta austrijskog predsjedanja. Europski židovski kongres

(EJC) vrlo je ponosan na svoj doprinos u vezi ove Deklaracije”, kazao je tom prigodom predsjednik EJC-a dr. Moshe Kantor.

Ova Deklaracija važan je korak u borbi protiv antisemitizma jer daje pozitivne i konkretne smjernice za sigurnost židovskih zajednica i ojačava zakonodavne alate za europske vlade u njihovoj borbi protiv mržnje i netolerancije. EJC se nada da će svaka zemlja članica EU-a poduzeti odgovarajuće akcije i da će Europska komisija i Europski parlament nadzirati napredak svake pojedine zemlje članice u borbi protiv antisemitizma.

Usvajanje Deklaracije pozdravio je i Svjetski židovski kongres koji je također sudjelovao u sastavljanju teksta Deklaracije.

IZLOŽBA DAVIDA OLEREA, SVJEDOKA PLINSKIH KOMORA I KREMATORIJA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Velika izložba slika Davida Olerea, preživjelog člana Sonderkommande iz nacističkog logora Auschwitz-Birkenau i svjedoka njegovih užasa, otvorena je krajem listopada u muzeju tog nekadašnjeg logora smrti. Na izložbi pod nazivom “David Olere, onaj koji je preživio Krematorij III” predstavljeno je 19 slika koje pripadaju muzeju, kao i njih više od 60 posuđenih iz drugih, među ostalima i iz Yad Vashema u Jeruzalemu.

Olere je rođen 1902. u Varšavi u židovskoj obitelji. Studirao je na umjetničkoj akademiji u Varšavi, a po završetku studija živio je u nekoliko njemačkih gradova, te se 1923. skrasio u Parizu. Smatran je članom Pariške škole, zajedno s Pablom Picassom, Marcom Chagallom, Amadeom Modiglianijem, Henrijem Matisseom i drugima. Zarađivao je za život slikajući plakate i dekore za filmske studije, poput Paramount Picturesa, Foxa i Gaumonta.

Nacisti su Olerea uhvatili 1943. i deportirali najprije u pariški logor Drancy, a potom u Auschwitz gdje je bio među onima koji nisu poslani u plinske komore nego su bili prisiljeni raditi za Sonderkommando, posebnu jedinicu Židova zaduženu za pražnjenje plinskih komora

i spaljivanje tijela u krematorijima. Olere je jedini umjetnik koji je bio dio Sonderkommande i koji je preživio logor, te su njegove slike od iznimne dokumentarističke vrijednosti. Fotografije, naime, iz krematorija i plinskih komora ne postoje.

U siječnju 1945. godine, David Olere — logoraš 106144 — nalazio se među zatvorenicima koje su nacisti natjerali na Marš smrti, nakon što su evakuirali logor. On je na kraju došao do logora Mauthausen, potom je prebačen u Melk i Ebensee iz kojeg je pet puta neuspješno pokušao pobjeći. Nakon oslobođenja, 6. svibnja 1945., saznao je da mu je čitava obitelj pobijena u Varšavi. Vratio se u Pariz.

Olere je počeo, skrivajući se, slikati već u logoru, zadnjih dana Auschwitz kada su nacisti postali manje pažljivi, znajući da se logoru sprema kraj i pripremajući se za odlazak.

Nakon oslobođenja, nastavio je slikati scene iz logora koje je zapamtio fotografiskom memorijom te ih prenio na platna s dotad nezabilježenim okrutnim detaljima. Dokumentaristička vrijednost njegovih radova je golema jer su samo oči a potom ruke Davida Olerea reproducirale logorske grozote. David Olere nije crtao iz zadovoljstva već iz sušte potrebe da svjedoči umjesto onih koji nisu preživjeli. Usamljeni svjedok, on sam, često je prisu-

tan na svojim slikama na kojima s licem duha promatra neljudske scene koje se ne mogu izbrisati iz njegova pamćenja.

Olere je gledao gole žrtve plinskih komora, paralizirane strahom i spoznajom skore smrti. Vidio je spaljivanje nebrojenih tijela. Vidio je tzv. medicinske eksperimente na slabima, bolesnima i starima. Svjedočio je silovanjima i mučenjima mladih Židovki. Svakodnevno je gledao bolest, očaj i smrt. David Olere bio je jedan od rijetkih koji je ušao u mračnu unutrašnjost krematorija i plinskih komora i izašao živ.

Izlagao je u muzeju Les Invalides i Grand Palais u Parizu, u Židovskom muzeju u New Yorku, u muzeju Berkeley i u Chicagu. Povukao se 1962. a preminuo 1985. godine. “Njegovo djelo je iznimno jer bez njega se ne bi znalo što se događalo unutar krematorija”, rekao je Serge Klarsfeld, predsjednik organizacije “Sinovi i kćeri deportiranih francuskih Židova” na otvaranju izložbe. Za Olereovog unuka, Marca, izložba je upozorenje. “Dobro vidimo uznemirujuću pojavu jačanja nacionalizama i populizma u Europi te se nadam da će ova izložba pridonijeti informiranju mlade generacije o opasnostima tih ideologija”, rekao je Marc Olere.

